Олександр БЄЛЯЄВ

ЛЮДИНА — АМФІБІЯ

Науково-фантастичний роман

ЧАСТИНА ПЕРША

"МОРСЬКИЙ ДИЯВОЛ"

Настала задушлива січнева ніч аргентінського літа. Чорне небо вкрилося зорями. "Медуза" спокійно стояла на якорі. Нічної тиші не порушували ні плескіт хвиль, ні скрипіння снастей. Здавалось, океан спав глибоким сном.

На палубі шхуни лежали напівголі ловці перлин. Зморені працею і пекучим сонцем, вони переверталися, зітхали, скрикували у важкій дрімоті. Руки і ноги у них нервово сіпалися. Можливо, вони бачили вві сні своїх ворогів — акул. У ці гарячі, безвітряні дні люди так стомлювалися, що, закінчивши лов, не могли навіть підняти на палубу човни. А втім, у цьому не було й потреби: ніщо не віщувало зміни погоди. І човни залишалися на ніч на воді, прив'язані до якірного ланцюга. Реї не були вирівняні, такелаж погано підтягнутий, незгорнутий клівер ледь-ледь тріпотів від легенького подуву вітерцю. Вся палуба між баком і ютом була завалена купами черепашок — перлових скойок, уламками коралового вапняку, мотузками, на яких ловці спускаються на дно, полотняними мішками, куди вони кладуть знайдені черепашки, порожніми бочонками. Коло бізань-щогли стояла велика діжка з прісною водою і залізним ковшем на ланцюжку. Навколо діжки на палубі виднілася темна пляма від розлитої води.

Час від часу хтось із ловців підводився і, хитаючись у напівсні та наступаючи на ноги й руки тих, що спали, плентав до діжки з водою. Не

розплющуючи очей, він випивав ківш води і падав куди попало, ніби випив не води, а чистого спирту. Ловців мучила спрага: уранці перед роботою їсти небезпечно, — надто великий тиск відчуває людина у воді, — тому працювали цілий день голодні, поки у воді не ставало темно, і могли поїсти тільки перед тим, як лягати спати, а годували їх солониною.

Уночі на вахті стояв індіанин Бальтазар. Він був найближчим помічником капітана Педро Зуріти — власника шхуни "Медуза".

Замолоду Бальтазар був відомим ловцем перлин; він міг пробути під водою дев'яносто і навіть сто секунд — удвічі більше ніж звичайно.

"Чому? Тому, що в наш час уміли вчити і починали навчати нас з дитинства, — розповідав Бальтазар молодим ловцям перлин. — Я був ще хлопчиськом років десяти, коли батько віддав мене у науку на тендер до Хозе. У нього було дванадцять хлопчаків-учнів. Навчав він нас так. Кине у воду білий камінь або черепашку і накаже: "Пірнай, діставай!" І щоразу кидає все глибше. Не дістанеш — відшмагає лінем чи батогом і кине у воду, мов цуценя. "Пірнай знову!" Так і навчив нас пірнати. Потім почав привчати до того, щоб ми звикали якомога довше бути під водою. Старий досвідчений ловець спуститься на дно і прив'яже до якоря кошика або сіть. А ми потім пірнаємо і під водою одв'язуємо. І доки не одв'яжеш — нагору не показуйся. А покажешся — дістанеш батога або ліня.

Били нас нещадно. Мало хто витримав. Але я став першим ловцем на цілу округу. Добре заробляв".

Постарівши, Бальтазар покинув небезпечний промисел шукача перлин. Ліва нога його була понівечена зубами акули, а бік йому пошматував якірний ланцюг. Він мав у Буенос-Айресі невеличку крамницю і торгував перлинами, коралами, черепашками і рідкісними дарами моря. Але на березі він нудьгував і тому часто вирушав на лови

перлин. Промисловці цінували його. Ніхто краще за Бальтазара не знав Ла-Платської затоки, її берегів і тих місць, де водяться перлові черепашки. Ловці поважали його. Він умів догодити всім — і ловцям, і хазяям.

Молодих ловців він навчав усіх таємниць промислу: як зачаїти подих, як оборонятися від нападу акул, а під добрий настрій — і того, як приховати від хазяїна рідкісну перлину.

А промисловці, власники шхун, знали і цінували його за те, що він умів з першого погляду, безпомилково оцінювати перлини і швидко добирати найкращі з них на користь хазяїна.

Тому промисловці охоче брали його з собою як помічника й порадника.

Бальтазар сидів на діжці і повільно курив товсту сигару. Світло ліхтаря, прикріпленого до щогли, падало йому на обличчя. Воно було довгасте, без вилиць, з рівним носом і великими гарними очима, — обличчя арауканця . Бальтазарові повіки важко опускалися і поволі підводилися. Він дрімав. Та якщо спали його очі, то вуха не спали. Вони пильнували і попереджали про небезпеку навіть тоді, коли його оповивав глибокий сон. Але зараз Бальтазар чув лише зітхання і бурмотіння поснулих ловців. З берега тхнуло гнилими молюсками — перловими скойками, — їх залишали гнити, щоб легше було виймати перлини: черепашку живого молюска відкрити нелегко. Людині незвичній цей запах видався б гидким, але Бальтазар не без задоволення вдихав його. Йому, бродязі, шукачеві перлин, цей запах нагадував про радощі привільного життя та бентежні небезпеки моря.

Після того, як перлини було вибрано, найбільші черепашки переносили на "Медузу". Зуріта був ощадливим: черепашки він продавав на фабрику, де з них виробляли ґудзики і запонки.

Бальтазар спав. Незабаром випала із ослаблих пальців і сигара. Голова схилилася на груди.

Та ось до його свідомості дійшов якийсь звук, що долинав здалеку з океану. Звук повторився ближче. Бальтазар розплющив очі. Здавалося, хтось сурмив у ріг, а потім нібито бадьорий, молодий людський голос гукнув: "А!" — і потім на октаву вище: "А-а!.."

Музичний звук сурми не був подібний до різкого звучання сирени пароплава, а веселіш вигук зовсім не був схожий на крик про допомогу. Це було щось нове, невідоме. Бальтазар підвівся; йому здавалося, ніби одразу посвіжішало. Він підійшов до борту і пильно оглянув гладінь океану. Безлюддя. Тиша. Бальтазар штовхнув ногою індіанця, що лежав на палубі, і, коли той підвівся, тихо промовив:

— Кричить. Це, напевно, він...

— Я не чую, — так само тихо відповів індіанець-гурон , стоячи навколішки і прислухаючись. І раптом тишу знову розітнув звук сурми і крик:

— А-а!..

Почувши цей звук, гурон пригнувся, мов під ударом бича.

— Так, це, напевно, він, — сказав гурон, з переляку зацокотівши зубами.

Прокинулися й інші ловці. Вони сповзлися до освітленого ліхтарем місця, ніби шукаючи захисту від темряви у тьмяному промінні жовтуватого світла. Всі сиділи, притулившись один до одного, напружено прислухаючись. Звук сурми і голос ще раз пролунали десь далеко, потім усе стихло.

— Це він...

— Морський диявол, — шепотіли рибалки.

— Ми не можемо далі залишатися тут!

— Це страшніше за акулу!

— Покличте сюди хазяїна!

Почулося шльопання босих ніг. Позіхаючи і чухаючи волосаті груди, на палубу вийшов хазяїн, Педро Зуріта. Він був без сорочки, в самих лише полотняних штанях; на широкому шкіряному поясі висіла кобура револьвера. Зуріта підійшов до людей. Ліхтар освітив його заспане, бронзове від загару обличчя, густе кучеряве волосся, що пасмами спадало на лоба, чорні брови, пухнасті закручені догори вуса і невеличку борідку з сивиною.

— Що трапилось?

Його грубуватий спокійний голос і впевнені рухи заспокоїли індіанців.

Вони загомоніли всі зразу.

Бальтазар підняв руку на знак того, щоб вони замовкли, і сказав:

— Ми чули голос його... морського диявола.

— Приверзлося, — відповів Педро сонно, схиливши голову на груди.

— Ні, не приверзлося. Усі ми чули "а-а!" і звук сурми! — закричали рибалки.

Бальтазар тим самим рухом руки примусив їх замовкнути і вів далі:

— Я сам чув. Так сурмити може тільки диявол. Ніхто на морі так не кричить і не сурмить. Треба якнайшвидше рушати звідси.

— Байка, — так само мляво відповів Педро Зуріта. Йому не хотілося брати з берега на шхуну ще не перегнилі, смердючі черепашки і зніматися з якоря. Проте йому не вдалося умовити індіанців. Вони були стурбовані, розмахували руками і кричали, погрожуючи, що завтра ж таки зійдуть на берег і пішки вирушать до Буенос-Айреса, якщо Зуріта не підніме якоря.

— Чорти б ухопили цього морського диявола разом з вами! Гаразд. Ми піднімемо якір удосвіта. — І, бурмочучи щось і далі, капітан пішов до своєї каюти.

Спати йому вже не хотілося. Він засвітив лампу, запалив сигару і почав ходити з кутка в куток по невеличкій каюті. Він думав про ту незрозумілу істоту, що з деякого часу з'явилася в тутешніх водах, лякаючи рибалок і узбережних мешканців.

Ніхто ще не бачив цього чудовиська, але воно вже кілька разів нагадувало про себе. Про нього складали байки. Моряки розповідали їх пошепки, полохливо озираючись, немов боялися, що чудовисько підслухає їх.

Одним ця істота завдавала лиха, іншим несподівано допомагала. "Це морський бог, — казали старі індіанці, — він виходить із океанських глибин раз у тисячоліття, щоб встановити справедливість на землі".

Католицькі попи запевняли забобонних іспанців, що це "морський диявол". Він почав являтися людям тому, що населення забуває святу католицьку церкву.

Усі ці чутки, що передавалися з уст в уста, дійшли до Буенос-Айреса. Кілька тижнів "морський диявол" був улюбленою темою хронікерів і фейлетоністів бульварних газет. Якщо за невідомих обставин тонули шхуни, рибальські судна або псувалися рибальські сіті чи зникала спіймана риба, в цьому звинувачували "морського диявола". Але інші розповідали, що "диявол" інколи підкидав у рибальські човни велику рибу, а якось навіть врятував потопаючого.

Принаймні один потопаючий запевняв, що, коли він вже поринав у воду, хтось підхопив його знизу за спину і так, підтримуючи, доплив до берега, сховавшись у хвилях прибою в ту мить, коли врятований ступив на пісок.

Та найдивнішим було те, що самого "диявола" ніхто не бачив. Ніхто не міг описати, який вигляд має ця таємнича істота. Знайшлися, звичайно, очевидці, — вони наділяли "диявола" рогатою головою, цапиною бородою, лапами лева і риб'ячим хвостом або ж надавали йому подоби велетенської рогатої жаби з людськими ногами.

Урядові службовці Буенос-Айреса спочатку не звертали уваги на ці розповіді і газетні замітки, вважаючи їх за пусті вигадки.

Однак стурбованість — головним чином серед рибалок — дедалі зростала. Багато рибалок не наважувались виходити в море. Лов скоротився, і жителі відчували нестачу риби. Тоді місцева влада вирішила розслідувати цю історію. Кілька парових катерів і моторних човнів поліцейської берегової охорони було розіслано по узбережжю з наказом "затримати невідому особу, що сіє смуту й паніку серед прибережного населення".

Поліція два тижні нишпорила по Ла-Платській затоці і узбережжю, затримала кількох індіанців як злісних поширювачів брехливих чуток, що сіють тривогу, але "диявол" був невловимий.

Начальник поліції опублікував офіційне повідомлення про те, що ніякого "диявола" нема, що все це тільки вигадки темних людей, які вже затримані і будуть належним чином покарані, і переконував рибалок не вірити чуткам і взятися ловити рибу.

На якийсь час це допомогло. Та жарти "диявола" не припинялися.

Одного разу вночі рибалок, що були досить далеко від берега, розбудило мекання козеняти, що якимось чудом опинилося на їхньому баркасі. У інших рибалок були порізані витягнені сіті.

Втішені новою появою "диявола", журналісти чекали тепер на роз'яснення учених.

Учені не примусили себе довго чекати.

Одні вважали, що в океані не може існувати невідоме науці морське чудовисько, здатне на вчинки, властиві лише людині. "Інша справа, — писали вчені, — коли б така істота з'явилась у малодосліджених глибинах океану". Але вчені все ж не могли припустити, що така істота могла поводитись розумно. Вчені разом з начальником морської поліції вважали, що все до витівки якогось пустуна.

Але не всі вчені так думали.

Дехто з них посилався на славетного німецького натураліста Конрада Геснера що описав морську діву, морського диявола, морського ченця і морського єпископа.

"Зрештою, багато з того, про що писали стародавні й середньовічні вчені, справдилося, незважаючи на те, що нова наука не визнавала цих старих учених. Божа творчість невичерпна, і нам, ученим, скромність та обережність у висновках до лиця більше, ніж будь-кому іншому", — писали деякі старі вчені.

А втім, важко було назвати вченими цих скромних і обережних людей. Вони вірили в чудеса більше, ніж в науку, і їхні лекції скидалися на проповідь.

Нарешті, щоб покласти край суперечкам, спорядили наукову експедицію.

Членам експедиції не пощастило зустрітися з "дияволом". Зате вони пізнали багато нового про вчинки "невідомої особи" (старі вчені наполягали на тому, щоб слово "особа" замінити словом "істота").

У доповіді, опублікованій в газетах, члени експедиції писали:

"1. В деяких місцях на піщаних обмілинах ми помітили сліди вузьких ступнів людської ноги. Сліди виходили з боку моря і вели назад до моря. Проте такі сліди могла залишити людина, що під'їхала до берега човном.

2. Сіті, які ми оглянули, мають розрізи, що могли бути зроблені гострим різальним знаряддям. Можливо, сіті зачепилися за гострі підводні скелі або залізні уламки затонулих суден і порвалися.

3. Як розповідають очевидці, дельфіна, викинутого в бурю на берег, досить далеко від води, вночі хтось стягнув у воду, причому на піску виявлені сліди ніг і нібито Довгих пазурів. Мабуть, дельфіна стягнув у море якийсь добросердий рибалка.

Відомо, що дельфіни, полюючи на рибу, допомагають рибалкам, заганяючи рибу на обмілини. А рибалки досить часто виручають з біди дельфінів. Сліди пазурів могли бути зроблені пальцями людини. Уява надала цим слідам вигляду пазурів.

4. Козеня могло бути привезене на човні й підкинуте якимсь пустуном".

Учені знайшли й інші, не менш прості причини, щоб пояснити походження слідів, залишених "дияволом".

Вчені дійшли висновку, що жодне морське чудовисько не могло виконати таких складних дій.

І все ж ці пояснення задовольнили не всіх. Навіть серед самих учених знайшлись такі, яким ці пояснення здавалися сумнівними. Як міг навіть найспритніший і дуже впертий пустун витворяти такі речі, не потрапляючи так довго на очі людям? Але головне, чого вчені не згадали у своїй доповіді, це те, що "диявол", як це було встановлено, робив свої подвиги протягом короткого часу в різних, розташованих далеко одне від одного місцях. Або "диявол" умів плавати з нечуваною швидкістю, або у нього були якісь особливі пристосування, або ж, нарешті, "диявол" був не один, їх було кілька. Але тоді всі ці жарти ставали ще більш незрозумілими і загрозливими.

Педро Зуріта пригадував усю цю таємничу історію, не перестаючи ходити по каюті.

Він не помітив, як розвиднілось і крізь вікно ілюмінатора пробився рожевий промінь. Педро погасив лампу і почав умиватися.

Обливаючи собі голову теплою водою, він почув перелякані крики, що долинали з палуби. Зуріта, покинувши вмиватися, швидко піднявся на палубу.

Голі ловці, що мали лише полотняні пов'язки на стегнах, стоячи біля борту, розмахували руками і безладно кричали. Педро глянув униз і побачив, що човни, залишені на ніч на воді, одв'язано. Нічний бриз відніс їх досить далеко у відкритий океан. Тепер уранішнім бризом їх поволі несло до берега. Весла шлюпок, розкидані на воді, плавали по затоці.

Зуріта звелів ловцям зібрати човни. Але ніхто з них не наважувався зійти з палуби. Зуріта повторив наказ.

— Сам лізь у лапи дияволові, — озвався хтось.

Зуріта взявся за кобуру револьвера. Юрба ловців відсунулась і скупчилася біля щогли. Ловці вороже дивилися на Зуріту. Здавалося, сутичка — неминуча. Але тут втрутився Бальтазар.

— Арауканець не боїться нікого, — сказав він. — Акула мене не доїла, вдавиться і диявол старими кістками. — І, склавши руки над головою, він кинувся з борту у воду і поплив до найближчого човна. Тепер ловці підійшли до борту і з острахом стежили за Бальтазаром. Ні старість, ні хвора нога не були йому на заваді — він плавав чудово. Махнувши кілька разів руками, індіанець доплив до човна, виловив з води весло і вліз у човен.

— Мотузку відрізано ножем, — крикнув він, — і добре відрізано. Ніж був гострий, як бритва.

Побачивши, що з Бальтазаром нічого страшного не скоїлося, кілька рибалок наслідували його приклад.

ВЕРХИ НА ДЕЛЬФІНІ

Сонце тільки-но зійшло, але пекло вже немилосердно. Сріблясто-блакитне небо було безхмарне, океан застиг. "Медуза" була вже за двадцять кілометрів на південь від Буенос-Айреса. За порадою Бальтазара якір кинули в невеличкій бухті біля скелястого берега, що підіймався двома виступами з води.

Човни розсіялися по затоці. На кожному човні було, як завжди, по два ловці: один поринав у воду, другий його витягав. Потім вони мінялися ролями.

Один човен підплив досить близько до берега. Норець обхопив ногами великий уламок коралового вапняку, прив'язаного до кінця мотузка, і швидко спустився на дно.

Вода була дуже тепла і прозора — на дні виразно прозирав кожен камінь. Ближче до берега з дна підіймалися корали — нерухомо застиглі кущі підводних садків. Дрібні рибки, вилискуючи золотом і сріблом, заклопотано шастали між цими кущами.

Норець спустився на дно і, зігнувшись, почав швидко збирати черепашки і класти їх у прив'язану до ремінця на боці торбинку. Його товариш по роботі, індіанець-гурон, тримав у руках кінець мотузки і, перехилившись через край човна, дивився у воду.

Раптом він побачив, що норець прудко скочив на ноги, змахнув руками, вхопився за мотузок і з такою силою смикнув його, що ледве не стягнув гурона у воду. Човен хитнувся. Індіанець-гурон похапцем витяг товариша й допоміг йому влізти до човна. Широко відкривши рота, норець важко дихав, очі його були широко розплющені. Обличчя з темно-бронзового стало сіре — так він зблід.

— Акула?

Проте норець нічого не міг відповісти, він упав на дно човна.

Що могло так злякати його на морському дні? Гурон нахилився й почав вдивлятись у воду. Справді, там щось творилося. Маленькі рибки, немов птахи, що побачили шуліку, квапились заховатися серед густих заростей підводних лісів.

І раптом індіанець-гурон помітив, як із-за підводної скелі, що виступала кутом, з'явилося щось схоже на багряний дим. Дим поволі розповзався на всі боки, забарвлюючи воду в рожевий колір. І враз показалося щось темне. Це було тіло акули. Воно поволі повернулось і

зникло за виступом скелі. Багряний підводний дим міг бути тільки кров'ю, розлитою на дні океану. Що там скоїлося? Гурон глянув на свого товариша, але той нерухомо лежав на спині, хапаючи широко розкритим ротом повітря і безтямно втупивши очі в небо. Індіанець взявся за весла і поспішив відвезти свого товариша, що раптово захворів, на борт "Медузи".

Нарешті норець отямився, але йому наче відібрало мову — він тільки мугикав, хитав головою і відхекувався, випинаючи губи.

Ловці на шхуні оточили норця, з нетерпінням чекаючи його розповіді.

— Кажи! — гукнув нарешті молодий індіанець, струснувши норця. — Кажи, якщо не хочеш, щоб твоя полохлива душа вилетіла з тіла.

Норець покрутив головою і сказав глухим голосом:

— Бачив... морського диявола.

— Його?

— Та кажи ж бо, кажи! — нетерпляче загукали ловці.

— Дивлюсь — акула. Акула пливе просто на мене. Каюк мені! Велика, чорна, вже пащу роззявила, зараз їсти мене почне. Дивлюся — ще пливе...

— Друга акула?

— Диявол!

— Який же він? Голова у нього є?

— Голова? Так, здається, є. Очі — як склянки.

— Якщо є очі, то має бути й голова, — впевнено промовив молодий індіанець. — Очі ж до чогось та притулені. А лапи у нього є?

— Лапи — як у жаби. Пальці довгі, зелені, з пазурами і перетинками. Сам блищить, як риба, лускою. До акули підплив, лапою блиснув — човг! Кров з черева акули...

— А які у нього ноги? — спитав хтось з ловців.

— Ноги? — намагався згадати норець. — Ніг зовсім немає. Великий хвіст є. А на кінці хвоста — дві змії.

— Кого ж ти злякався більше — акули чи того чудовиська?

— Чудовиська, — не вагаючись відповів він. — Чудовиська, хоч воно врятувало мені життя. Це був він...

— Так, це був він.

— Морський диявол, — сказав індіанець.

— Морський бог, що допомагає бідним, — виправив старий індіанець.

Ця звістка швидко облетіла човни, що плавали в затоці. Ловці поспішили до шхуни і підняли човни на борт.

Усі оточили норця, якого врятував "морський диявол". І він знову розповідав, додаючи все нові й нові подробиці. Він згадав, що з ніздрів чудовиська вилітало червоне полум'я, а зуби були гострі й довгі, з

палець завбільшки. Його вуха рухались, на боках були плавці, а ззаду — хвіст, як весло.

Педро Зуріта, по пояс голий, у коротких білих штанях, у туфлях на босу ногу і у високому з широкими крисами солом'яному капелюсі на голові, човгаючи підошвами, ходив по палубі, прислухаючись до розмов.

Чим більше захоплювався оповідач, тим більше впевнявся Педро, що все це вигадав ловець, наляканий появою акули.

"А втім, може, й не все це вигадка. Хтось розпоров черево акулі: адже вода в затоці порожевіла. Індіанець бреше, але в усьому цьому є якась частка правди. Дивна історія, хай йому чорт!"

Тут міркування Зуріти перервав мелодійний звук рога, що зненацька пролунав із-за скелі.

Цей звук вразив екіпаж "Медузи", мов громовий удар. Усі розмови враз урвалися, обличчя зблідли. Ловці з забобонним жахом дивилися на скелю, звідки долинав звук сурми.

Недалеко від скелі на поверхні океану вигравала зграя Дельфінів. Один дельфін відокремився від зграї, голосно пирхнув, ніби відповідаючи на закличний сигнал сурми, хутко поплив до скелі і зник за її стрімчаками. Минуло Ще кілька хвилин напруженого чекання. Раптом ловці побачили, як із-за скелі виплив дельфін. У нього на спині верхи, наче на коні, сиділа дивна істота — "диявол", про якого тільки-но розповідав норець. Чудовисько мало людське тіло, а на його обличчі видно було величезні, мов старовинні годинники-цибулини, очі, що виблискували в сонячному промінні, наче автомобільні фари; шкіра вилискувала ніжним блакитним сріблом, а кисті рук скидалися на жаб'ячі лапи — темно-зелені, з довгими пальцями і перетинками між ними. Ноги по коліна були у воді. Чи закінчувались вони хвостами, а чи мали звичайний людський вигляд — ніхто не міг сказати. Дивна істота

тримала в руці довгу виту черепашку. Вона ще раз засурмила в цю черепашку, засміялася веселим людським сміхом і раптом вигукнула чистою іспанською мовою: "Швидше, Лідінгу , вперед!" Поляскала жаб'ячою рукою по блискучій спині дельфіна і пришпорила його боки ногами. І дельфін, як добрий кінь, наддав швидкості.

Ловці мимоволі скрикнули.

Незвичайний вершник обернувся. Побачивши людей, він швидко, мов ящірка, спорснув з дельфіна і сховався за його тілом. З-за спини дельфіна з'явилася зелена рука, яка вдарила тварину по спині. Слухняний дельфін пірнув у воду разом з чудовиськом.

Дивна пара зробила у воді півколо і зникла за підводною скелею...

Весь цей незвичайний виїзд тривав не більше хвилини, але глядачі довго не могли отямитися від подиву.

Ловці кричали, бігали по палубі, хапалися за голови. Індіанці впали навколішки і заклинали бога моря змилуватися над ними. Молодий мексіканець з переляку виліз на грот-щоглу і кричав. Негри скотилися в трюм і забилися в куток.

Про лов годі було й думати. Педро і Бальтазар насилу навели порядок! "Медуза" знялася з якоря і попрямувала на північ.

НЕВДАЧА ЗУРІТИ

Капітан "Медузи" спустився до своєї каюти, щоб обміркувати все, що сталося.

— Можна збожеволіти! — промовив Зуріта, виливаючи собі на голову глечик теплої води. — Морське чудовисько говорить чистісінькою кастильською говіркою! Що це? Чортовиння? Безумство? Але ж не може

безумство охоплювати відразу всю команду. Навіть однаковий сон не може приснитися двом людям. Проте ми всі бачили морського чорта. Це безперечно. Отже, він усе-таки існує, хоч як це неймовірно. — Зуріта знову линув на голову води і виглянув в ілюмінатор, щоб освіжитися. — Та що б там не було, — сказав він, трохи заспокоївшись, — ця дивовижна істота обдарована людським розумом і може робити розумні вчинки. Вона, очевидно, почуває себе однаково добре і у воді і на поверхні. І вона вміє говорити по-іспанськи — отже, з нею можна порозумітися. А що коли... Що коли спіймати чудовисько, приручити його і примусити ловити перлини! Одна ця жаба, здатна жити у воді, може замінити цілу артіль ловців. І потім яка вигода! Кожному ловцеві перлин як-не-як доводиться віддавати чверть улову. А ця жаба не коштувала б нічого. Адже так можна нажити за короткий час сотні тисяч, мільйони пезет!

Зуріта розмріявся. Досі він сподівався розбагатіти, шукаючи перлові черепашки там, де їх ніхто не добував. Персидська затока, західний берег Цейлону, Червоне море, австралійські води — всі ці перлові місця далеко, і люди давно шукають там перли. Іти до Мексіканської або Каліфорнійської затоки, до островів Фоми і Маргарити? Плисти до берегів Венесуели, де добувають найкращі американські перли, Зуріта не міг. Для цього його шхуна була надто стара та й не вистачало його ловців — словом, треба було поставити справу на широку ногу. А грошей Зуріті бракувало. Так і залишався він біля берегів Аргентіни. Але тепер! Тепер він міг би розбагатіти за один рік, коли б тільки йому пощастило піймати "морського диявола".

Він стане найбагатшого людиною в Аргентіні, можливо, навіть в Америці. Гроші прокладуть йому шлях до влади. Ім'я Педро Зуріти знатиме кожен. Але треба бути дуже обережним. І насамперед зберегти таємницю.

Зуріта піднявся на палубу і, зібравши весь екіпаж аж до кока, сказав:

— Чи знаєте ви, яка доля спіткала тих, хто поширював чутки про морського диявола? Їх арештувала поліція, і вони сидять у в'язниці. Я мушу попередити вас, Що те саме буде з кожним із вас, коли ви бодай одним словом прохопитеся, що бачили морського диявола. Вас згноять у в'язниці. Розумієте? Отже, коли вам дороге життя, — нікому ні слова про диявола.

"Та їм все одно не повірять: усе це занадто схоже на байку", — подумав Зуріта і, покликавши до своєї каюти Бальтазара, йому одному виклав свій план.

Бальтазар уважно вислухав капітана і, помовчавши, відповів:

— Так, це добре. Морський диявол вартий сотні ловців. Добре мати у себе на службі диявола. Та як спіймати його?

— Сіттю, — відповів Зуріта.

— Він розріже сіть, як розкраяв черево акули.

— Ми можемо замовити металеву сіть.

— А хто ж його ловитиме? Нашим норцям тільки скажи: "диявол", і в них уже підгинаються коліна. Навіть за мішок золота вони не згодяться.

— А ти, Бальтазаре?

Індіанець здвигнув плечима.

— Я ще ніколи не полював на морських дияволів. Підстерегти його, мабуть, буде нелегко. Вбити ж, якщо тільки він зроблений з м'яса і кісток, неважко. Але ж вам потрібен живий диявол.

— Ти не боїшся його, Бальтазаре? Що ти думаєш про морського диявола?

— Що ж я можу думати про ягуара, який літає понад морем, і про акулу, яка лазить по деревах? Невідомий звір страшніший. Але я люблю полювати на страшного звіра.

— Я щедро віддячу тобі. — Зуріта потиснув Бальтазарові руку і втаємничував його у свій план далі: —Чим менше людей братиме участь у цій справі, тим краще. Ти переговори з усіма арауканцями. Вони хоробрі і кмітливі. Вибери чоловік п'ять, не більше. Якщо не погодяться наші, знайди на стороні. Диявол тримається берегів. Насамперед треба вистежити, де його лігво. Тоді нам легко буде захопити його в сіті.

Зуріта і Бальтазар швидко взялися до діла. На замовлення Зуріти була виготовлена дротяна сітка, що нагадувала велику бочку з відкритим дном. Усередині сітки Зуріта натягнув прядив'яні сіті, щоб "диявол" заплутався в них, як у павутинні. Ловців звільнили. З усього екіпажу "Медузи" Бальтазарові пощастило умовити лише двох індіанців племені араукана взяти участь у полюванні на "диявола". Ще трьох він завербував у Буенос-Айресі.

Вистежувати "диявола" вирішили почати в тій затоці, де екіпаж "Медузи" вперше побачив його. Щоб не викликати у "диявола" підозри, шхуна кинула якір за кілька кілометрів від невеличкої затоки. Зуріта та його супутники час від часу ловили рибу, ніби це й було метою їхнього плавання. В той же час троє з них по черзі, ховаючись за прибережним камінням, пильно стежили за тим, що робиться у водах затоки.

Минав другий тиждень, а "диявол" не подавав про себе звістки.

Бальтазар познайомився з жителями узбережжя — фермерами-індіанцями, дешево продавав їм рибу і, розмовляючи з ними про те, про се, непомітно повертав розмову на "морського диявола". З цих розмов

старий індіанець довідався, що місце для полювання вони обрали правильно: багато індіанців, що живуть поблизу затоки, чули звук сурми і бачили сліди ніг на піску. Вони запевняли, що п'ята в "диявола" людська, але пальці значно довші. Інколи індіанці помічали на піску слід від спини — він лежав на березі.

"Диявол" не чинив шкоди прибережним жителям, і вони перестали звертати увагу на сліди, які він час від часу залишав, нагадуючи про себе. Але самого "диявола" ніхто не бачив.

Два тижні стояла "Медуза" в затоці, ловлячи про людське око рибу. Два тижні Зуріта, Бальтазар і найняті індіанці, не зводячи очей, стежили за поверхнею океану, але "морський диявол" не з'являвся. Зуріта непокоївся. Він був нетерплячий і скупий. Кожен день коштував грошей, а цей "диявол" примушував себе чекати. Педро почав уже сумніватись. Якщо "диявол" — істота надприродна, його ніякими тенетами не впіймати. Та й небезпечно зв'язуватися з таким чортом, — Зуріта був забобонний. Чи не запросити на всякий випадок на "Медузу" попа з хрестом і святими дарами? Нові витрати. А можливо, "морський диявол" зовсім не диявол, а якийсь жартівник, добрий плавець, який вирядився дияволом, щоб лякати людей? Дельфін? Але його, як і кожну тварину, можна приручити і видресирувати. Чи не облишити всю цю витівку?

Зуріта пообіцяв нагороду тому, хто перший помітить "диявола", і вирішив почекати ще кілька днів.

Йому на радість, на початку третього тижня "диявол" нарешті з'явився.

Після денного лову Бальтазар залишив човна, наповненого рибою, біля берега. Рано-вранці по рибу мали прийти покупці. Бальтазар пішов на ферму відвідати знайомого індіанця, а коли повернувся на берег, човен був порожній. Бальтазар одразу подумав, що це зробив "диявол".

"Невже він зжер стільки риби?" — здивувався Бальтазар.

Тієї ж таки ночі вартовий індіанець почув звук сурми на південь від затоки. Ще через два дні рано-вранці молодий арауканець повідомив, що йому нарешті пощастило вистежити "диявола". Він приплив на дельфіні. Цього разу "диявол" не сидів верхи, а плив поруч з дельфіном, ухопившись рукою за "упряж" — широкий шкіряний нашийник. У затоці "диявол" зняв з дельфіна нашийник, поплескав тварину і зник у глибині затоки, біля підніжжя стрімкої скелі. Дельфін виплив на поверхню і зник.

Вислухавши арауканця, Зуріта подякував йому, обіцяючи винагородити, і сказав:

— Сьогодні вдень диявол навряд чи випливе із своєї оселі, тому нам треба оглянути дно затоки. Хто за це візьметься?

Але нікому не хотілося спускатися на дно океану, ризикувати зустрітися віч-на-віч з невідомим чудовиськом. Наперед виступив Бальтазар.

— Ось я, — коротко кинув він. Бальтазар був вірний своєму слову.

"Медуза" і досі стояла на якорі. Усі, крім вахтових, зійшли на берег і рушили до стрімкої скелі біля затоки.

Бальтазар обв'язався мотузкою, щоб його можна було швидко витягти, коли б його поранило, узяв ніж, затиснув між ногами камінь і опустився на дно.

Арауканці нетерпляче ждали його повернення, вдивляючись у пляму, що мигтіла в блакитнуватій імлі оточеної скелями затоки. Минуло сорок, п'ятдесят секунд, хвилина, — Бальтазар не повертався. Нарешті він смикнув мотузок, і його витягли на поверхню. Відхекавшись, Бальтазар сказав:

— Вузький прохід веде до підземної печери. Там темно, як у череві акули. Морський диявол міг заховатися тільки в цій печері. Навколо неї — рівна стіна.

— Чудово! — вигукнув Зуріта. — Там темно — тим краще. Ми поставимо наші сіті, і рибка попадеться.

Незабаром після заходу сонця індіанці спустили дротяні сіті на міцних мотузках у воду біля входу до печера. Кінці мотузків закріпили на березі. На мотузках Бальтазар поначіплював дзвіночків, що мали задзвонити від найменшого дотику до сітей.

Зуріта, Бальтазар і п'ятеро арауканців посідали на березі і мовчки чекали.

На шхуні нікого не залишилось.

Темрява швидко густішала. Зійшов місяць, і його світло засяяло на поверхні океану. Було тихо. Усіх охопило незвичайне хвилювання. Може, вони зараз побачать дивовижну істоту, яка наганяла жах на рибалок та ловців перлин...

Поволі линули нічні години. Люди починали дрімати.

Раптом дзвоники задзвонили. Люди схопилися, кинулись до мотузків і почали витягати сіть. Вона була важка. Мотузки шарпалися. Хтось вовтузився у сіті.

Ось сіть показалася на поверхні океану, а в ній при блідому місячному світлі билося тіло напівлюдини-напівтварини. В місячному світлі блискотіли величезні очі і срібло луски. "Диявол" робив неймовірні зусилля, щоб визволити руку, що заплуталася в сітях. Це йому вдалося. Він витяг ножа, що висів збоку на тонкому ремінці, і почав різати сіть.

— Не переріжеш, дзуськи! — стиха промовив Бальтазар, захоплений полюванням.

Але, на його подив, ніж таки перерізав дротяну перепону. Спритними рухами "диявол" збільшував дірку, а ловці квапились швидше витягти сіть на берег.

— Дужче! Гоп-гоп! — уже кричав Бальтазар.

Та тієї миті, коли здобич, здавалося, була вже в їхніх руках, "диявол" провалився крізь прорізану дірку, упав у воду, здійнявши водограй блискучих бризок, і зник у глибині.

Ловці у розпуці опустили сіть.

— Добрячий ножик! Дріт ріже! — захоплено сказав Бальтазар. — Підводні ковалі кращі за наших.

Зуріта, звісивши голову, дивився на воду з таким виглядом, неначе там потонуло все його багатство...

Потім він підвів голову, смикнув пухнастого вуса і тупнув ногою.

— Та ні ж бо, ні! — вигукнув він. — Швидше ти здохнеш у своїй підводній печері, ніж я відступлюся. Я не пошкодую грошей, я випишу водолазів, я всю затоку вкрию сітями й капканами, і ти не втечеш від моїх рук!

Він був сміливий, наполегливий і впертий.

Недарма ж у жилах Педро Зуріти текла кров іспанських завойовників! Та й було за що боротися.

"Морський диявол", як виявилося, був не надприродною, не всемогутньою істотою. Він, очевидно, зроблений із кісток і м'яса, як казав Бальтазар. Отже, його можна впіймати, посадовити на ланцюг і примусити добувати для Зуріти багатства з дна океану. Бальтазар піймає його, хоча б сам бог моря Нептун із своїм тризубцем став на захист "морського диявола".

ЛІКАР САЛЬВАТОР

Зуріта заходився здійснювати свою загрозливу обіцянку. Він спорудив на дні затоки багато дротяних загорож, протягнув у всіх напрямках сіті, порозставляв капкани. Але його жертвами поки що були тільки риби. "Морський диявол" немов крізь землю провалився. Він більше не з'являвся і нічим не нагадував про себе. Даремно приручений дельфін щодня припливав у затоку, пірнав і пирхав, ніби запрошуючи свого незвичайного друга прогулятися. Його друг не з'являвся, і дельфін, сердито пирхнувши востаннє, плив у відкрите море.

Погода зіпсувалася. Східний вітер розгойдав гладінь океану; вода затоки закаламутилась від піску, що піднявся з дна. За пінявими гребенями хвиль не видно було дна. Ніхто не міг роздивитися, що діється під водою.

Зуріта годинами міг стояти на березі, вдивляючись у вали хвиль. Величезні, вони котилися один за одним, розбивалися шумливими водоспадами, а нижні шари води з шипінням котилися далі по вогкому піску, кидаючи гальку і черепашки, підкочуючись до ніг Зуріти.

— Ні, це ні до чого, — казав Зуріта. — Треба придумати щось інше. Диявол живе на морському дні і не хоче виходити із своєї оселі. Отже, щоб піймати його, треба піти до нього — спуститися на дно. Це ясно! — І, звертаючись до Бальтазара, що майстрував новий хитромудрий капкан, Зуріта сказав: — Рушай негайно в Буенос-Айрес і привези звідти два водолазні костюми з кисневими резервуарами. Звичайний

водолазний костюм із шлангом для нагнітання повітря не годиться. Диявол може перерізати шланг. До того ж, можливо, нам доведеться зробити невеличку підводну мандрівку. Та не забудь прихопити з собою електричні ліхтарі.

— Ви хочете в гості до диявола? — запитав Бальтазар.

— З тобою, звичайно, старий.

Бальтазар кивнув головою і рушив у дорогу.

Він привіз не тільки водолазні костюми і ліхтарі, але й два довгих, химерно вигнутих бронзових ножі.

— Тепер уже не вміють робити таких, — сказав він. — Це старовинні арауканські ножі, якими колись мої прадіди розкраювали черева білим — вашим прадідам, пробачте на слові.

Зуріті не сподобалася ця історична довідка, але ножі він похвалив.

— Ти дуже обачний, Бальтазаре.

Другого дня, на світанку, дарма що була досить велика хвиля, Зуріта і Бальтазар надягнули водолазні костюми і спустилися на дно моря. Вони насилу розплутали натягнуті біля входу до підводної печери сіті і влізли у вузький прохід. їх оточувала цілковита темрява. Ставши на ноги і вийнявши ножі, водолази засвітили ліхтарі. Дрібні рибки, налякані світлом, кинулися вбік, а потім підпливли до ліхтаря і заметушилися в його блакитнуватому промінні, немов комашиний рій.

Зуріта відігнав їх рукою, блиском луски вони засліплювали його. Це була досить велика печера, не менш як . чотири метри заввишки і п'ять-шість метрів завширшки. Водолази оглянули закутки. Печера була

порожня, ніхто в ній не жив. Тільки зграї дрібної риби, певно, ховалися тут від морського хвилювання та хижаків.

Обережно ступаючи, Зуріта й Бальтазар посувалися вперед. Печера поволі звужувалась. Раптом Зуріта спинився здивований. Світло ліхтаря освітило товсті залізні грати, що заступили дорогу.

Зуріта не повірив своїм очам. Він ухопився руками за залізні грати і почав смикати їх, намагаючись відчинити залізну загорожу. Але грати не піддавалися. Присвітивши ліхтарем, Зуріта побачив, що грати ці, міцно вбиті в обтесані кам'яні стіни печери, мають петлі і замикаються зсередини.

Це була нова загадка.

"Морський диявол" мав бути не тільки розумною, але й винятково обдарованою істотою. Він зумів приручити дельфіна, знає, як обробляти метали. Нарешті, він міг збудувати на морському дні міцні залізні перепони, що захищали його оселю.

Але ж це неймовірно! Не міг же він кувати залізо під водою. Отже, він живе не у воді чи принаймні надовго виходить з води на землю.

У Зуріти стукало в скронях, наче в його водолазному ковпаку забракло кисню, хоча він пробув у воді лише кілька хвилин.

Зуріта дав знак Бальтазарові, і вони вийшли з підводної печери — більше їм тут нічого було робити — і піднялися на поверхню.

Арауканці, що нетерпляче на них чекали, дуже зраділи, побачивши водолазів живими й здоровими.

Скинувши ковпака і віддихавшись, Зуріта запитав:

— Що ти скажеш на це, Бальтазаре?

Арауканець розвів руками:

— Я скажу, що нам довго доведеться сидіти тут. Диявол, напевно, харчується рибою, а риби там досить. Голодом нам його з печери не виманити. Зірвати грати динамітом — тільки й лишається.

— А чи не думаєш ти, Бальтазаре, що печера може мати два виходи: один — із затоки, а другий — з поверхні землі?

— Бальтазар про це не подумав.

— Так треба подумати. Як це нам раніше не спало на думку оглянути околиці? — сказав Зуріта.

Тепер вони почали вивчати берег.

На березі Зуріта набрів на високий мур з білого каменю, що обгороджував величезну ділянку землі — щонайменше гектарів десять. Зуріта обійшов мур. У всій стіні він знайшов лише одні ворота, зроблені з товстих залізних листів. У воротах були маленькі залізні двері з прикритим зсередини вічком.

"Справжня в'язниця або фортеця, — подумав Зуріта. — Дивно. Фермери не будують таких товстих і високих мурів. У мурі ні просвітку, ні щілини, крізь які можна було б зазирнути всередину".

Навколо — безлюдна, дика місцевість: голі сірі скелі, поросли де-не-де колючим чагарником і кактусом. У долині — затока.

Зуріта кілька днів блукав уздовж муру, подовгу стежив за залізними воротьми. Але ворота не відчинялися, ніхто не входив і не виходив; жоден звук не долинав із-за муру.

Повернувшись увечері на палубу "Медузи", Зуріта покликав Бальтазара і запитав:

— Ти знаєш, хто живе у фортеці над затокою?

— Знаю, я питав уже про це в індіанців, що працюють на фермах. Там живе Сальватор.

— Хто ж він, цей Сальватор?

— Бог, — відповів Бальтазар.

Зуріта від подиву високо звів свої чорні густі брови.

— Ти жартуєш, Бальтазаре?

Індіанець ледь помітно посміхнувся.

— Я кажу те, що чув. Багато індіанців називають Сальватора божеством, рятівником.

— Від чого ж він їх рятує?

— Від смерті. Вони кажуть, що він всесильний. Сальватор може творити чудеса. У своїх палацах він тримає життя і смерть. Кривим він робить нові ноги, живі ноги, сліпим дає зіркі, мов у орла, очі і навіть мертвих воскрешає.

— Прокляття! — пробурмотів Зуріта, підбиваючи пальцями знизу догори свої пухнасті вуса. — У затоці — морський диявол, над затокою — бог. Чи не вважаєш ти, Бальтазаре, що диявол і бог можуть допомагати один одному?

— Я вважаю, що нам слід би забиратися звідси якнайшвидше, доки наш мозок ще не зсівся, як кисле молоко, від усіх цих чудес.

— Чи бачив ти сам когось із людей, зцілених Сальватором?

— Так, бачив. Мені показували людину з поламаною ногою. Побувавши у Сальватора, ця людина бігає, як мустанг. Ще бачив я індіанця, якого воскресив Сальватор. Усе село стверджує, що цей індіанець, коли його несли до Сальватора, був холодним трупом — череп розкраяний, мозок зовні. А від Сальватора він прийшов живий і веселий. Одружився по смерті. Гарну дівчину взяв... І ще я бачив дітей індіанців...

— Отже, Сальватор приймає в себе сторонніх?

— Лише індіанців. І вони йдуть до нього звідусіль: з Вогняної Землі й Амазонки, з пустелі Атаками й Асунсьйона.

Діставши від Бальтазара ці відомості, Зуріта вирішив поїхати до Буенос-Айреса.

Там він довідався, що Сальватор лікує індіанців і користується серед них славою чудотворця. Звернувшись до лікарів, Зуріта дізнався, що Сальватор талановитий і навіть геніальний хірург, хоч людина з великими дивацтвами, як багато хто з видатних людей. Ім'я Сальватора було широко відоме серед наукових кіл Старого і Нового Світу. В Америці він уславився своїми сміливими хірургічними операціями. Коли становище хворих вважали за безнадійне і професори відмовлялися оперувати, викликали Сальватора. Він ніколи не відмовлявся. Його

сміливість і спритність не мали меж. Під час імперіалістичної війни він був на французькому фронті, де оперував майже виключно череп. Багато тисяч людей завдячують йому своїм поверненням до життя. Після укладення миру він поїхав на свою батьківщину, в Аргентіну. Лікарська практика і вигідні земельні спекуляції принесли Сальваторові величезне багатство. Він купив велику ділянку землі поблизу Буенос-Айреса, обгородив її височенним муром — одне з його дивацтв — і, оселившись там, облишив будь-яку практику.

Він займався тільки науковою роботою у своїй лабораторії. Тепер він приймав і лікував індіанців, що звали його богом, який зійшов на землю.

Зуріті пощастило дізнатися про ще одну подробицю з життя Сальватора. Там, де тепер розташувалися величезні володіння Сальватора, до війни стояв невеличкий будинок з садком, так само обгороджений кам'яним муром. Весь час, поки Сальватор був на фронті, цей будинок стерегли негр і кілька величезних собак. Жодної людини не впускали у двір ці непідкупні вартові.

Останнім часом Сальватор оточив себе ще більшою таємницею. Він не приймає в себе навіть колишніх університетських товаришів.

Узнавши все це, Зуріта вирішив:

"Якщо Сальватор лікар, він не має права відмовитися прийняти хворого. А чому б мені й не захворіти? Я проникну до Сальватора, вдаючи хворого, а потім побачимо".

Зуріта рушив до залізних воріт, що захищали володіння Сальватора, і почав стукати. Стукав довго і вперто, але йому ніхто не відчиняв. Розлютований Зуріта взяв великий камінь і заходився гамселити ним у ворота, здійнявши такий грюкіт, що міг би збудити мертвих. Далеко за муром загавкали собаки, і нарешті вічко в дверцях трохи відтулилося.

— Що треба? — запитав хтось каліченою іспанською мовою.

— Хворий, відчиняйте мерщій! — відповів Зуріта.

— Хворі так не грюкають, — спокійно відповів той самий голос, і у вічку показалось чиєсь око. — Лікар не приймає.

— Він не сміє відмовитись допомогти хворому! — обурювався Зуріта.

Вічко затулилося, кроки віддалились. Тільки собаки продовжували шалено гавкати.

Зуріта, вичерпавши увесь запас лайки, повернувся на шхуну.

Поскаржитися на Сальватора в Буенос-Айрес? Але ж це нічого не дасть. Зуріту аж трясло від гніву. Його пухнастим чорним вусам загрожувала серйозна небезпека, бо, розлютившись, він раз у раз смикав їх, і вони позвисали вниз, як стрілка барометра, що показує низький тиск.

Поволі він заспокоївся і почав обмірковувати, що йому далі робити.

В міру того як він думав, його брунатні від загару пальці все частіше підбивали догори розкуйовджені вуса. Барометр ішов угору.

Нарешті Зуріта вийшов на палубу і несподівано для всіх дав наказ підняти якір.

"Медуза" вирушила до Буенос-Айреса.

— Гаразд, — промовив Бальтазар. — Скільки часу змарновано. Дідько б його вхопив, цього диявола, разом з богом!

ХВОРА ВНУЧКА

Сонце пекло немилосердно. Курною дорогою, вздовж густих ланів пшениці, кукурудзи і вівса, йшов старий, виснажений індіанець. Одяг його був подертий. На руках він ніс хвору дитину, прикриту від сонця старенькою ковдрою. Очі дитини були напівзаплющені. На шиї виднілась величезна пухлина. Час від часу, коли старий оступався, дитина хрипко стогнала і трохи розплющувала повіки. Старий зупинявся і дбайливо дмухав на дитяче личко, щоб освіжити його.

— Тільки б донести живою! — прошепотів старий, прискорюючи ходу.

Підійшовши до залізних воріт, індіанець переклав дитину на ліву руку і вдарив правою в залізні двері чотири рази.

Вічко у хвіртці відтулилося, чиєсь око промайнуло в отворі, зарипіли засуви, і хвіртка розчинилася.

Індіанець боязко переступив поріг. Перед ним стояв одягнений у білий халат старий негр із зовсім білим кучерявим волоссям.

— До лікаря, дитина хвора, — промовив індіанець.

Негр мовчки кивнув головою, замкнув двері і знаком запросив іти слідом за ним.

Індіанець оглянувся. Вони були у невеличкому дворі, вимощеному кам'яними плитками. Цей двір був оточений з одного боку високим надвірним муром, а з другого — трохи нижчим муром, що відгороджував двір від внутрішньої частини садиби. Ні трави, ні кущика зелені — справжнє тюремне подвір'я. У кутку подвір'я, біля воріт другого муру, стояв білий будинок з великими, широкими вікнами. Коло будинку на

землі розташувались кілька індіанців — чоловіків і жінок. Багато хто з них був з дітьми.

Майже всі діти мали цілком здоровий вигляд. Деякі з них бавилися черепашками в "чіт і лишка", інші мовчки борюкалися — старий негр з білим волоссям суворо стежив за тим, щоб діти не галасували.

Старий індіанець покірно сів на землі у загінку біля будинку і почав дмухати на нерухоме, посиніле личко дитини. Поруч з індіанцем сиділа стара індіанка з розпухлою ногою. Вона глянула на дитину, що лежала на колінах в індіанця, і спитала:

— Дочка?

— Онука, — відповів індіанець.

Похитавши головою, стара жінка сказала:

— Болотяний дух увійшов у твою онучку. Та він дужчий за злих духів. Він вижене болотяного духа, і твоя онучка одужає.

Індіанець ствердно кивнув головою. Негр у білому халаті обійшов хворих, подивився на дитину індіанця і показав на двері будинку.

Індіанець увійшов до великої кімнати з підлогою із кам'яних плит. Посеред кімнати стояв вузький довгий стіл, покритий білим простиралом. Розчинилися другі двері з матовим склом, і до кімнати увійшов лікар Сальватор у білому халаті, високий, плечистий, смуглявий. Крім чорних брів і вій, на голові Сальватора не було жодної волосинки. Мабуть, він постійно брив голову, бо шкіра на голові загоріла так дуже, як і на обличчі. Досить великий, горбкуватий ніс, трохи випнуте гостре підборіддя і міцно стулені уста надавали обличчю жорстокого, навіть хижого виразу. Карі очі дивилися холодно. Від цього погляду індіанцеві стало не по собі.

Індіанець низько вклонився і простягнув дитину. Сальватор швидким, упевненим і разом з тим обережним рухом узяв хвору дівчинку з рук індіанця, розгорнув ганчірки, в які була загорнута дитина, і кинув їх у куток кімнати, спритно влучивши в ящик, що там стояв. Індіанець пошкандибав до ящика, щоб узяти звідти своє ганчір'я, але Сальватор суворо зупинив його:

— Облиш, не чіпай!

Потім поклав дівчинку на стіл і схилився над нею. Він став до індіанця в профіль. І індіанцеві раптом здалося, ніби це не лікар, а кондор схилився над маленькою пташкою. Сальватор почав намацувати пальцями пухлину на горлі дитини. Ці пальці теж вразили індіанця. Це були довгі, надзвичайно рухливі пальці. Здавалося, вони могли згинатися в суглобах не тільки вниз, але й убік і навіть вгору. Зовсім небоязкий індіанець намагався не піддаватися тому страху, що на нього наганяв цей незрозумілий чоловік.

— Прекрасно. Чудово, — бурмотів Сальватор, ніби милуючись пухлиною і обмацуючи її пальцями.

Закінчивши огляд, Сальватор повернув обличчя до індіанця і сказав:

— Зараз у нас молодик. Приходь через місяць, коли знову буде молодик, і ти забереш свою дитину здоровою.

Він поніс дитину за скляні двері, де були ванна, операційна і палата для хворих.

А негр уже вводив до приймальної нову пацієнтку, стару індіанку з хворою ногою.

Індіанець низько вклонився скляним дверям, що зачинилися за Сальватором, і вийшов.

Рівно через двадцять вісім днів відчинилися ті самі скляні двері.

У дверях стояла дівчинка в новому платтячку, здорова, рум'яна. Вона боязко дивилася на дідуся. Він кинувся до неї, схопив її на руки, поцілував, оглянув горло. Від пухлини не залишилося й сліду. Тільки невеличкий, ледь помітний червонястий шрам нагадував про операцію.

Дівчинка відштовхувала дідуся руками і навіть скрикнула, коли він, поцілувавши, вколов її давно не голеним підборіддям. Довелося спустити її з рук на підлогу. Слідом за дівчинкою вийшов Сальватор. Тепер лікар навіть усміхнувся і, погладивши дівчинку по кучерявій голівці, сказав:

— Ну, бори свою дівчинку. Ти вчасно приніс її. Ще б кілька годин — і навіть я не зміг би повернути їй життя.

Обличчя старого індіанця вкрилося зморшками, губи затремтіли, з очей полилися сльози. Він знову підняв дівчинку, притиснув її до грудей, упав перед Сальватором на коліна і переривчастим від сліз голосом сказав:

— Ви врятували життя моїй онучці. Що, крім свого життя, може запропонувати вам у нагороду бідний індіанець?

— Навіщо мені твоє життя?

— Я старий, але ще маю сили, — провадив далі індіанець, не підводячись з підлоги. — Я віднесу дитину до матері, моєї доньки, і повернуся до вас. Я хочу віддати вам решту мого життя за добро, яке ви зробили мені. Я служитиму вам, як собака. Благаю вас, не відмовте мені в цій милості.

Сальватор замислився.

Він дуже неохоче й обережно брав нових слуг. Хоча робота знайшлася б. Та й чимало роботи, — Джім не вправляється в садку. Цей індіанець, здається, людина підходяща, хоч лікар волів би взяти краще негра.

— Ти даруєш мені своє життя і просиш, як ласки, прийняти твій подарунок. Гаразд. Хай буде так. Коли ти можеш прийти?

— Ще не мине перша чверть місяця, як я буду тут, — сказав індіанець, цілуючи край Сальваторового халата.

— Як тебе звуть?

— Мене?.. Кріcто — Христофор.

— Іди, Кріcто. Я чекатиму на тебе.

— Ходімо, внучко! — звернувся Кріcто до дівчинки і знову підхопив її на руки. Дівчинка заплакала. Кріcто поспішно вийшов.

ЧУДЕСНИЙ САД

Коли через тиждень Кріcто прийшов, лікар Сальва-тор зосереджено глянув йому в очі і сказав:

— Слухай уважно, Кріcто. Я беру тебе на службу. Ти матимеш готовий стіл і добру плату...

Кріcто замахав руками.

— Мені не треба нічого, аби тільки служити у вас.

— Мовчи і слухай, — мовив Сальватор. — Ти матимеш усе. Але я вимагатиму одного: ти мусиш мовчати про все, що тут побачиш.

— Швидше я відріжу собі язика і кину собакам, ніж вимовлю хоч одне слово.

— Гляди ж, щоб з тобою не скоїлося такого лиха, — попередив Сальватор. І, викликавши негра в білому халаті, лікар наказав: — Проведи його в сад і передай на руки Джімові.

Негр мовчки вклонився, вивів індіанця з білого будинку, провів через знайомий уже Крісто двір і постукав в залізну хвіртку другого муру.

З-за муру почувся гавкіт собак, хвіртка рипнула і поволі відчинилася, негр уштовхнув Крісто через хвіртку в сад, гукнув щось горловим голосом іншому негрові, що стояв за хвірткою, і пішов геть.

Крісто злякано притулився до стіни: з гавканням, схожим на рев, до нього бігли якісь невідомі звірі червонясто-жовтого кольору, з темними плямами. Коли б Крісто зустрівся з ними в пампасах, він одразу впізнав би в них ягуарів. Але звірі, що бігли до нього, гавкали по-собачому. Зараз Крісто було байдуже, які тварини нападають на нього. Він кинувся до найближчого дерева і почав з несподіваною швидкістю дертися по гілках. Негр засичав на собак, як розлютована кобра. Це одразу заспокоїло їх. Собаки перестали гавкати, лягли на землю і поклали голови на витягнуті лапи, скоса зиркаючи на негра.

Негр знову засичав, звертаючись цього разу до Крісто, що сидів на дереві, і замахав руками, запрошуючи індіанця злізти.

— Чого ти сичиш, як змія? — спитав Крісто, не залишаючи своєї схованки. — Язика проковтнув?

Негр тільки сердито замугикав.

"Мабуть, він німий", — подумав Крісто і пригадав попередження Сальватора. Невже Сальватор одрізує язики слугам, що розкривають його таємниці? Можливо, і в цього негра відрізали язик... І Крісто раптом стало так страшно, що він мало не впав з дерева. Йому захотілося будь-що тікати звідси, і то якнайшвидше. Він прикинув у думці відстань від дерева, на якому сидів, до муру. Ні, не перескочити... А негр підійшов до дерева і, вхопивши індіанця за ногу, нетерпляче потягнув його вниз. Довелося скоритись. Крісто сплигнув з дерева, усміхнувся як тільки міг люб'язно, подав руку і ласкаво запитав:

— Джім?

Негр кивнув головою.

Крісто міцно потиснув негрові руку. "Коли вже потрапив до пекла, треба жити у згоді з дияволами", — подумав віп, а вголос сказав:

— Ти німий?

Негр не відповідав.

— Язика немає?

Негр так само мовчав.

"Як би зазирнути йому до рота", — подумав Крісто. Та Джім, певно, не мав наміру вступати навіть в мімічну розмову. Він узяв Крісто за руку, повів до червонясто-рудих звірів і щось просичав до них. Звірі підвелися, підійшли до Крісто, обнюхали його і спокійно відійшли. У Крісто трохи одлягло від серця.

Махнувши рукою, Джім повів Крісто оглядати сад.

Після сумного, вимощеного камінням подвір'я сад вражав величезною кількістю зелені і квітів. Сад простягався на схід, поступово знижуючись у напрямі до морського берега. Стежечки, посипані червонуватими подрібненими черепашками, розбігались у різні боки. Біля стежок росли примхливі кактуси, голубувато-зелені соковиті агави , волоті з безліччю жовтаво-зелених квітів. Цілі гаї персикових і маслинових дерев прикривали своїм затінком густу траву з барвистими, яскравими квітами. Серед зеленої трави виблискували водоймища, вимощені до краях білим камінням. Високі фонтани освіжали повітря.

Сад був наповнений різноголосими криками, співами і щебетанням пташок, ревом, писком і вереском тварин.

Ніколи ще Крісто не доводилося бачити таких незвичайних тварин. У цьому саду жили дивовижні звірі.

Ось, блискаючи мідяно-зеленою лускою, перебігла дорогу шестинога ящірка. З дерева звисала змія з двома головами. Крісто перелякано відскочив убік од цього двоголового плазуна, що засичав на нього двома червоними ротами. Негр відповів йому голоснішим сичанням, і змія, похитавши в повітрі головами, впала з дерева і зникла серед густих заростей очерету. Ще одна довга змія поповзла геть із стежки, чіпляючись двома лапами. За дротяною сіткою хрюкало порося. Воно втупилося в Крісто своїм єдиним великим оком, що сиділо посеред лоба.

Двоє білих щурів, що зрослися боками, бігали рожевою стежкою, немов двоголове й восьминоге чудовисько. Іноді ця двоєдина істота починала боротися сама з собою: правий щур тягнув праворуч, лівий — ліворуч, і обидва невдоволено попискували. Але перемагав завжди правий. Поряд стежки паслися зрощені боками "сіамські близнята"— дві тонкорунні вівці. Вони не сварилися, як щури. Поміж ними, як видно, вже давно встановилася цілковита єдність волі і бажань. Одна потвора особливо вразила Крісто: великий, зовсім голий рожевий собака. А па його спині, немовби вилізла з собачого тіла, виднілася маленька мавпочка — її груди, руки, голова. Собака підійшов до Крісто і махнув

хвостом. Мавпочка крутила головою, розмахувала руками, поплескувала долонями по спині собаки, з яким вона утворювала одне ціле, і кричала, дивлячись на Крісто. Індіанець сунув руку в кишеню, витяг шматок цукру і простягнув мавпочці. Але хтось швидко відвів убік руку Крісто. За його спиною почулося шипіння. Крісто озирнувся — Джім. Старий негр жестами і мімікою пояснював Крісто, що мавпочку не можна годувати. І зараз же горобець з головою маленького папуги вихопив на льоту грудку цукру з пальців Крісто і зник за кущем. Удалині на лужку мукав кінь з коров'ячою головою.

Дві лами промчали галявиною, помахуючи конячими хвостами. З трави, із заростей чагарника, з гілок дерев дивилися на Крісто незвичайні плазуни, звірі і птахи: собаки з котячими головами, гуси з головами півнів, рогаті кабани, страуси-нанду з орлиними дзьобами, барани з тілом пуми...

Крісто здавалося, що він марить. Він тер собі очі, змочував голову холодною водою фонтанів, але нічого не допомагало. У водоймищах він бачив зміїв з риб'ячими головами і зябрами, риб з жаб'ячими лапами, величезних жаб з довгим тілом, як у ящірки...

І Крісто знову охопило бажання тікати звідси.

Але ось Джім вивів Крісто на широку галявину, посипану піском. Посеред галявини стояла оточена пальмами біла мармурова вілла, збудована в мавританському стилі. Крізь пальмові стовбури виднілися арки і колони. Мідні фонтани у вигляді дельфінів викидали каскади води в прозорі водоймища, де вигравали золоті рибки. Найбільший фонтан перед головним входом зображав юнака, що сидів на дельфіні — подібно до міфічного Тритона — з витим рогом біля рота.

За віллою було кілька житлових і надвірних будівель, а далі йшли густі зарості колючих кактусів, що сягали аж білого муру.

"Знову мур!" — подумав Крісто.

Джім завів індіанця до невеличкої прохолодної кімнати. Жестами він пояснив, що ця кімната надається йому, і пішов геть, залишивши Крісто на самоті.

ТРЕТІЙ МУР

Поволі Крісто звик до того незвичайного світу, який оточував його. Всі звірі, птахи і плазуни, що наповнювали сад, були добре приручені. З деякими з них Крісто навіть заприятелював. Собаки з ягуаровою шкурою, що так налякали його першого дня, ходили слідом за ним, лизали йому руки, лащились. Лами брали з його рук хліб. Папуги злітали на його плече.

Сад і звірів доглядали дванадцятеро негрів, мовчазних чи німих, так само як і Джім. Крісто ніколи не чув, щоб вони розмовляли навіть один з одним. Кожен мовчки робив своє діло. Джім був нібито за управителя. Він наглядав за неграми і розподіляв їхні обов'язки. А Крісло, на диво йому самому, був призначений помічником Джіма. Роботи у Крісто було не так уже й багато, годували його добре. Він не міг скаржитися на своє життя. Одне тільки його турбувало — зловісна мовчанка негрів. Він був певен, що Сальватор усім їм поодрізував язики. І коли Сальватор зрідка викликав Крісто до себе, індіанець щоразу думав: "Різати язика". Проте незабаром Крісто став менше боятися за свій язик.

Якось Крісто побачив Джіма, що спав у затінку маслинових дерев. Негр лежав на спині, розтуливши рота. Крісто скористався з цього, крадькома заглянув усередину рота і пересвідчився, що язик у старого негра на місці. Тоді індіанець трохи заспокоївся.

Сальватор суворо розподіляв свій день. Від сьомої до дев'ятої ранку лікар приймав хворих індіанців, з дев'ятої до одинадцятої оперував, а тоді йшов до своєї вілли і там працював у лабораторії. Він оперував

тварин, а потім довго вивчав їх. Закінчивши дослідження, Сальватор випускав тварин у сад. Прибираючи іноді в будинку, Кріcто бував у лабораторії. Все, що він там бачив, вражало його. Там у скляних банках, наповнених якимись розчинами, пульсували різні органи. Відрізані руки й ноги продовжували жити. І коли ці живі, відокремлені від тіла частини починали хворіти, Сальватор лікував їх, відновлюючи згасаюче життя.

На Кріcто все це наганяло жах. Він волів краще бути серед живих потвор у саду.

Хоч як довірливо ставився Сальватор до індіанця, та все ж Кріcто не смів проникнути за третій мур. А це його дуже цікавило. Якось опівдні, коли всі відпочивали, Кріcто підбіг до високого муру. З-за муру він почув дитячі голоси — він розрізняв індіанські слова. Але часом до дитячих голосів приєднувались чиїсь ще тонші, верескливі голоси, що немовби сперечалися з дітьми і говорили якоюсь незрозумілою говіркою.

Одного разу, зустрівши в саду Кріcто, Сальватор підійшов до нього і, за звичаєм дивлячись йому прямо у вічі, сказав:

— Ти вже місяць працюєш у мене, Кріcто, і я задоволений тобою. У нижньому саду захворів один мій слуга. Ти заміниш його. Ти побачиш там багато нового. Але пам'ятай нашу умову: добре тримай язик за зубами, якщо не хочеш позбутися його.

— Я вже майже розучився розмовляти серед ваших німих слуг, лікарю, — відповів Кріcто.

— Тим краще. Мовчання — золото. Якщо ти мовчатимеш, то одержиш багато золотих песо. Сподіваюся, що за два тижні поставлю на ноги свого хворого слугу. До речі, ти добре знаєш Анди?

— Я народився в горах.

— Чудово. Мені треба буде поповнити мій звіринець новими тваринами і птахами. Я візьму тебе з собою. А тепер іди. Джім проведе тебе в нижній сад.

Багато до чого вже звик Крісто. Але те, що він побачив у нижньому саду, перевершило всі його сподівання.

На великому, освітленому сонцем лузі бавилися голі діти і мавпи. Це були діти різних індіанських племен. Серед них були і зовсім маленькі — не більше трьох років, старшим було років дванадцять. Ці діти були пацієнтами Сальватора. Багато з них перенесли серйозні операції і завдячували Сальваторові своїм життям. Діти, які видужували, бігали в саду, бавилися, а потім, коли сили їх відновлювалися, батьки забирали їх додому.

Крім дітей, тут жили мавпи. Безхвості мавпи. Мавпи без жмутка шерсті на тілі.

Найдивнішим було те, що всі мавпи — деякі краще, деякі гірше — вміли говорити. Вони сперечалися з дітьми, сварилися, верещали тоненькими голосами. Але загалом вони жили з дітьми у злагоді і сварилися з ними не більше, ніж діти поміж собою.

Крісто часом не міг угадати: справжні це мавпи чи люди.

Коли Крісто оглянув сад, він помітив, що цей сад менший за верхній і ще стрімкіше спускається до затоки, впираючись у прямовисну, мов стіна, скелю.

Море було, мабуть, недалеко за цією стіною. Із-за стіни долинав гул морського прибою.

Обстеживши за кілька днів що скелю, Крісто пересвідчився, що вона штучна. Ще один мур — четвертий. В густих заростях гліциній Крісто

помітив сірі залізні двері, пофарбовані під колір скель так, що вони цілком зливалися з ними.

Крісто прислухався. Жоден звук, крім прибою, не долинав із-за скелі. Куди вели ці вузькі двері? На берег моря?

Раптом почувся збуджений дитячий крик. Діти дивилися в небо. Крісто підвів голову і побачив дитячу кульку, що поволі летіла через сад. Вітром її несло до моря.

Звичайна дитяча кулька, що пролетіла над садом, чомусь дуже схвилювала Крісто. Він занепокоївся. І як тільки слуга, одужавши, повернувся, Крісто пішов до Сальватора і сказав йому:

— Лікарю! Незабаром ми їдемо в Анди, можливо, надовго. Дозвольте мені побачитися з дочкою й онукою.

Сальватор не любив, коли його слуги йшли з двору, саме тому, наймаючи їх, віддавав перевагу одинакам. Крісто мовчки чекав, дивлячись Сальваторові в очі.

Сальватор холодно глянув на Крісто, нагадав йому:

— Пам'ятай нашу умову. Бережи язика! Іди. Повертайся не пізніше як за три дні. Стривай...

Сальватор пішов до другої кімнати і виніс звідти замшеву торбинку, в якій подзвонювали золоті пезо.

— Ось для твоєї онучки. І тобі за мовчанку.

НАПАД

— Якщо він не прийде і сьогодні, я відмовлюсь від твоєї допомоги, Бальтазаре, і запрошу спритніших і надійніших людей, — сказав Зуріта, нетерпляче смикаючи-пухнастого вуса. Цього разу Зуріта був одягнений у білий міський костюм і капелюх-панаму. Він зустрівся з Бальтазаром в околицях Буенос-Айреса, там, де кінчаються оброблені поля і починаються пампаси.

Бальтазар у білій блузі і синіх смугастих штанях сидів край дороги і мовчав, ніяково поскубуючи випалену сонцем траву.

Він сам починав жалкувати, що послав свого брата Крісто шпигуном до Сальватора.

Крісто був на десять років старший за Бальтазара. Проте, незважаючи на свої роки, був ще дужий і спритний. А що вже хитрий, як пампасівський кіт. І все ж Крісто був ненадійною людиною. Він пробував обробляти землю — та це йому набридло. Потім завів шинок у порту, але почав пиячити і незабаром розорився. Останні роки Крісто займався дуже темними справами, пускаючи в хід свою незвичайну хитрість, а часом і підступність. Така людина була цілком придатна до ролі шпигуна, та вірити їй не можна було. Коли б йому було вигідно, він міг би зрадити навіть рідного брата. Бальтазар знав це і тому непокоївся не менше, ніж Зуріта.

— Ти певен, що Крісто побачив повітряну кульку, яку ти запустив?

Бальтазар здвигнув плечима. Йому враз захотілося облишити цю витівку, піти додому, промочити горло холодною водою з видом і швидше лягти спати.

Сонце сідало, його останнє проміння осяяло клуби куряви, що здіймалися з-за пагорба. Водночас почувся різкий протяжний свист.

Бальтазар стрепенувся.

— Це він!

— Нарешті!

Крісто бадьоро підходив до них. Він уже не був схожий на виснаженого старого індіанця. Ще раз по-молодецькому свиснувши, Крісто підійшов і привітався з Бальтазаром і Зурітою.

— Ну, що, познайомився з морським дияволом? — запитав його Зуріта.

— Ще ні, але він там. Сальватор охороняє диявола за чотирма мурами. Найголовніше зроблено: я служу в Сальватора, і він мені вірить. З хворою онучкою в мене дуже добре вийшло. — Крісто засміявся, примруживши свої хитрі очі. — Вона мало не зіпсувала справи, коли одужала. Я її обіймаю, цілую, як і слід люблячому дідові, а вона, дурненька, брикатися і мало не в сльози. — Крісто знову засміявся.

— Де ти добув свою онучку? — запитав Зуріта.

— Грошей не знайдеш, а дівчаток легко знайти, — відповів Крісто. — Мати дитини задоволена. Я одержав від неї п'ять паперових пезо, а вона — здорову дівчинку.

Про те, що він одержав від Сальватора важкеньку торбинку золотих пезо, Крісто не сказав ні слова.

— Чудеса у Сальватора! Справжній звіринець! — і Крісто почав розповідати про все, що він бачив.

— Усе це дуже цікаво, — промовив Зуріта, запалюючи сигару. — Але ти не бачив найголовнішого — диявола. Що ти думаєш робити далі, Крісто?

— Далі? Зробити невеличку прогулянку в Анди. — І Крісто розповів, що Сальватор збирається полювати на звірів.

— Чудово! — вигукнув Зуріта. — Маєток Сальватора стоїть далеко від інших селищ. Коли Сальватора не буде, ми нападемо на його володіння і викрадемо морського диявола.

Крісто заперечливо похитав головою.

— Ягуари відірвуть вам голови, і ви не зможете знайти диявола. Та й з головою не знайдете його, коли і я його не знайшов.

— Тоді ось що, — подумавши, сказав Зуріта. — Ми влаштуємо засідку на Сальватора, коли він вирушить на полювання; захопимо його в полон і вимагатимемо викуп — морського диявола.

Крісто спритним рухом витяг із бокової кишені Зуріти сигару, що там стирчала.

— Дякую. Засідка — це краще. Але ж Сальватор обдурить: пообіцяє викуп і не дасть. Ці іспанці... — Крісто закашлявся.

— Що ж ти пропонуєш? — вже роздратовано запитав Зуріта.

— Терпіння, Зуріто. Сальватор вірить мені, але тільки до четвертого муру. Треба, щоб лікар вірив мені, як самому собі, і тоді він покаже мені диявола.

— Ну?

— Ну от. На Сальватора нападуть бандити, — і Крісто тицьнув пальцем у груди Зуріти, — а я, — він ударив себе в груди, — чесний арауканець, урятую йому життя. Тоді для Крісто не залишиться

таємниць у домі Сальватора. ("І гаманець мій поповниться золотими пезо", — докінчив він у думці).

— Що ж, це непогано.

І вони умовились, якою дорогою Крісто повезе Сальватора,

— Перед тим днем, коли ми виїдемо, я кину через мур червоний камінь. Будьте напоготові.

Хоч план нападу обміркували дуже ретельно, однак одна непередбачена обставина мало не зіпсувала справи.

Зуріта, Бальтазар і десятеро головорізів, завербованих у порту, одягнені у костюми гаучо і добре озброєні, верхи на конях чатували на свою жертву далеко від житла.

Ніч була темна. Вершники прислухалися, сподіваючись почути тупіт кінських копит.

Але Крісто не знав, що Сальватор виряджається на полювання не так, як це робилося кілька років тому.

Бандити несподівано почули шум мотора, що швидко наближався. З-за пагорка блиснули сліпучі вогні фар. Величезний чорний автомобіль промчав повз вершників, перш ніж вони встигли збагнути, що сталося.

Зуріта несамовито лаявся. Бальтазара це розсмішило.

— Не журіться, Педро, — сказав індіанець. — Удень спека, вони їдуть уночі, — у Сальватора два сонця на машині. Вдень вони відпочиватимуть. Ми можемо наздогнати їх на привалі. — І,

пришпоривши коня, Бальтазар поскакав слідом за автомобілем. За ним рушили й інші.

Вершники їхали години дві і раптом несподівано помітили вдалині багаття.

— Це вони. У них щось скоїлося. Стійте, я підповзу до них і довідаюсь. Чекайте на мене.

І, зіскочивши з коня, Бальтазар поповз, немов гадюка. За годину він повернувся.

— Машина не везе. Зіпсувалася. Вони лагодять її. Крісто стоїть на варті. Треба поспішати.

Все інше сталося дуже швидко. Бандити напали, і не встиг Сальватор отямитись, як йому, Крісто і трьом неграм зв'язали руки й ноги.

Один з найнятих бандитів, ватажок зграї — Зуріта вважав за краще триматися непомітним — зажадав у Сальватора досить велику суму викупу.

— Я виплачу, звільніть мене, — несподівано відповів Сальватор.

— Це за тебе. Але стільки ж ти мусиш заплатити за своїх трьох супутників! — не розгубився бандит.

— Одразу такої суми я не можу заплатити, — поміркувавши, відповів Сальватор.

— Тоді смерть йому! — кричали бандити.

— Якщо не погодишся на наші умови, на світанку ми вб'ємо тебе, — сказав бандит.

Сальватор здвигнув плечима і відповів:

— Такої суми у мене при собі немає.

Спокій Сальватора вразив навіть бандита. Кинувши зв'язаних позаду автомобіля, бандити почали нишпорити і знайшли запаси спирту для колекцій. Вони випили спирт і п'яні повалились на землю.

Десь перед світанком хтось обережно підповз до Сальватора.

— Це я, — тихо промовив Кріcто. — Мені пощастило розв'язати ремені. Я підкрався до бандита з рушницею і вбив його. Всі інші п'яні. Шофер полагодив машину. Треба поспішати.

Усі похапцем сіли в автомобіль, негр-шофер включив мотор, машина рвонулась і помчала дорогою.

Позаду почулися крики і безладна стрілянина.

Сальватор міцно потиснув Кріcто руку.

Тільки після від'їзду Сальватора Зуріта довідався від своїх бандитів, що лікар згоджувався дати викуп. "Чи не простіше було б, — думав Зуріта, — взяти викуп, ніж намагатися викрасти морського диявола, який ще невідомо, що воно таке". Але нагоду було втрачено, залишалося чекати звісток від Кріcто.

ЛЮДИНА-АМФІБІЯ

Крісто сподівався, що Сальватор підійде до нього і скаже: "Крісто, ти врятував мені життя. Тепер для тебе немає таємниць у моєму володінні. Ходімо, я покажу тобі морського диявола".

Але Сальватор не збирався цього робити. Він щедро винагородив Крісто за порятунок і поринув у свою наукову роботу.

Не гаючи часу, Крісто почав досліджувати четвертий мур і потайні двері. Двері довго не піддавалися, але кінець кінцем Крісто пощастило розкрити таємницю. Одного разу, обмацуючи ці двері, він натиснув невеличку опуклість. Раптом двері піддалися і відчинились. Вони були важкі і товсті, наче двері вогнетривкої шафи. Крісто швидко прослизнув за двері, які відразу ж хряснули за ним. Це трохи спантеличило його. Він обдивився дворі, натискав на виступи, але двері не відчинялися.

— Я сам себе замкнув у пастці, — пробурмотів Крісто.

Та робити було нічого. Залишалося оглянути цей останній таємничий сад Сальватора.

Крісто опинився в густо заростому саду. Сад розташувався в улоговині, обнесеній з усіх боків високим муром із штучно зроблених скель. Чути було не тільки прибій хвиль, але й шарудіння гальки на піщаній відмілині.

Тут були дерева й кущі, що звичайно ростуть на вогкому грунті. Між великими, тінявими деревами, що добре захищали від сонячного проміння, дзюрчало багато струмочків. Десятки фонтанів розкидали бризки води, зволожуючи повітря. Було вогко, як на низовинних берегах Міссісіпі. Посеред саду стояв невеличкий кам'яний будинок з плескатим дахом. Його стіни щільно оповивав плющ. Зелені жалюзі на вікнах були спущені. Здавалося, в будинку ніхто не живе.

Крісто дійшов до кінця саду. Біля муру, що відгороджував сад від затоки, простягався величезний, густо обсаджений деревами, квадратний басейн, що був не менше п'ятисот квадратних метрів завбільшки і п'яти метрів завглибшки.

Коли Крісто наблизився, якась істота злякано вибігла із заростей і кинулась у басейн, здійнявши хмару бризок. Крісто зупинився від хвилювання. Він! Морський диявол. Нарешті Крісто побачить його.

Індіанець підійшов до водоймища, зазирнув у прозору воду.

На дні басейну, на білих кам'яних плитах, сиділа здоровенна мавпа. З переляком і цікавістю вона дивилася з-під води на Крісто. Крісто не міг отямитись від подиву: мавпа дихала під водою. Боки її то спадали, то здіймалися.

Хоч як був Крісто вражений, та мимоволі засміявся:, виявляється, "морський диявол", що наганяв жах на рибалок, усього тільки земноводна мавпа! "Чого тільки не буває на світі", — думав старий індіанець.

Крісто був задоволений: нарешті йому пощастило вивідати все. Але тепер він почував і розчарування. Мавпа зовсім не скидалася на ту потвору, про яку розповідали очевидці. Чого не зроблять страх і уява!

Проте треба було подумати про повернення. Крісто пішов назад до дверей, виліз на високе дерево біля муру і, ризикуючи зламати собі ноги, стрибнув з високого муру.

Тільки-но він підвівся на ноги, як почув голос Сальватора.

— Крісто! Де ж ти?

Крісто схопив граблі, що лежали на стежці, і почав гребти сухе листя.

— Я тут.

— Ходімо, Крісто, — сказав Сальватор, підходячи до замаскованих залізних дверей у скелі. — Дивись, ці двері відчиняються ось так. — І Сальватор натиснув уже відому Крісто опуклість на шорсткій поверхні дверей.

"Лікар спізнився — я вже бачив диявола", — подумав Крісто.

Сальватор і Крісто увійшли в сад. Поминувши оповитий плющем будиночок, Сальватор попрямував до басейну. Мавпа ще сиділа у воді, пускаючи бульбашки. Крісто здивовано скрикнув, немов побачив її вперше. Але вслід за цим йому довелося здивуватися вже цілком щиро.

Сальватор не звернув на мавпу ніякісінької уваги. Він лише махнув на неї рукою, немовби вона йому заважала. Мавпа одразу ж виплила, вилізла з басейну, стріпнулась і видерлася на дерево. Сальватор нахилився, помацав траву і сильно натиснув невелику зелену пластинку. Почувся глухий шум. У підлозі з країв басейну відчинилися люки. За кілька хвилин басейн був порожній. Люки зачинилися. Звідкілясь збоку висунулися залізні сходи, що вели на дно басейну.

— Ходімо, Крісто!

Вони опинились у басейні. Сальватор ступив на одну плиту, і відразу ж посередині басейну відчинився новий люк завширшки з квадратний метр. Залізні східці йшли кудись під землю.

Крісто слідом за Сальватором попрямував у це підземелля. Вони йшли досить довго. Зверху крізь люк пробивалося тьмяне світло. Та

незабаром зникло й воно. Їх оповила цілковита темрява. Кроки глухо лунали в цьому підземному коридорі.

— Не оступися, Кріcто, зараз ми прийдемо.

Сальватор зупинився, шукаючи щось на стіні рукою. Клацнув вимикач, і яскраве світло розлилося навколо. Вони стояли у сталактитовій печері, перед бронзовими дверима з левиними мордами, що тримали в зубах кільця. Сальватор смикнув за одне кільце. Важкі двері плавно відчинилися, і вони увійшли в темну залу. Знову клацнув вимикач. Матова куля освітила простору печеру, одна стіна якої була скляна. Сальватор перемкнув світло: печера поринула у темряву, а сильні прожектори освітили простір за скляною стіною. Це був величезний акваріум, точніше скляний будинок на морському дні. З землі здіймалися водорості і коралові кущі, серед них вигравали риби. І раптом Кріcто побачив людиноподібну істоту з великими опуклими очима і жаб'ячими лапами, що виходила із заростей. Тіло невідомого вилискувало синяво-сріблястою лускою. Швидкими, спритними рухами ця істота підпливла до скляної стіни, кивнула Сальваторові головою, увійшла до скляної камери, зачинивши за собою двері. Вода з камери швидко виливалась. Невідомий відчинив другі двері і ввійшов у грот.

— Зніми окуляри і рукавиці, — сказав Сальватор.

Невідомий слухняно зняв окуляри і рукавиці, і Кріcто побачив перед собою стрункого вродливого юнака.

— Знайомтеся: Іхтіандр, людина-риба, чи, точніше, амфібія, він же морський диявол, — відрекомендував юнака Сальватор.

Привітно всміхаючись, юнак подав індіанцеві руку і сказав по-іспанськи:

— Здрастуйте!

Крісто мовчки стиснув його руку. Вражений, він не міг вимовити й слова.

— Негр, слуга Іхтіандра, захворів, — мовив Сальватор. — Я залишаю тебе з Іхтіандром на кілька днів. Якщо ти впораєшся з новими обов'язками, я зроблю тебе постійним слугою Іхтіандра.

Крісто мовчки кивнув головою.

ДЕНЬ ІХТІАНДРА

Ще ніч, але незабаром світанок.

Повітря тепле й вологе, напоєне солодкими пахощами магнолій, тубероз, резеди. Жоден листок не ворухнеться. Тиша. Іхтіандр простує піщаною стежкою саду. На поясі розмірено погойдуються кинджал, окуляри, ручні й ножні рукавиці — "жаб'ячі лапи". Тільки потріскує під ногами черепашковий пісок. Стежку ледве видно. Кущі й дерева обступили її чорними безформними плямами. Над водоймищами здіймається туман. Іноді Іхтіандр зачіпає гілку. Роса скроплює його волосся і розпашіле обличчя.

Стежка круто звертає праворуч і йде під уклон. Повітря стає все свіжішим і вологішим. Іхтіандр відчуває під ногами кам'яні плити, уповільнює ходу, зупиняється. Не поспішаючи надіває великі окуляри з товстими скельцями, рукавиці па руки й на ноги. Видихає з легенів повітря і стрибає у водоймище. Вода обволікає тіло приємною свіжістю, пронизує прохолодою зябра. Зяброві щілини починають ритмічно рухатись, — людина перетворилася на рибу.

Кілька сильних рухів руками, і Іхтіандр на дні водоймища.

Юнак упевнено пливе в цілковитій темряві. Простягає руку, знаходить залізну скобу в кам'яній стіні. Поруч друга, третя скоби... Так

добирається він до тунелю, наповненого до краю водою. Йде по дну, долаючи холодну зустрічну течію. Відштовхується від дна, виринає нагору — і неначе поринає у теплій ванні. Вода, нагріта у водоймищах садів, тече вгорі тунелю до відкритого моря. Тепер Іхтіандр може плисти за течією. Він схрещує на грудях руки, лягає на спину і пливе головою вперед.

Кінець тунелю близько. Там, біля самого виходу в океан, внизу, з розколини скелі під сильним напором б'є гаряче джерело. В його струменях шарудять придонні камінці і черепашки.

Іхтіандр лягає на груди і дивиться вперед. Темно. Простягає руку вперед. Вода ледь-ледь свіжішає. Долоні торкаються залізних ґрат, укритих м'якою і слизькою морського рослинністю й шорсткими черепашками. Чіпляючись за грати, юнак знаходить хитромудрий засув і відсуває його. Важкі круглі ґратчасті двері, що заступали вихід з тунелю, поволі відчиняються. Іхтіандр прослизає крізь утворену щілину. Двері у ґратах зачиняються.

Людина-амфібія пливе у відкритий океан, загрібаючи воду руками й ногами. У воді все ще темно. Тільки де-не-де в чорній глибині мигтять голубуваті іскри ночесвіток та тьмяно-червоні медузи. Але скоро світанок, і світлі тварини одна за одною гасять свої ліхтарики.

Іхтіандр відчуває в зябрах тисячі дрібних уколів — дихати важче. Це значить — він проминув скелястий мис. За мисом морська вода завжди забруднена часточками глинозему, піском та покидьками. Вода опріснена, — поблизу в океан впадає річка.

"Дивно, як це річкові риби можуть жити в каламутній, прісній воді, — думає Іхтіандр. — Мабуть, їхні зябра не такі чутливі до піщинок та часточок мулу".

Іхтіандр підіймається трохи вище, рвучко звертає праворуч, на південь, потім спускається в глибочінь. Тут вода чистіша. Іхтіандр потрапив у холодну підводну течію, що лине вздовж берега з півдня на північ, до впадіння річки Парани, яка відхиляє холодну течію на схід. Течія ця проходить на великій глибині, але верхня межа — за п'ятнадцять-двадцять метрів від поверхні. Тепер Іхтіандр знову може віддатися течії — вона винесе його далеко у відкритий океан.

Можна подрімати трохи. Небезпеки немає: ще темно, і морські хижаки сплять. Перед сходом сонця так приємно подрімати. Шкіра відчуває, як змінюється температура води, підводні течії.

Ось вухо вловлює глухий гуркітливий звук, за ним другий, третій. Це гримотять якірні ланцюги: у затоці, за кілька кілометрів від Іхтіандра, рибальські шхуни знімаються з якорів. Світанок близько. А ось далеке-далеке розмірене рокотання. Це гвинт і мотори "Горрокса", великого англійського океанського пароплава, що робить рейс між Буенос-Айресом і Ліверпулем. "Горрокс" ще кілометрів за сорок. А як чути! Звук проходить у морській воді півтори тисячі метрів за секунду. Який гарний "Горрокс" уночі — справжнє плавуче місто, залите вогнями. Але щоб побачити його вночі, треба звечора виплисти далеко у відкрите море. До Буенос-Айреса "Горрокс" прибуває, коли сходить сонце, вже з погашеними вогнями. Ні, більше вже не подрімаєш: гвинти, стерно та мотори "Горрокса", коливання його корпусу, вогні ілюмінаторів і прожекторів збудять мешканців океану. Мабуть, дельфіни першими почули наближення "Горрокса" і, пірнаючи, кілька хвилин тому трохи збурили воду, що примусило Іхтіандра насторожитися. І, напевно, вони вже помчали назустріч пароплаву.

Торохтіння моторів суден чути з усіх боків: прокидаються порт і затока. Іхтіандр розплющує очі, трясе головою, немовби стріпує дрімоту, змахує руками, відштовхується ногами і випливає на поверхню.

Обережно вистромлює голову з води, оглядається. Поблизу ні човнів, ні шхун. Виринає по пояс і так тримається, поволі перебираючи ногами.

Низько над водою літають баклани і чайки, іноді черкають грудьми або кінцем крила об дзеркальну поверхню і залишають на ній кола, що поволі розходяться. Крики білих чайок схожі на дитячий плач. Посвистуючи величезними крилами і обдаючи вітром, над головою Іхтіандра пролетів величезний сніжно-білий альбатрос-буревісник. Махові крила його чорні, дзьоб червоний з жовтим кінчиком, а лапи жовтогарячі. Він прямує до затоки. Іхтіандр з деякою заздрістю стежить за ним очима. Траурні крила птаха сягають у розмаху не менше чотирьох метрів. От коли б мати такі крила!

На заході ніч ховається за далекі гори. Вже червоніє схід. На гладіні океану з'являється ледь помітний, спокійний зиб, і на ньому — золоті струминки. Білі чайки, здіймаючись вище, стають рожевими.

На блідій гладіні вод зазмііїлися строкаті блакитні і сині доріжки: це перші пориви вітру. Синіх доріжок стає дедалі більше. Вітер дужчає. На піщаному березі вже з'являються перші перисті жовто-білі язички прибою. Вода біля берега забарвлюється в зелене.

Наближається ціла флотилія рибальських шхун. Батько велів не потрапляти на очі людям. Іхтіандр поринає глибоко у воду, знаходить холодну течію. Вона несе його ще далі від берега, на схід, у відкритий океан. Навколо синьо-лілова темрява морської глибини. Плавають риби, здається, що вони світло-зелені, з темними плямами і смугами. Червоні, жовті, лимонні, брунатні риби безперервно сновигають, миготять, немов рої різнобарвних метеликів.

Згори чути рокотання, вода темнішає. Це низько над водою пролетів військовий гідроплан.

Одного разу такий гідроплан сів на воду. Іхтіандр непомітно вхопився за залізний упор поплавків і... мало не поплатився життям: гідроплан несподівано знявся з води, Іхтіандр стрибнув з висоти десятка метрів.

Іхтіандр підводить голову. Сонячне світло видно майже над головою. Наближається полудень. Поверхня води вже не здається дзеркалом, у якому відбивається каміння обмілини, великі риби, сам Іхтіандр. Тепер дзеркало викривилось, вигинається, безперервно рухається.

Іхтіандр виринає. Хвилі гойдають його. Ось він виглянув з води. Піднявся на гребінь хвилі, спустився, знову піднявся. Ого, що робиться навкруги! Біля берега прибій уже шумує, реве і кидає каміння. Вода коло берега стала жовто-зеленою. Дме різкий південно-західний вітер. Хвилі дедалі більшають. На їх гребенях мерехтять білі баранчики. Бризки весь час падають на Іхтіандра. Йому це приємно.

"Чому це, — думає Іхтіандр, — коли пливеш назустріч хвилям, вони здаються темно-синіми, а оглянешся — позаду вони бліді?"

З верхівок хвиль зриваються зграї риб — літунів-довгопорів. То підіймаючись, то спускаючись, обминаючи гребеш хвиль і видолинки між ними, літуни пролітають сотню метрів і спускаються, а через хвилину-дві знову вискакують з води. Метушаться, плачуть білі чайки. Розтинають повітря широкими крильми дуже бистрі птахи — фрегати. Величезний вигнутий дзьоб, гострі пазури, темно-брунатне пір'я з зеленкуватим металевим відтінком, груди оранжевого кольору. Це самець. А недалечко другий фрегат, ясніших барв, з білими грудьми — самка. Ось вона каменем падає у воду, і за секунду в кривому дзьобі вже тріпоче синьо-сріблясте рибка. Літають буревісники-альбатроси. Буде буря. Назустріч грозовій хмарі, напевне, вже мчить чудовий сміливий птах — паламедея. Він завжди зустрічає грозу піснею. Зате рибальські шхуни і ошатні яхти на всіх парусах поспішають до берега, щоб заховатись від бурі.

Панують зеленкуваті сутінки, але крізь товщу води ще можна розрізнити, де сонце, — велика світла пляма. Цього досить, щоб визначити напрямок. Треба добратися до обмілини, перш ніж хмара затулить сонце, інакше — прощай сніданок. А їсти вже давно хочеться. У

темряві не знайти ні обмілини, ні підводних скель. Іхтіандр напружено працює руками й ногами — він пливе так, як плавають жаби.

Час від часу він лягає на спину і перевіряє свій курс по ледь помітному просвіту в густій синьо-зеленій півтемряві. Іноді уважно вдивляється вперед, чи не видно обмілини. Його зябра і шкіра відчувають, як змінюється вода: поблизу обмілини вода не така щільна, вона солоніша, і в ній більше кисню — приємна, легка вода. Він пробує воду на смак — на язик. Так старий, досвідчений моряк, ще не бачачи землі, знає про її наближення за ознаками, відомими йому одному.

Поступово розвидняється. Праворуч і ліворуч вимальовуються давно знайомі обриси підводних скель. Між ними невеличке плато, а за ним — кам'яна стіна. Іхтіандр називає це містечко підводною бухтою. Тут буває затишно навіть під час дуже грізної бурі.

Як багато риби зібралося в тихій підводній бухті! Кишить, як у киплячому казані з риб'ячою юшкою. Маленькі, темні, з жовтою поперечною смугою посеред тіла і з жовтим хвостом, з косими темними смугами, червоні, блакитні, сині. Вони то раптово зникають, то так само несподівано з'являються на тому ж місці. Випливеш нагору, озирнешся довкола — риби аж кишить, а внизу вже зникла, неначе провалилася. Довго Іхтіандр не міг зрозуміти, чому це так, поки не впіймав якось рибку руками, її тільце було завбільшки з долоню, але зовсім плескате. Через це зверху рибу важко було побачити.

Ось і сніданок. На рівній площадці біля стрімкої скелі багато устриць. Іхтіандр підпливає, лягає на площадку біля самих черепашок і починає їсти. Виймає устриць з черепашок і вкидає їх до рота. Він звик їсти під водою: поклавши шматок до рота, спритно викидає крізь напівстиснуті губи воду з рота. Трохи води він усе-таки ковтає з їжею, але він звик до морської води.

Навколо нього гойдаються водорості — помережане дірочками зелене листя агару, перисті зелені листки каулерпи мексиканської, ніжні рожеві нітофіли. Але зараз усі вони видаються темно-сірими: у воді присмеркове світло, — гроза і буря не вщухають. Іноді глухо гримить грім. Іхтіандр дивиться вгору.

Чому раптом так потемнішало? Над самою головою Іхтіандра з'явилася темна пляма. Що б це могло бути? Сніданок закінчено. Можна поглянути на поверхню. Іхтіандр обережно підіймається до темної плями над головою, пливучи вздовж стрімкої скелі. Виявляється, на воду сів величезний альбатрос. Жовтогарячі ноги птаха зовсім близько від Іхтіандра. Він простягає руки вгору і хапає альбатроса за ноги. Наляканий птах розпростує дужі крила і злітає, витягаючи з води Іхтіандра. Але в повітрі тіло Іхтіандра одразу важчає, і альбатрос разом з ним важко падає на хвилю, накриваючи юнака м'якими, пухнастими грудьми. Іхтіандр не чекає, поки буревісник дзьобне червоним дзьобом по голові, пірнає і за кілька секунд випливає на поверхню в іншому місці. Альбатрос летить на схід і зникає за водяними горами розбурханого шторму.

Іхтіандр лежить на спині. Гроза вже минула. Грім гуркоче десь далеко на сході. Але злива як з відра. Іхтіандр мружить очі від задоволення. Нарешті розплющує очі, підводиться, залишаючись наполовину зануреним у воді, озирається. Він на гребені дуже високої хвилі. Навколо нього небо, океан, вітер, хмари, злива, хвилі — все змішалося у мокрий клубок, що крутиться, гуде, шумить, реве, гуркоче. Кучерявиться піна на гребенях і сердито зміється на краях хвиль. Навально мчать угору водяні гори і падають, немов лавини, здіймаються вали, шумує злива, завиває скажений вітер.

Те, що лякає земну людину, тішить Іхтіандра. Звичайно, треба бути обачним, інакше на нього обвалиться водяна гора. Але Іхтіандр не гірше, ніж риба, умів змагатися з хвилями. Треба тільки знати їх: одна несе вгору-вниз, інша, так і дивись, перекине через голову. Він знав і те, що діється під водою, знав, як зникають хвилі, коли стихає вітер: знав,

що спочатку влягаються малі хвилі, потім великі, але розмірений, мертвий зиб лишається ще довго. Він любив перекидатися в прибережній хвилі, але знав, що це небезпечно. Одного разу хвиля несподівано перекинула Іхтіандра, він сильно вдарився головою об дно і втратив свідомість. Звичайна людина втопилася б, але Іхтіандр відлежався у воді.

Дощ перестав. Його понесло слідом за грозою кудись на схід. Вітер змінився. З тропічної півночі повіяло теплом. Крізь хмари прозирнуло блакитне небо. Прохопилися сонячні промені і вдарили по хвилях. На південному сході на темному ще, похмурому небі з'являється подвійна радуга. Океану не впізнати. Тепер він не свинцево-темний, а синій з яскраво-зеленими плямами в тих місцях, де прохопилося сонячне проміння.

Сонце! В одну мить небо й океан, берег і далекі гори стали іншими. Яке чудове, легке, вологе повітря після грози і бурі! Іхтіандр то вбирає легенями це чисте, цілюще морське повітря, то починає енергійно дихати зябрами. Серед людей тільки один Іхтіандр знає, як легко дихається після того, коли буря, гроза, вітер, хвилі, дощ перемішають небо з океаном, повітря з водою і густо наситять воду киснем. Тоді оживають усі риби, усі морські тварини.

Після грози і бурі із заростей морських джунглів, з тісних скелястих щілин, з хащ дивовижних коралів і губок випливають дрібні рибки; за ними з'являються великі риби, що ховалися в глибині, і нарешті, коли хвилювання вже зовсім втихне, випливають ніжні, кволі медузи, прозорі, майже невагомі рачки, сифонофори, гребінники, венерині пояси.

Ось сонячний промінь упав на воду. Вода навколо відразу позеленіла, виблискують дрібні водяні бульбашки, шипить піна... Недалеко від Іхтіандра виграють його друзі — дельфіни, поглядаючи на нього веселими, хитрими, цікавими очима. їхні блискучі темні спини вилискують серед хвиль. Хлюпочуться, пирхають, ганяються один за одним. Іхтіандр сміється, ловить дельфінів, плаває, поринає разом з

ними. Йому здається, що і цей океан, і ці дельфіни, і це небо й сонце створені тільки для нього.

Іхтіандр підводить голову, мружачись дивиться па сонце. Воно хилиться до заходу. Незабаром вечір. Сьогодні йому не хочеться повертатися додому рано. Він буде ось так гойдатись, поки не стемніє синє небо і на ньому не з'являться зорі.

Проте швидко йому набридає безділля. Недалеко від нього гинуть дрібні морські тварини. Він може врятувати їх. Він підводиться і дивиться на далекий берег. Туди, до обмілини біля піщаної коси! Там найбільше потрібна його допомога. Там лютує морський прибій.

Цей шалений прибій після кожної бурі викидає на берег купи водоростей і морських тварин: медуз, крабів, риб, морських зірок, а часом і необережного дельфіна. Медузи гинуть дуже швидко, деякі риби дістаються до води, але багато їх гине на березі. Краби майже всі повертаються в океан. Іноді вони самі виходять з води на берег поживитися жертвами прибою. Іхтіандр любить рятувати викинутих на берег морських тварин.

Годинами бродив він після бурі по берегу і рятував, кого ще можна було врятувати. Він радів, коли бачив, що риба, яку він кинув у воду, пливла в море, весело змахнувши хвостом. Він радів щоразу, коли напівзаснулі риби, що плавали у воді боком або черевцем догори, зрештою оживали. Підбираючи на березі велику рибу, Іхтіандр ніс її до води; риба тріпотіла в його руках, а він сміявся і умовляв її не боятися і потерпіти ще трохи. Звичайно, цю саму рибу він з'їв би з задоволенням, коли б, зголоднівши, спіймав її в океані. Але то було неминуче зло. Тут же, на березі, він був заступником, другом, рятівником мешканців моря.

Звичайно Іхтіандр повертався до берега так само, як і відпливав, користуючись підводними морськими течіями. Але сьогодні йому не хотілося надовго поринати у воду, — надто вже гарні були океан і небо.

Юнак пірнав, пропливав під водою і знову виринав на поверхню, як морські птахи, коли полюють на рибу.

Погасли останні промені сонця. На заході ще догоряє жовта смуга. Похмурі хвилі, немов темно-сірі тіні, набігають одна за одною.

Після прохолодного повітря у воді так тепло! Навколо темно, але не страшно. Ніхто не нападає в цей час. Денні хижаки вже поснули, нічні ще не вийшли на полювання.

Ось те, що йому потрібно: північна течія, яка проходить зовсім близько від поверхні океану. Не заспокоєний Ще мертвий зиб трохи розгойдує цю підводну річку вгору-вниз, але вона безупинно поволі тече з гарячої півночі на холодний південь. А набагато нижче плине зворотна, холодна течія — з півдня на північ. Іхтіандр часто користується цими течіями, коли йому треба довго плисти вздовж берега.

Сьогодні він далеко заплив на північ. Тепер ця тепла течія донесе його до тунелю. Тільки б не задрімати і не проплисти далі, як це одного разу трапилося з ним. Він то кладе руки за голову, то простягає їх в сторони, повільно розставляє і знову стискає ноги — робить гімнастичні вправи. Течія несе його на південь. Тепла вода і повільні рухи рук та ніг впливають на нього заспокійливо.

Іхтіандр дивиться вгору — перед ним склепіння, геть усе вкрите дрібними, як порох, зорями. Це ночесвітки засвітили свої ліхтарики і підіймаються на поверхню океану. Де-не-де у пітьмі видно блакитнуваті і рожевуваті світлі туманності — щільні скупчення надзвичайно дрібних світних тварин. Повільно пропливають кулі, що випромінюють м'яке зеленкувате світло. Зовсім недалеко від Іхтіандра світиться медуза — вона схожа на лампу, прикриту вигадливим абажуром з мереживом і довгими китицями. Китиці повільно погойдуються, ніби від легенького вітру, при кожному русі медузи. На обмілинах уже загорілися морські

зірки. У великих глибинах швидко пересуваються вогні великих нічних хижаків. Вони женуться один за одним, кружляють, гаснуть і знову спалахують.

Знову обмілина. Химерні стовбури й гілки коралів осяяні зсередини блакитним, рожевим, зеленим, білим вогнем. Деякі корали світяться блідим, миготливим світлом, інші — немов розпечений до білого метал.

На землі вночі видно тільки маленькі, далекі зорі в небі, часом місяць. А тут тисячі зірок, тисячі місяців, тисячі маленьких різноколірних сонць, що сяють м'яким, ніжним світлом. Ніч в океані незрівнянно прекрасніша за ніч на землі.

І, щоб порівняти, Іхтіандр випливає на поверхню води.

Повітря потеплішало. Над головою темно-синій небосхил, усіяний зорями. Над обрієм — сріблястий диск місяця. Від місяця простяглася через увесь океан сріблясta стежка.

З порту долинає низький, густий, довгий гудок. Це велетень "Горрокс" збирається в зворотний рейс. Одначе як пізно! Незабаром світанок, Іхтіандр не був дома майже цілу добу. Батько, напевне, лаятиме його.

Іхтіандр прямує до тунелю, просовує руку між ґратами, відчиняє залізні грати, пливе в тунелі серед цілковитої темряви. На цьому зворотному шляху плисти доводиться внизу, в холодній течії, що тече з моря до садових басейнів.

Легкий поштовх у плече будить його. Він у басейні. Швидко спливає нагору. Починає дихати легенями, вбираючи повітря, напоєне знайомими пахощами квітів.

За кілька хвилин він уже міцно спить у ліжку, як велів батько.

ДІВЧИНА І СМАГЛЯВИЙ

Одного разу він плив в океані після грози.

Виринувши на поверхню, Іхтіандр помітив на хвилях недалеко від себе якийсь предмет, схожий на шматок білого вітрила, зірваного бурею з рибальської шхуни. Підпливши ближче, він з подивом побачив, що це була людина — жінка, молода дівчина. Вона була прив'язана до дошки. Невже ця гарна дівчина мертва? Іхтіандр був так схвильований своєю знахідкою, що у нього вперше виникло вороже почуття до океану.

А може, дівчина тільки знепритомніла? Він поправив її безпомічно схилену голову, ухопився за дошку і поплив до берега.

Він плив швидко, напружуючи всі свої сили, тільки зрідка ненадовго зупиняючись, щоб поправити голову дівчини, що знову зсунулася з дошки. Він шепотів їй, як рибі, що попала в біду: (Потерпи трошки!" Він хотів, щоб дівчина розплющила очі, і боявся цього. Хотів бачити її живою, однак боявся, що вона злякається його. Чи не зняти окуляри й рукавиці? Але він згас час, та й плисти без рукавиць буде важче. І він знову швидко пливе, штовхаючи дошку з дівчиною до берега.

Ось і смуга прибою. Тут треба бути обачним. Хвилі самі несуть його до берега. Іхтіандр час від часу спускав ногу — обмацує дно. Нарешті він натрапив на мілину, виніс дівчину на берег, одв'язав від дошки, переніс її У затінок дюни, поросло чагарником, і почав приводити її до тями — робити штучне дихання.

Йому здавалося, що повіки її здригнулися, вії ворухнулись. Іхтіандр приклав вухо до серця дівчини і почув слабке биття. Вона жива... Йому захотілося кричати з радості.

Дівчина розплющує очі, дивиться на Іхтіандра, і на її обличчі з'являється вираз жаху. Потім вона заплющує очі. Іхтіандрові і прикро і

радісно. Він усе-таки врятував дівчину. Тепер він повинен піти — не лякати її. Але чи можна залишити її саму, таку безпорадну? Поки він міркував, почулись чиїсь важкі швидкі кроки. Вагатись далі не можна. Іхтіандр кинувся головою в прибій, пірнув, поплив під водою до кам'яного пасма, виринув і, ховаючись між уламками скель, почав стежити за берегом.

З-за дюни вийшов смаглявий чоловік з вусами і еспаньйолкою, в кислатому капелюсі. Він неголосно сказав по-іспанськи: "Ось вона, слава Ісусу", — майже підбіг до неї, потім несподівано круто повернув до океану і пірнув у його хвилі. Весь мокрий, він підбіг до дівчини, почав робити штучне дихання (навіщо воно тепер?), нахилився до обличчя дівчини... Поцілував її. Щось почав говорити швидко і гаряче. Іхтіандр схоплював тільки окремі слова: "Я попереджав вас... Було божевіллям... Добре, що додумався прив'язати вас до дошки..."

Дівчина розплющує очі, підводить голову... На обличчі страх, що змінюється подивом, гнівом, невдоволенням. Чоловік з еспаньйолкою і далі щось палко говорить, допомагає дівчині підвестись. Але вона ще слаба, і чоловік знову кладе її на пісок. Тільки через півгодини вони вирушили в дорогу. Вони пройшли недалеко від каміння, за яким сховався Іхтіандр. Дівчина хмурячись сказала, звертаючись до людини в сомбреро:

— Так це ви врятували мене? Дякую. Хай винагородить вас бог.

— Не бог, а тільки ви можете винагородити мене, — відповів смаглявий.

Дівчина ніби не чула цих слів. Вона помовчала, а потім сказала:

— Дивно. А мені здалося, приверзлося, немов біля мене було якесь чудовисько.

— Звичайно, це вам здалося, — відповів її супутник. — А може, це був диявол, який вважав вас за мертву і хотів захопити вашу душу. Прочитайте молитву і обіпріться на мене. Зі мною жоден диявол не зачепить вас.

І вони пройшли — чарівна дівчина і цей недобрий смаглявий чоловік, що запевнив дівчину, нібито він урятував її. Проте Іхтіандр не міг викрити його брехню. Хай чинять як хочуть, — Іхтіандр зробив своє діло.

Дівчина та її супутник зникли за дюнами, а Іхтіандр усе ще дивився їм услід. Потім повернув голову до океану. Який він великий і безлюдний!..

Прибій викинув на пісок синю рибу з сріблястим черевцем. Іхтіандр озирнувся, навколо — нікого. Він вибіг із своєї схованки, ухопив рибу і кинув у море. Риба попливла, але Іхтіандрові стало чомусь сумно. Він никав безлюдним берегом, підбирав риб та морські зірки і відносив їх до води. Робота поволі захопила його. До нього повертався його постійний хороший настрій. Так він працював до вечора, тільки іноді поринаючи у воду, коли береговий вітер обпалював і підсушував його зябра.

СЛУГА ІХТІАНДРА

Сальватор вирішив їхати в гори без Кріcто, який слугував Іхтіандрові. Це дуже потішило індіанця: коли не буде Сальватора, він зможе вільніше зустрічатися з Бальтазаром. Кріcто встиг уже повідомити Бальтазара, що він знайшов "морського диявола". Залишалося тільки обміркувати, як викрасти Іхтіандра.

Кріcто жив тепер у білому будиночку, оповитому плющем, і часто бачився з Іхтіандром. Вони швидко подружили. Позбавлений людського оточення, Іхтіандр прив'язався до старого індіанця, який розповідав йому про життя на землі. Іхтіандр знав про життя моря більше, ніж знамениті вчені, і він відкривав Кріcто таємниці підводного світу.

Іхтіандр досить добре знав географію, йому були відомі океани, моря, найважливіші ріки; мав він деякі знання і в галузі астрономії, навігації, фізики, ботаніки, зоології. Але про людей він знав мало: дещо про раси, що населяють землю, про історію народів мав невиразне уявлення, а про політичні і економічні взаємини між людьми знав не більше, ніж п'ятирічна дитина.

Удень, коли наставала спека, Іхтіандр спускався до підземного гроту і кудись плив. У білий будиночок він повертався тоді, коли спадала спека, і залишався там до ранку. Але коли йшов дощ або піднімалася буря, він не виходив з будиночка цілий день. У сиру погоду він почував себе непогано, залишаючись на суші.

Будинок був невеличкий, усього на чотири кімнато. В одній кімнаті, суміжній з кухнею, жив Крісто. Поруч містилася їдальня, далі — велика бібліотека. Іхтіандр знав іспанську і англійську мови. Нарешті, остання найбільша кімната була спальнею Іхтіандра. Посеред спальні виблискував басейн. Біля стіни стояло ліжко. Інколи Іхтіандр спав у ліжку, але частіше у водяному ложі басейну. Проте Сальватор, від'їжджаючи, наказав Крісто стежити за тим, щоб Іхтіандр принаймні три ночі на тиждень спав у звичайному ліжку. Увечері Крісто приходив до Іхтіандра і бурчав, як стара нянька, коли юнак не згоджувався спати в ліжку.

— Але ж мені значно приємніше і зручніше спати у воді, — заперечував Іхтіандр.

— Лікар наказав, щоб ти спав у ліжку, треба слухатися батька.

Іхтіандр звав Сальватора батьком, хоча Крісто мав сумніви щодо їх родинних зв'язків. Шкіра на обличчі й руках Іхтіандра була досить світла, але, можливо, вона побілішала від довгочасного перебування під водою. Правильний овал обличчя Іхтіандра, рівний ніс, тонкі губи і

великі променисті очі нагадували обличчя індіанця племені араукана, до якого належав і сам Крісто.

Крісто дуже кортіло побачити, який колір шкіри на тілі Іхтіандра, щільно вкритому лускоподібним убранням, виготовленим з якогось невідомого матеріалу.

— Ти не скидаєш на ніч своєї сорочки? — звернувся він до юнака.

— Навіщо? Моя луска не заважає мені, вона дуже зручна. Вона не затримує дихання зябер та шкіри і водночас надійно захищає: ні зуби акули, ні гострий ніж не переріжуть цього панцира, — відповідав Іхтіандр, умощуючись у ліжку.

— А навіщо ти надіваєш окуляри й рукавипі? — спитав Крісто, роздивляючись чудернацькі рукавиці, що лежали біля ліжка. Вони були зроблені із зеленкуватої гуми, пальці видовжені суглобистими обтягнутими гумою тростинками, вправленими в гуму, а між пальцями — прироблено перетинки. Для ніг ці пальці були видовжені ще більше.

— Рукавиці допомагають мені швидше плавати. А окуляри захищають очі, коли буря здіймає з дна пісок. Я надіваю їх не завжди. Але в окулярах я краще бачу під водою. Без окулярів під водою усе ніби в тумані. — І, усміхнувшись, Іхтіандр мовив: — Коли я був маленький, батько іноді дозволяв мені бавитися з дітьми, що живуть у сусідньому саду. Я дуже здивувався, побачивши, що вони плавають у басейні без рукавиць. "Хіба можна плавати без рукавиць?" — запитав я їх. А вони не могли зрозуміти, про які рукавиці я кажу, бо при них я не плавав.

— Ти й тепер випливаєш у затоку? — поцікавився Крісто.

— Звичайно. Тільки випливаю бічним підводним тунелем. Якісь злі люди трохи не піймали мене сіттю, і тепер я дуже обережний.

— Гм... отже, є й другий підводний тунель, що веде в затоку?

— Навіть кілька. Яка шкода, що ти не можеш плавати зі мною під водою! Я показав би тобі стільки див. Чому не всі люди можуть жити під водою? Ми покатались б з тобою на моєму морському коні.

— На морському коні? Що це таке?

— Дельфін. Я приручив його. Бідолашний! Якось буря викинула його на берег, і він дуже розбив собі плавець. Я стягнув його у воду. Це була важка робота. Дельфіни на суші значно важчі, ніж у воді. Взагалі у вас тут усе важче. Навіть власне тіло. У воді легше жити. Ну от, стягнув я дельфіна, а плавати він не може — отже, не може й добувати собі їжу. Я годував його рибою довго — цілий місяць. За цей час він не тільки звик, але й полюбив мене. Ми з ним подружили. Інші дельфіни також знають мене. Як весело бавитися в морі з дельфінами! Хвилі, бризки, сонце, вітер, шум! Па дні теж гарно. Немовби пливеш у густому блакитному повітрі. Тихо. Не відчуваєш свого тіла. Лоно стає вільне, легке, покірне кожному твоєму руху... У мене багато друзів у морі. Я годую маленьких рибок, як ви пташок, — вони скрізь пливуть слідом за мною зграйками.

— А вороги?

— Є й вороги. Акули, спрути. Та я не боюся їх. У мене є ніж.

— А якщо вони підкрадуться непомітно?

Іхтіандра здивувало це питання.

— Та я ж здалеку чую їх!

— Чуєш під водою? — здивувався в свою чергу Кріcто. — Навіть коли вони підпливають тихо?

— Ну, звичайно. Що ж тут незрозумілого? Чую і вухами, і всім тілом. Адже вони коливають воду — ці коливання йдуть попереду них. Відчувши ці коливання, я оглядаюсь.

— Навіть коли спиш?

— Звичайно.

— Але риби...

— Риби гинуть не від несподіваного нападу, а через те, що не можуть оборонятися від дужчого за них ворога. А я — я дужчий за всіх їх. І морські хижаки знають це. Вони не наважуються підпливати до мене.

"Зуріта має рацію: задля такого хлопця варто попрацювати, — подумав Крісто. — Але і спіймати його у воді нелегко. "Чую всім тілом!" Хіба що тільки в капкан потрапить. Треба буде попередити Зуріту".

— А який гарний підводний світ! — не переставав захоплюватися Іхтіандр. — Ні, я ніколи не проміняю моря на вашу задушливу, курну землю.

— Чому ж нашу землю? Ти теж син землі, — сказав Крісто. — Хто була твоя мати?

— Я не знаю... — невпевнено сказав Іхтіандр. — Батько каже, що моя мати померла, коли я народився.

— Але вона була, звичайно, жінкою, людиною, а не рибою.

— Можливо, — згодився Іхтіандр.

Крісто засміявся.

— Скажи мені тепер, навіщо ти жартував, кривдив рибалок, різав їхні сіті і викидав рибу з човнів?

— Бо вони ловили риби більше, ніж могли з'їсти.

— Але ж вони ловили рибу на продаж.

Іхтіандр не зрозумів.

— Щоб інші люди теж могли їсти, — пояснив індіанець.

— Хіба людей так багато? — здивувався Іхтіандр. — Невже їм не вистачає земних птахів і тварин? Навіщо вони приходять в океан?

— Цього тобі відразу не поясниш, — позіхнувши, сказав Крісто. — Час уже спати. Гляди ж но, не залазь у свою ванну: батько гніватиметься, — І Крісто пішов.

Рано-вранці Крісто вже не застав Іхтіандра. Кам'яна підлога була мокра.

— Знов у ванні спав! — пробурмотів індіанець. — А потім, мабуть, поплив у море.

На сніданок Іхтіандр прийшов, дуже запізнившись. Він був чимось схвильований. Поколупавши виделкою шматок біфштекса, сказав:

— Знову смажене м'ясо!

— Знову, — суворо відповів Крісто. — Так лікар звелів. А ти знову сирої риби наївся в морі? Так ти зовсім одвикнеш від смаженої їжі. І у

ванні спав. На ліжку спати не хочеш, — зябра від повітря одвикнуть, і знову скаржитимешся, що в боках коле. Приїде лікар, я поскаржусь йому на тебе. Зовсім не слухаєшся.

— Не кажи, Крісто. Я не хочу засмучувати його. — Іхтіандр похилив голову і замислився. Потім він раптом підвів на індіанця свої великі, тепер засмучені очі і сказав: — Крісто, я бачив дівчину. Я ніколи не бачив нічого прекраснішого — навіть на дні океану...

— Навіщо ж ти нашу землю лаяв? — сказав Крісто.

— Я плив на дельфіні вздовж берега і недалеко від Буенос-Айреса побачив її на березі. У неї очі сині, а волосся золоте. — І Іхтіандр додав: — Але вона побачила мене, злякалась і втекла. Навіщо я надів окуляри й рукавиці? — Помовчавши, він заговорив зовсім тихо: — Одного разу я врятував якусь дівчину, що потонула в океані. Тоді я не помітив, яка вона з себе. А що коли це та? Мені здається, що у тієї теж було золотаве волосся. Так, так... Я пригадую... — Юнак замислився, потім підійшов до дзеркала і вперше в житті глянув на себе.

— І що ж ти робив далі?

— Я чекав її, однак вона не повернулася. Крісто, невже вона ніколи більше не прийде на берег?

"А це добре, що йому подобається дівчина", — думав Крісто. Досі, як не вихваляв старий індіанець місто, йому ніяк не вдавалось умовити Іхтіандра піти до Буенос-Айреса, де Зуріта легко міг би схопити юнака.

— Дівчина може і не прийти на берег, але я допоможу тобі розшукати її. Ти одягнеш міське вбрання і підеш зі мною до міста.

— І я побачу її? — вигукнув Іхтіандр.

— Там багато дівчат. Можливо, побачиш і ту, що сиділа на березі.

— Ходімо зараз!

— Зараз уже пізно. До міста нелегко дістатися пішки.

— Я попливу на дельфіні, а ти підеш берегом.

— Який ти швидкий, — відповів Крісто. — Ми вирушимо завтра разом, удосвіта. Ти випливеш у затоку, а я чекатиму на тебе з костюмом на березі. Та й костюм ще треба роздобути... ("За ніч я встигну побачитися з братом", — подумав Крісто.) Отже, завтра вдосвіта.

У МІСТІ

Іхтіандр виплив із затоки і вийшов на берег. Крісто вже чекав його з білим міським костюмом у руках. Іхтіандр подивився на вбрання так, немовби йому принесли гадючу шкуру, і, зітхнувши, почав одягатися. Мабуть, йому рідко доводилось надівати костюм. Індіанець допоміг юнакові зав'язати галстук і, оглянувши Іхтіандра, був задоволений його зовнішністю.

— Ходімо! — весело сказав Крісто.

Індіанець хотів вразити Іхтіандра і повів його головними вулицями міста — Авені да Альвар, Вертіс, показав площу Вікторії з кафедральним собором і ратушею в маврітанському стилі, площу Фуерто і площу Двадцять п'ятого травня з обеліском Свободи, навколо якого росли чудові дерева, та президентський палац.

Та Крісто помилився. Гуркіт, рух великого міста, пилюка, задуха, метушня зовсім приголомшили Іхтіандра. Він намагався знайти в натовпі дівчину, часто хапав Крісто за руку і шепотів:

— Вона!.. — Та одразу ж помічав, що помилився: — Ні, це інша...

Настав полудень. Спека стала нестерпною. Крісто запропонував зайти до невеличкого ресторану, що містився у підвалі, поснідати. Тут було не так спечно, але галасливо і задушливо. Брудні, бідно вдягнені люди курили смердючі сигари. Від диму Іхтіандр задихався, а тут що голосно сперечалися, вимахуючи пожмаканими газетами і вигукуючи незрозумілі слова. Іхтіандр випив дуже багато холодної води, однак не доторкнувся до сніданку, сумно промовивши:

— Легше відшукати знайому рибку в океані, ніж людину в цьому людському вирі. Ваші міста гидкі. Тут задуха і дуже погано пахне. У мене починає колоти в боках. Я хочу додому, Крісто.

— Добре, — згодився Крісто. — Зайдемо лише до одного мого приятеля — і повернемось.

— Я не хочу заходити до людей!

— Це по дорозі. Я не затримаюсь.

Розрахувавшись, Крісто вийшов з Іхтіандром на вулицю. Похиливши голову, важко дихаючи, ішов Іхтіандр слідом за Крісто повз білі будинки, повз сади з кактусами, маслиновими і персиковими деревами. Індіанець вів його до свого брата Бальтазара, що жив у Новому порту.

Біля моря Іхтіандр жадібно вдихав вологе повітря. Йому хотілося зірвати з себе одяг і кинутися в море.

— Зараз прийдемо, — сказав Крісто, боязко поглядаючи на свого супутника.

Вони перетнули залізничну колію.

— Прийшли. Ось тут, — сказав Крісто, і вони спустилися до напівтемної крамнички.

Коли очі Іхтіандра звикли до напівтемряви, він здивовано озирнувся. Крамниця скидалася на куточок морського дна. Полиця і навіть частина підлоги були завалені черепашками — дрібними, великими, витими, стулчастими. Зі стелі звисали разки коралів, морські зірки, чучела морських риб, засушені краби, дивовижні мешканці моря. На прилавку, під склом, лежали в шухлядах перлини. В одній шухлядці були рожеві перлини — ловці називали їх "шкірою ангела". Іхтіандр трохи заспокоївся серед знайомих речей.

— Спочинь, тут прохолодно і тихо, — сказав Крісто, всаджуючи юнака на старий плетений стілець.

— Бальтазаре! Гуттієре! — гукнув індіанець.

— Це ти, Крісто? — озвався голос з другої кімнати. — Іди сюди!

Крісто нахилився, щоб увійти у низенькі двері, що вели до другої кімнати.

Тут була лабораторія Бальтазара. Тут він легким розчином кислоти відновлював втрачений від вогкості колір перлин. Крісто щільно причинив за собою двері. Тьмяне світло падало крізь невеличке вікно в стелі, освітлюючи пляшечки і скляні ванночки на старому, почорнілому столі.

— Добридень, брате. Де Гуттієре?

— Пішла до сусідки по праску. Мережива та стрічечки на думці. Зараз повернеться, — відповів Бальтазар.

— А Зуріта? — нетерпляче запитав Крісто.

— Пропав десь, клятий. Учора ми з ним трохи посварилися.

— Все через Гуттієре?

— Зуріта перед нею, як вуж, звивався. А вона йому одно у відповідь: "Не хочу й не хочу". Що ти з нею вдієш? Вередлива і вперта. Забагато про себе думає. Не Розуміє того, що кожна індіанська дівчина, навіть найперша красуня, вважала б за щастя вийти заміж за таку людину. Власну шхуну має, артіль ловців, — бурмотів Бальтазар, купаючи перлини в розчині. — Мабуть, Зуріта вином досаду заливає.

— Що ж тепер нам робити?

— А ти привів?

— Сидить.

Бальтазар, підійшовши до дверей, з цікавістю зазирнув у замкову щілину.

— Не бачу, — тихо промовив він.

— На стільці сидить коло прилавка.

— Не бачу. Там Гуттієре!

Бальтазар швидко відчинив двері і разом з Крісто ввійшов до крамниці.

Іхтіандра не було. У темному кутку стояла дівчина — приймачка Бальтазара Гуттієре. Про її незвичайну вроду знали далеко за межами Нового порту. Але дівчина була сором'язна і примхлива. Найчастіше вона говорила співучим, але твердим голосом:

— Ні!

Гуттієре сподобалась Педро Зуріті. Він хотів одружитися з нею. І старий Бальтазар був не проти того, щоб породичатися з власником шхуни й пристати до нього в компанію.

Та на всі пропозиції Зуріти дівчина незмінно відповідала:

— Ні!

Коли батько і Крісто увійшли до кімнати, дівчина стояла, похиливши голову.

— Здрастуй, Гуттієре, — сказав Крісто.

— А де юнак? — спитав Бальтазар.

— Я не ховаю юнаків, — відповіла вона посміхаючись. — Коли я увійшла, він глянув на мене так дивно, ніби злякався, підвівся, потім раптом схопився за груди й вибіг. Не встигла я оглянутись, як він уже був у дверях.

"Це була вона", — подумав Крісто.

ЗНОВ У МОРІ

Іхтіандр, задихаючись, біг уздовж морського берега. Вирвавшись із цього страшного міста, він круто звернув з дороги і рушив до самого берега моря. Він заховався серед прибережного каміння, озирнувся, швидко роздягнувся, сховав між камінням костюм, побіг до води і кинувсь у хвилі.

Хоч він був дуже стомлений, а проте плив як ніколи швидко. Риби перелякано кидалися від нього. Тільки відпочивши за кілька миль від міста, Іхтіандр піднявся ближче до поверхні і поплив уздовж берега. Тут він уже почував себе як удома. Кожен підводний камінь, кожна улоговинка на морському дні були йому знайомі. Ось тут, розпластавшись на піщаному дні, живуть сидні камбали, далі ростуть червоні коралові кущі, що ховають між своїх гілок дрібних червоноперих рибок. У цій затонулій рибальській барці влаштували собі кубло дві родини спрутів, у них нещодавно вивелися малята. Під сірими камінцями живуть краби. Іхтіандр любив годинами спостерігати їхнє життя. Він знав їхні маленькі радощі вдалого полювання та їхні прикрощі — втрату клешні чи напад восьминога. А коло берегових скель було багато устричних черепашок.

Нарешті, вже недалеко від затоки, Іхтіандр висунув голову на поверхню води. Він побачив зграю дельфінів, що вигравали на хвилях, і голосно протяжно крикнув. Великий дельфін весело пирхнув у відповідь і швидко поплив до свого друга, то поринаючи, то знов виблискуючи над гребенями хвиль своєю чорною спиною.

— Швидше, Лідінгу, швидше! — гукнув Іхтіандр, пливучи йому назустріч. Він ухопився за дельфіна. — Пливімо швидше далі, вперед!

І, скоряючись руці юнака, дельфін швидко поплив у відкрите море, назустріч вітру і хвилям. Збиваючи піну, він грудьми розтинав хвилі і мчав, але Іхтіандрові здавалося, що швидкість усе ще замала.

— Та ну ж бо, Лідінгу! Швидше, швидше!

Іхтіандр зовсім загнав дельфіна, але ця їзда на хвилях не заспокоїла його. Він залишив свого друга в цілковитому нерозумінні, зслизнувши раптом з лискучої спини і пірнувши в море. Дельфін почекав, пирхнув, пірнув, виплив, ще раз незадоволено пирхнув і, круто повернувши хвостом, попрямував до берега, час від часу обертаючись назад. Його

друг не виринав на поверхню, і Лідінг приєднався до зграї, радісно зустрінутий молодими дельфінами. А Іхтіандр пірнав усе глибше й глибше в присмеркові глибини океану. Йому хотілося побути на самоті, оговтатися від нових вражень, розібратись у всьому тому, що ЕІН узнав і побачив. Він заплив далеко, не думаючи про небезпеку. Він хотів зрозуміти, чому він не такий, як усі, — чужий морю і землі.

Він поринав усе повільніше. Вода густішала, вона вже тиснула на нього, дихати ставало дедалі важче. Тут були густі зелено-сірі сутінки. Морських мешканців було менше, і багатьох із них Іхтіандр зовсім не знав, — він ще ніколи не поринав так глибоко. І вперше Іхтіандрові стало моторошно від цього мовчазного присмеркового світу. Він швидко піднявся на поверхню і поплив до берега. Сонце сідало, пронизуючи воду червоним промінням. У воді це проміння, змішуючись із синявою води, мінилося ніжними лілувато-рожевими і зеленкувато-блакитними відтінками.

Іхтіандр був без окулярів і тому знизу бачив морську поверхню такою, якою бачать її риби: з-під води морська поверхня видавалася йому не плескатою, а конусоподібною, — немовби він лежав на дні величезної вирви. Здавалося, що краї цього конуса оточені червоною, жовтою, зеленою, синьою і фіолетовою смужками. За конусом розстилалася осяйна поверхня води, в якій, немов у дзеркалі, відбивалися підводні предмети: скелі, водорості і риби.

Іхтіандр перевернувся на груди, поплив до берега і сів під водою між скель недалеко від обмілини. Рибалки злізли з човна у воду і тягли човен на берег. Один з них спустив ноги по коліна у воду. Іхтіандр бачив над водою безногої о рибалку, а у воді — тільки його ноги, а вони знову відбивалися в дзеркалі водяної поверхні. Другому рибалці вода сягала до плечей. І у воді з'явилася чудна безголова, але чотиринога істота, начебто двом однаковим людям одрубали голови і поставили плечі одної людини на плечі другої. Кали люди підходили до берега, Іхтіандр бачив їх, як бачать їх риби: ніби відбитими в кулі. Він бачив їх з ніг до голови

раніше, ніж вони наближалися впритул до берега. Тому він завжди встигав одпливти від берега, перш ніж люди могли помітити його.

Ці дивні тулуби з чотирма руками, але без голів і голови без тулубів здалися тепер Іхтіандрові неприємними. Люди... Вони зчиняють такий галас, курять жахливі сигари, погано пахнуть. Ні, з дельфінами краще, — вони чисті й веселі. Іхтіандр усміхнувся, він згадав, як одного разу напився дельфінячого молока.

Далеко на півдні є невеличка бухта. Гострі підводні скелі і піщана коса заступають дорогу до неї суднам з моря. Берег там скелястий і стрімкий. Цю бухту не відвідують ні рибалки, ні шукачі перлин. Неглибоке дно вкрите густим килимом рослин. У теплій воді багато риби. Сюди багато років підряд припливала дельфін-самка, і тут, у цій теплій бухті, у неї народжувалися дельфінятка — двоє, четверо, іноді її шестеро. Іхтіандра дуже тішили молоді дельфіни, і він годинами спостерігав їх, причаївшись у заростях. Дельфінятка то кумедно перекидалися на поверхні, то ссали соски своєї матері, відштовхуючи одне одного мордами. Іхтіандр почав обережно приручати їх: ловив рибок і частував ними дельфінят. Поступово молоді дельфіни і самка звикли до Іхтіандра. Він уже бавився з малятами, ловив їх, підкидав, шарпав. Це їм, мабуть, подобалося, — вони не відставали від нього і щоразу кидалися до нього зграєю, як тільки він з'являвся в бухті з подарунками — смачними рибками або ще смачнішими маленькими ніжними восьминогами.

Одного разу, коли у знайомої самки-дельфіна народилися діти і були вони ще зовсім маленькими сосунцями, — вони ще не їли, а живилися тільки молоком матері, — Іхтіандр подумав: а чому б йому самому не покуштувати дельфінячого молока?

І ось він непомітно опинився під самкою-дельфіном, обхопив її руками і почав висмоктувати молоко. Дельфін не сподівався такого нападу і з жахом кинувся геть з бухти, Іхтіандр ураз відпустив наполохану тварину. Молоко мало сильний риб'ячий присмак.

Налякана самка, вирвавшись від несподіваного сосунця, кинулася кудись у безодню вод, її малята розгубились і безладно тинялися на всі боки. Довго зганяв Іхтіандр маленьких дурних дельфіняток, доки не з'явилась матуся і не відвела їх до сусідньої бухти.

Тільки через багато днів між ними відновилися довір'я і дружба.

* * *

Крісто неабияк турбувався. Іхтіандр не показувався три доби З'явився він стомлений, блідий, але задоволений.

— Де ти пропадав? — суворо запитав індіанець, зрадівши з появи Іхтіандра.

— На дні, — відповів Іхтіандр.

— Чому ти такий блідий?

— Я... я мало не загинув, — збрехав Іхтіандр уперше в житті і розповів Крісто історію, що трапилася з ним значно раніше.

У глибинах океану височить скелясте плоскогір'я, а вгорі, посередині плоскогір'я, є велика овальна улоговина — справжнє підводне гірське озеро.

Іхтіандр плив над цим підводним озером. Його вразив незвичайний світло-сірий колір дна. Спустившись нижче і придивившись, Іхтіандр здивувався: під ним було справжнє кладовище різних морських тварин — від дрібних рибок до акул і дельфінів. Тут були і недавні жертви. Але біля них не кишіли, як звичайно, дрібні хижаки — краби і риби. Все було мертве і нерухоме. Тільки де-не-де з дна до поверхні здіймалися бульбашки газу. Іхтіандр плив понад краєм улоговини. Поринув ще нижче і раптом відчув гострий біль у зябрах, задуху, запаморочення.

Майже втрачаючи свідомість, він безпорадно падав і нарешті опустився на край улоговини. У скронях стукало, серце калатало, очі заволокло червоним туманом. І ні він кого було чекати допомоги. Раптом він помітив, як поряд з ним, тіпаючись у корчах, поринає акула. Напевне, вона полювала на нього, доки сама пе потрапила до цих страшних, отруйних мертвих вод підводного озера. її черево і боки здувалися і опадали, паща була роззявлена, білі гострі пластини зубів вишкірені. Акула здихала. Іхтіандр здригнувся. Стиснувши щелепи, намагаючись не набрати зябрами води, Іхтіандр рачки виповз із озера на берег, тоді підвівся, пішов. У голові паморочилося, і він знову впав. Потім відштовхнувся ногами од сірого каміння, змахнув руками, і ось уже він за десять метрів від краю озера...

Закінчивши розповідь, Іхтіандр додав те, про що колись довідався від Сальватора.

— Напевне, у цій улоговині зібрались якісь шкідливі гази — можливо, сірководень або вугільний ангідрид, — сказав Іхтіандр. — Розумієш, на поверхні океану ці гази окислюються, і їх не відчуваєш, а в самій улоговині, де гази виділяються, вони ще дуже концентровані. Ну, а тепер дай мені поснідати — я голодний.

Нашвидку поснідавши, Іхтіандр надів окуляри й рукавиці і попрямував до дверей.

— Ти тільки за цим і приходив? — запитав Кріcто, показуючи на окуляри. — Чому ти не хочеш сказати, що з тобою?

У характері Іхтіандра з'явилася нова риса: він став потайливий.

— Не питай, Кріcто, я сам не знаю, що зі мною. — І юнак швидко вийшов з кімнати.

МАЛЕНЬКА ПОМСТА

Несподівано зустрівши блакитнооку дівчину в крамниці продавця перлин Бальтазара, Іхтіандр так зніяковів, що вискочив з крамниці і кинувся до моря. Але тепер у нього знову виникло бажання познайомитися з дівчиною та він не знав, як це зробити. Найпростіше було б покликати на допомогу Крісто і піти разом з ним. Проте зустрічатися з нею в присутності Крісто йому не хотілося. Щодня припливав Іхтіандр до берега моря, туди, де вперше зустрів дівчину. Він просиджував з ранку до вечора, ховаючись за прибережним камінням, сподіваючись побачити її. Припливши до берега, він знімав окуляри й рукавиці і переодягався в білий костюм, щоб не злякати дівчину. Нерідко він просиджував на березі цілу добу, вночі поринав у море, щоб погамувати голод рибою та устрицями, і засинав неспокійним сном, а рано-вранці, ще до схід сонця, був уже знову на чатах.

Якось увечері він наважився піти до крамниці продавця перлин. Двері були розчинені, але біля прилавка сидів старий індіанець, — дівчини не було. Іхтіандр повернувся на берег. На скелястому березі стояла дівчина в білій легенькій сукні й солом'яному капелюшку. Іхтіандр зупинився, не наважуючись підійти. Дівчина на когось чекала. Вона нетерпляче ходила туди й сюди, час від часу поглядаючи на дорогу. Іхтіандра, що зупинився біля виступу скелі, вона не помічала.

Але ось дівчина замахала комусь рукою. Іхтіандр озирнувся і побачив молодого, високого, плечистого чоловіка, що швидко йшов дорогою. Іхтіандр ще ніколи не бачив таких ясних волосся й очей, як у цього незнайомця. Велетень підійшов до дівчини і, подаючи їй широку руку, ласкаво промовив:

— Здрастуй, Гуттієре!

— Здрастуй, Ольсене, — відповіла вона.

Невідомий міцно потиснув маленьку руку Гуттієре.

Іхтіандр неприязно подивився на них. Йому стало сумно, і він мало не заплакав.

— Принесла? — спитав велетень, дивлячись на перлове намисто Гуттієре.

Вона кивнула головою.

— Батько не довідається? — запитав Ольсен.

— Ні, — відповіла дівчина. — Це мої власні перлини, я можу робити з ними, що захочу.

Гуттієре і Ольсен пройшли до самого краю скелястого берега, стиха розмовляючи. Потім Гуттієре розстебнула намисто, взяла його за кінець разка, підняла руку вгору і, милуючись намистом, сказала:

— Дивись, як гарно сяють перлини на заході сонця. Візьми, Ольсене...

Ольсен уже простяг руку, та раптом намисто випорснуло з рук Гуттієре і впало в море.

— Що я наробила! — вигукнула дівчина.

Ольсен і Гуттієре засмучені стояли біля моря.

— Може, його можна дістати? — сказав Ольсен.

— Тут дуже глибоко, — заперечила Гуттієре і додала: — От лихо, Ольсене!

Іхтіандр бачив, як засмутилася дівчина. Він миттю забув про те, що дівчина хотіла подарувати перлини білявому велетневі. Іхтіандр не міг бути байдужим до її горя: він вийшов із-за скелі і рішучо попростував до Гуттієре.

Ольсен насупився, а Гуттієре з цікавістю і подивом глянула на Іхтіандра, — вона впізнала в ньому того юнака, що так несподівано втік із крамниці.

— Ви, здається, впустили у море перлове намисто? — спитав Іхтіандр. — Якщо хочете, я дістану його.

— Навіть мій батько — найкращий ловець перлин — по зміг би дістати його на цьому місці, — заперечила дівчина.

— Я спробую, — скромно відповів Іхтіандр.

І на подив Гуттієре та її супутника, юнак, навіть не роздягаючись, кинувся з високого берега в море і зник у хвилях.

Ольсен не знав, що й думати.

— Хто це? Звідки він узявся?

Минула хвилина, потім друга, а юнак не повертався.

— Загинув, — занепокоєно сказала Гуттієре, вдивляючись у хвилі.

Іхтіандрові не хотілось, щоб дівчина знала, що він може жити під водою. Захопившись пошуками, він не розрахував часу і пробув під водою трохи більше, ніж може витримати ловець. Виринувши на поверхню, юнак сказав усміхаючись:

— Трохи терпіння. На дні багато уламків скель — важко шукати. Та я знайду. — І він знову пірнув у воду.

Гуттієре не раз бачила, як ловлять перлини. Вона здивувалася, що юнак, пробувши під водою майже дві хвилини, дихав рівно і не почував утоми.

За дві хвилини голова Іхтіандра знову з'явилася на поверхні. Обличчя Його сяяло радістю. Він підняв над водою руку і показав намисто.

— Зачепилося за виступ скелі, — сказав Іхтіандр зовсім рівним голосом, не захекавшись, немовби він вийшов з другої кімнати. — Коли б перлини впали в розколину, довелося б поморочитись довше.

Він швидко видерся на скелю, підійшов до Гуттієре і подав їй намисто. Вода струмками збігала з його одягу, але він не звертав на це уваги.

— Візьміть.

— Дякую, — сказала Гуттієре, з новою цікавістю дивлячись на юнака.

Запала мовчанка. Всі троє не знали, що робити далі. Гуттієре не наважувалася передати намисто Ольсенові в присутності Іхтіандра.

— Ви, здасться, хотіли віддати перлини йому? — сказав Іхтіандр, показуючи на Ольсена.

Ольсен почервонів, а зніяковіла Гуттієре сказала:

— Так, так, — і простягла намисто Ольсенові, який мовчки взяв його і сховав у кишеню.

Іхтіандр був задоволений. З його боку це була маленька помста. Велетень дістав у подарунок загублені перлини із рук Гуттієре, але від нього — Іхтіандра.

І, вклонившись дівчині, Іхтіандр швидко пішов дорогою.

Та не довго тішила Іхтіандра його удача. Нові думки і питання виникали у нього. Він погано знав людей. Хто цей білявий велетень? Чому Гуттієре дарує йому своє намисто? Про що розмовляли вони на кручі?

Цієї ночі Іхтіандр знову гасав з дельфіном на хвилях, лякаючи в пічній темряві рибалок своїми криками.

Весь наступний день Іхтіандр пробув під водою. В окулярах, але без рукавиць повзав по піщаному дну, шукаючи перлові черепашки. Увечері він завітав до Кріcто, який зустрів його буркотливими докорами. Уранці, вже одягнений, юнак був біля скелі, де зустрівся з Гуттієре і Ольсеном. Увечері, па заході сонця, як і того разу, першою прийшла Гуттієре.

Іхтіандр вийшов із-за скель і попростував до дівчини. Побачивши його, Гуттієре кивнула йому головою як своєму знайомому і, усміхаючись, запитала:

— Ви стежите за мною?

— Так, — просто відповів Іхтіандр, — відтоді, як уперше побачив вас... — І, зніяковівши, юнак мовив: — Ви подарували своє намисто тому... Ольсенові. Але ви милувалися перлинами, перш ніж віддати їх. Ви любите перли?

— Так.

— Тоді візьміть оце... від мене. — І він простягнув їй перлину.

Гуттієре добре знала ціну перлам. Перлина, що лежала на долоні Іхтіандра, далеко перевищувала все, що вона бачила й знала про перли з батькових розповідей. Бездоганної форми величезна перлина дуже чистого білого кольору важила не менше двохсот каратів і коштувала, мабуть, не менше як мільйон золотих позо. Гуттієре дивилася то на незвичайну перлину, то на вродливого юнака, що стояв перед нею. Міцний, гнучкий, високий, але трохи сором'язливий, одягнений у пом'ятий білий костюм, він не був схожий на багатих юнаків Буенос-Айреса. І він пропонував їй, дівчині, якої майже зовсім не знав, такий подарунок.

— Візьміть же! — вже наполегливо повторив Іхтіандр.

— Ні, — відповіла Гуттієре, похитавши головою. — Я не можу взяти від вас такого цінного подарунка.

— Це зовсім не цінний подарунок, — гаряче заперечив Іхтіандр. — На дні океану тисячі таких перлин.

Гуттієре усміхнулась. Іхтіандр зніяковів, почервонів і після короткої мовчанки додав:

— Ну, прошу вас.

— Ні.

Іхтіандр нахмурився, він був ображений.

— Коли не хочете взяти для себе, то візьміть для того... для Ольсена. Він не відмовиться.

Гуттієре розсердилась.

— Він бере не для себе, — суворо відповіла вона. — Ви нічого не знаєте.

— Отже, ні?

— Ні.

Тоді Іхтіандр кинув перлину далеко в море, мовчки вклонився дівчині, повернувся і пішов на дорогу.

Цей вчинок приголомшив Гуттієре. Вона стояла нерухомо. Кинути в море мільйонне багатство, як звичайний камінець! їй було совісно. Навіщо вона засмутила цього дивного юнака.

— Стривайте, куди ж ви?

Та Іхтіандр простував далі, низько похиливши голову. Гуттієре наздогнала його, взяла за руку і зазирнула в обличчя. По обличчю юнака текли сльози. Він раніше ніколи не плакав і тепер дивувався, чому речі стали туманними і розпливчастими, ніби він плив без окулярів під водою.

— Пробачте, я образила вас, — промовила дівчина, беручи його за обидві руки.

НЕТЕРПІННЯ ЗУРІТИ

Після цієї події Іхтіандр щовечора припливав до берега, недалеко від міста, брав схований серед каміння костюм, одягався і йшов до скелі, куди приходила Гуттієре. Вони гуляли вздовж берега, жваво розмовляючи. Хто був новий друг Гуттієре? Цього вона не могла б сказати. Він був недурний, дотепний, знав багато такого, чого не знала Гуттієре, але разом з тим не розумів найпростіших речей, відомих кожному міському хлопчикові. Чим це пояснити? Іхтіандр говорив про

себе неохоче. Розповідати правду йому не хотілося. Дівчина тільки довідалася, що Іхтіандр — син лікаря, людини, треба думати, дуже заможної. Він виховував сина далеко від міста і людей і дав йому дуже своєрідну і однобічну освіту.

Часом вони довго засиджувалися на березі. Біля ніг шумів прибій. Миготіли зорі. Розмова змовкала. Іхтіандр був щасливий.

— Час уже додому, — казала дівчина.

Іхтіандр неохоче підводився, проводжав її до передмістя, потім швидко повертався, скидав одежу і плив додому.

Вранці, поснідавши, він брав велику білу хлібину і рушав у затоку. Сидячи на піщаному дні, він годував хлібом рибок. Вони підпливали до нього, зграйкою оточували його, шастали між руками і жадібно хапали розмоклий хліб прямо з рук. Іноді великі риби запливали в що зграйку і ганялися за дрібнотою. Іхтіандр підводився і відганяв хижаків руками, а маленькі рибки ховалися за його спиною.

Він почав збирати перлини і складав їх у підводному гроті. Він працював задоволено і незабаром зібрав цілу купу добірних перлин.

Сам того не знаючи, він ставав найбагатшою людиною Аргентіни, а може, й усієї Південної Америки. Досить було захотіти, і він став би найбагатшою людиною світу. Але він не думав про багатство.

Так минали спокійні дні. Іхтіандр шкодував тільки за тим, що Гуттієре живе в курному, душному, гомінкому місті. От якби й вона могла жити під водою, далеко від гамору й людей! Як це було б добре! Він показав би їй новий, невідомий світ, чудові квіти підводних полів. Та Гуттієре не може жити під водою. А він не може жити на землі. Він і так надто багато буває на повітрі. І це не минає даремно, дедалі частіше і дужче починають боліти боки, коли він сидить з дівчиною на березі

моря. Але навіть тоді, коли біль стає нестерпним, він не залишає дівчини раніше, ніж вона піде сама. І ще одне турбувало Іхтіандра: про що говорила Гуттієре з білявим велетнем? Іхтіандр щоразу збирався спитати Гуттієре, але боявся образити її.

Якось увечері дівчина сказала Іхтіандрові, що завтра вона не прийде.

— Чому? — запитав він, насупившись.

— Я зайнята.

— Чим?

— Не можна бути таким цікавим. — відповіла дівчина усміхаючись. — Не проводжайте мене! — додала вона і пішла.

Іхтіандр пірнув у море. Всю ніч пролежав вій на замшілому камінні. Невесело було йому. Вдосвіта він поплив додому.

Недалеко від затоки він побачив, як рибалки з човнів стріляли дельфінів. Великий дельфін, поранений кулею, високо підстрибнув над водою і важко пірнув.

— Лідінг! — з жахом прошепотів Іхтіандр.

Один рибалка вже сплигнув з човна в море і очікував, коли поранена тварина спливе на поверхню. Однак дельфін виринув майже за сто метрів від ловця і, важко відсапавшись, знову пірнув у воду.

Рибалка швидко плив до дельфіна. Іхтіандр поспішав на допомогу другові. Ось дельфін ще раз виринув, і в ту ж мить рибалка вхопив його за плавець і потяг знесилену тварину до човна.

Іхтіандр, пливучи під водою, наздогнав рибалку, вкусив його своїми зубами за ногу. Думаючи, що його вхопила акула, рибалка почав несамовито дриґати ногами. Захищаючись, рибалка навмання полоснув ворога ножем, якого тримав у другій руці. Удар ножа улучив Іхтіандрові у шию, не прикриту лускою. Іхтіандр випустив ногу рибалки, і той швидко поплив до човна. Поранені дельфін і Іхтіандр попрямували до затоки. Юнак наказав дельфінові плисти слідом за ним і пірнув у підводну печеру. Вода наповнювала печеру лише до половини. Крізь розколини сюди проникало повітря. Тут дельфінові не загрожувала небезпека, і він міг віддихатись. Іхтіандр оглянув його рану. Вона була не страшна. Куля попала під шкіру і засіла в салі. Іхтіандрові пощастило витягти її пальцями. Дельфін терпляче переніс це.

— Загоїться, — сказав Іхтіандр, ніжно поплескуючи свого друга по спині.

Тепер треба було подбати й про себе. Іхтіандр швидко проплив підводним тунелем, піднявся в сад і увійшов у білий будиночок.

Кріcто злякався, побачивши свого вихованця закривавленим.

— Що з тобою?

— Мене поранили рибалки, коли я захищав дельфіна, — сказав Іхтіандр. Але Кріcто не повірив йому.

— Знову був без мене у місті? — підозріливо запитав він, перев'язуючи рану. Іхтіандр мовчав.

— Підніми трохи свою луску, — сказав Кріcто і оголив Іхтіандрові плече. На плечі індіанець помітив червонясту пляму. Вигляд цієї плями злякав Кріcто.

— Ударили веслом? — запитав він, обмацуючи плече. Але пухлини не було. Очевидно, це була родимка.

— Ні, — відповів Іхтіандр.

Юнак пішов до своєї кімнати відпочити, а старий індіанець підпер голову руками і замислився. Він довго сидів, потім підвівся і вийшов з кімнати.

Крісто швидко попрямував до міста, захекавшись, увійшов у крамницю Бальтазара і, підозріливо глянувши на Гуттієре, що сиділа біля прилавка, спитав:

— Батько вдома?

— Там, — відповіла дівчина, кивнувши головою на двері другої кімнати.

Крісто увійшов у лабораторію і зачинив за собою двері.

Брат сидів біля колб, перемиваючи перлини. Бальтазар був роздратований, як і минулого разу.

— Збожеволієш з вами, — почав бурчати Бальтазар. — Зуріта злиться, що ти й досі не приводиш морського диявола, Гуттієре йде кудись з дому на цілий день. Про Зуріту вона й чути не хоче. Торочить своє: "Ні! Ні!" А Зуріта каже: "Набридло ждати! Візьму, каже, та й одвезу її силоміць. Поплаче, та й квит". Від нього всього можна сподіватися.

Крісто вислухав братові нарікання і потім сказав:

— Слухай, я не міг привести морського диявола, бо він, як і Гуттієре, часто йде без мене з дому на цілий день. А зі мною йти до міста не хоче.

Зовсім перестав мене слухатися. Лікар лаятиме мене за те, що я погано наглядаю за Іхтіандром...

— Отже, треба якнайшвидше захопити або викрасти Іхтіандра, ти підеш від Сальватора раніше, ніж він повернеться, і...

— Стривай-но, Бальтазаре. Не перебивай мене, брате. З Іхтіандром нам не треба поспішати.

— Чому не треба поспішати?

Крісто зітхнув, ніби не наважуючись розкрити свій план.

— Бачиш-но... — почав він.

Та в що мить до крамниці хтось увійшов, і вони почули гучний голос Зуріти.

— Ну от, — пробурмотів Бальтазар, кидаючи перлини у ванну, — знову він!

А Зуріта, грюкнувши дверима, увійшов у лабораторію.

— Обидва браточки тут! Ви довго ще будете морочити мені голову? — спитав він, зиркаючи то на Бальтазара, то на Крісто.

Крісто підвівся і, люб'язно усміхаючись, сказав:

— Роблю все, що можу. Терпіння. Морський диявол — не просто собі рибчина. Його з виру одразу не витягнеш. Один раз пощастило привести його сюди, — вас не було; побачив диявол місто, не сподобалось йому, і тепер він не хоче йти сюди.

— Не хоче — не треба. Мені набридло ждати. На цьому тижні я вирішив одразу двох зайців убити. Сальватор ще не приїхав?

— Цими днями чекають.

— Отже, треба поспішати. Чекайте гостей. Я підібрав надійних людей. Ти нам відчиниш двері, Крісто, а далі я впораюся й сам. Коли все буде готово, я повідомлю Бальтазара. — І, повернувшись до Бальтазара, він сказав: — А з тобою я ще поговорю завтра. Та тільки пам'ятай, що це буде наша остання розмова.

Брати мовчки вклонилися. Коли Зуріта обернувся до них спиною, люб'язні усмішки збігли з облич індіанців. Бальтазар стиха вилаявся, Крісто, здавалось, щось обмірковував.

У крамниці Зуріта про щось тихо розмовляв з Гуттієре.

— Ні! — почули брати відповідь Гуттієре. Бальтазар журно похитав головою.

— Крісто! — гукнув Зуріта. — Йди за мною, ти мені сьогодні будеш потрібен.

НЕПРИЄМНА ЗУСТРІЧ

Іхтіандр почував себе дуже погано. Рана на шиї боліла. У нього був жар. Дихати на повітрі ставало дедалі важче. Але незважаючи на це, вранці він усе-таки пішов до скелі, сподіваючись побачити Гуттієре. Вона прийшла опівдні. Стояла палюча спека. Від розпеченого повітря, дрібного білого пороху Іхтіандр задихався. Йому хотілося побути на березі моря, але Гуттієре поспішала, вона мусила повернутись до міста.

— Батько йде в якихось справах, і я повинна сидіти в крамниці.

— Тоді я проведу вас, — сказав юнак, і вони попрямували похилою, курною дорогою до міста.

Назустріч їм, низько похиливши голову, простував Ольсен. Він був чимось заклопотаний і пройшов повз них, не помітивши Гуттієре. Але дівчина покликала його.

— Мені треба сказати йому тільки два слова, — мовила Гуттієре, звертаючись до Іхтіандра, і, повернувши назад, підійшла до Ольсена. Вони тихо п швидко про щось розмовляли. Здавалося, дівчина упрошувала його.

Іхтіандр ішов за кілька кроків позаду них.

— Добре, сьогодні, опівночі! — почув він голос Ольсена. Велетень потиснув дівчині руку, кивнув головою і швидко пішов далі.

Коли Гуттієре підійшла до Іхтіандра, вуха и обличчя його палали. Йому хотілося нарешті поговорити з Гуттієре про Ольсена, але він не знаходив слів.

— Я не можу — почав він задихаючись, — я повинен знати... Ольсен... ви ховаєте від мене якусь таємницю. Він призначив вам побачення вночі. Ви любите пою.

Гуттієре взяла Іхтіандра за руку, ласкаво зазирнула йому в очі і, усміхаючись, запитала:

— Ви вірите мені?

— Я вірю... ви знаєте, я люблю вас, — тепер Іхтіандр знав це слово, — але мені... але мені так тяжко.

То була правда. Іхтіандр страждав від невідомості, та в цю мить він відчував ще й гострий, ріжучий біль у боках. Він задихався. Рум'янець збіг з його лиця, і тепер воно було бліде.

— Ви зовсім хворий, — стурбовано промовила дівчина. — Заспокойтесь, будь ласка. Милий мій хлопчику! Я не хотіла говорити вам усього, але щоб заспокоїти вас, скажу. Слухайте.

Якийсь вершник промчав повз них, однак, глянувши на Гуттієре, круто повернув коня і під їхав до молодих людей. Іхтіандр побачив смуглявого, вже немолодого чоловіка, з пухнастими, закрученими догори вусами і невеличкою еспаньйолкою.

Десь колись Іхтіандр бачив цю людину. У місті? Ні... Так, там, на березі.

Вершник поляскав хлистом по чоботу, підозріливо і вороже оглянув Іхтіандра і подав руку Гуттієре.

Піймавши руку, він несподівано підняв дівчину до сідла, поцілував її руку і засміявся.

— Піймалася! — Випустивши руку спохмурнілої Гуттієре, він промовив насмішкувато й водночас роздратовано: — Хто ж це бачив, щоб наречені напередодні весілля гуляли з молодими хлопцями?

Очі Гуттієре гнівно спалахнули, та він не дав їй говорити.

— Батько давно вже чекає на вас. Я буду в крамниці за годину.

Іхтіандр уже не чув останніх слів. Він раптом відчув що в очах у нього потемніло, якийсь клубок підкотився до горла, йому захопило подих. Він не міг більше залишатися на повітрі.

— Так ви... усе-таки обдурили мене... — промовив він посинілими губами.

Йому хотілося говорити — висловити всю свою образу або дізнатися про все, однак біль у боках ставав нестерпним, Іхтіандр майже втрачав свідомість.

Нарешті він зірвався з місця, побіг до берега і з крутої скелі кинувся в море.

Гуттієре скрикнула і похитнулася. Потім вона кинулася до Педро Зуріти.

— Швидше... Врятуйте його!

Проте Зуріта не поворухнувся.

— Я не маю звички заважати іншим топитися, якщо вони цього бажають, — сказав він.

Гуттієре побігла до берега, щоб стрибнути у воду. Але Зуріта пришпорив коня, наздогнав дівчину, схопив її за плечі, підняв на коня і поскакав дорогою.

— Я не маю звички заважати іншим, якщо інші не заважають мені. Ось так буде краще! Та отямтесь-бо, Гуттієре!

Але Гуттієре не відповідала. Вона була непритомна. Дівчина отямилась уже біля батькової крамниці,

— Хто був цей юнак? — спитав Педро.

Гуттієре, глянувши на Зуріту з неприхованим гнівом, сказала:

— Пустіть мене!

Зуріта насупився. "Дурниці, — подумав він. — Герой її роману кинувся в море. Тим краще". І, обернувшись до крамниці, Зуріта гукнув:

— Батьку! Бальтазаре! Агов!

Бальтазар вибіг.

— Ось тобі твоя дочка. І дякуй мені. Я врятував її, вона мало не стрибнула в море слідом за якимось юнаком приємної зовнішності. Ось уже вдруге я рятую життя твоїй дочці, а вона й досі цурається мене. Та незабаром цій упертості буде покладено край. — Він зареготав. — Я приїду через годину. Пам'ятай нашу домовленість!

Бальтазар, принижено вклоняючись, прийняв від Педро дочку.

Вершник пришпорив коня і поїхав.

Батько й дочка увійшли в крамницю. Знесилена Гуттієре опустилася на стілець і затулила обличчя руками.

Бальтазар причинив двері і, походжаючи по крамниці, почав про щось схвильовано і гаряче говорити. Але його ніхто не слухав. З таким самим успіхом Бальтазар міг би промовляти до засушених крабів і морських йоржів, що лежали на полицях.

"Він кинувся у воду, — думала дівчина, пригадуючи обличчя Іхтіандра. — Бідолашний! Спочатку Ольсен, потім ця безглузда зустріч із Зурітою. Як смів він назвати мене нареченою! Тепер усе загинуло..."

Гуттієре зайшлася сльозами. Їй було жаль Іхтіандра. Простий, сором'язливий — хіба можна було його порівняти з пустими, чванькуватими молодими людьми Буенос-Айреса?

"Що ж робити далі? — думала вона. — Кинутися в море, як Іхтіандр? Накласти на себе руки?"

А Бальтазар говорив і говорив:

— Ти розумієш, Гуттієре. Це ж цілковите розорення! Все, що ти бачиш у нашій крамниці, належить Зуріті. Мого власного товару тут немає й десятої частки. Усі перлини ми одержуємо на комісію від Зуріти. Коли ти ще раз відмовиш йому, він забере весь товар і більше зі мною не матиме справ. Це ж розорення! Цілковите розорення! Ну, будь же розумницею, пожалій свого старого батька.

— Кажи далі: "і вийди заміж за нього". Ні! — різко відповіла Гуттієре.

— Прокляття! — закричав розлютований Бальтазар. — Якщо так, то... то... не я, так сам Зуріта приборкає тебе! — І старий індіанець, грюкнувши дверима, вийшов у лабораторію...

БІЙ ІЗ СПРУТАМИ

Кинувшись у море, Іхтіандр на деякий час забув усі свої земні невдачі. Після неймовірної спеки й задухи на землі прохолодна вода заспокоїла і освіжила його. Різкий біль зник. Іхтіандр дихав глибоко і рівно. Йому потрібен був повний відпочинок, і він намагався не думати про те, що сталося на землі.

Іхтіандр відчував потребу працювати, рухатися. Що б йому зробити? Він любив темної ночі стрибати з високої скелі у воду так, щоб відразу дістати дно. Але зараз був полудень, і на морі мигтіли чорні днища рибальських човнів.

"Ось що я зроблю. Треба буде дати лад у гроті", — подумав Іхтіандр.

У стрімкій скелі затоки був грот з великою аркою, звідки відкривався чудовий краєвид на підводну рівнину, яка положисто спускалася в глиб моря. Іхтіандр давно вже нагледів цей грот. Але перш ніж влаштуватись у ньому, треба було вигнати його давнішніх мешканців — численні сім'ї спрутів.

Іхтіандр надів окуляри, озброївся довгим, трохи вигнутим, гострим ножем і сміливо підплив до грота. Увійти в грот було страшнувато, і Іхтіандр вирішив примусити ворогів вийти з нього. Біля затонулого човна він давно вже примітив довгий остень. Він узяв його в руку і, стоячи біля входу в грот, почав водити ним. Восьминоги, незадоволені трім, що хтось забрався до їхньої оселі, завовтузилися. З країв арки виткнулися довгі, в'юнкі щупальця. Вони обережно наближалися до остеня. Іхтіандр відсмикував остень, перш ніж щупальця спрута встигали захопити його. Ця гра тривала кілька хвилин. Ось уже десятки щупалець, немов волосся Медузи-Горгони , заворушилися біля краю арки. Нарешті старому, величезному спрутові увірвався терпець, і він вирішив розправитись із зухвальцем. Спрут виліз із розколини, погрозливо ворушачи щупальцями. Поволі поплив він до ворога, міняючи своє забарвлення, щоб злякати Іхтіандра. Іхтіандр відплив убік, кинув остень і приготувався до бою. Він знав, як тяжко боротися людині з її двома руками, коли у ворога вісім довгих ніг. Не встигнеш відрізати спрутові одну ногу, як сім інших захоплять і скрутять людині руки. Тому юнак намагався скерувати удар свого ножа так, щоб він влучив у тіло спрута. Підпустивши потвору на таку відстань, що кінці її щупалець майже торкалися його тіла, Іхтіандр зненацька рвучко кинувся вперед, у саме кубло в'юнких щупалець, до спрутової голови.

Цей незвичайний прийом, як і завжди, був для спрута несподіваний. Минуло не менше чотирьох секунд, поки тварина встигла підтягти кінці щупалець і обкрутити ними ворога. Але за цей час Іхтіандр устиг швидким і впевненим ударом розкраяти тіло спрута, влучивши в серце і

перерізавши рухові нерви. І величезні Щупальця, що вже обвивалися навколо його тіла, раптом безсило розкрутилися і мляво обвисли.

— Один готовий!

Іхтіандр знову взявся за остень. Цього разу назустріч юнакові випливло одразу двоє спрутів. Один з них плив просто на Іхтіандра, а другий намагався обійти його і напасти ззаду. Небезпека збільшувалася. Іхтіандр хоробро кинувся на спрута, що був перед ним, та перш ніж він встиг убити його, другий спрут, що був позаду, оновив його шию. Юнак хутко перерізав спрутові ногу, встромивши в неї ножа біля самої своєї шиї. Тоді обернувся до спрута й відрубав йому щупальця. Скалічений спрут, поволі гойдаючись, опустився на дно. А Іхтіандр уже розправлявся із спрутом, який був перед ним.

— Трьох забито, — рахував далі Іхтіандр.

Проте на деякий час довелося припинити бій. Із грота виплив цілий загін спрутів, а пролита кров закаламутила воду. В цій бурій імлі перевага могла бути на боці спрутів, бо вони навпомацки могли виявити ворога, в той час як Іхтіандр їх не бачив. Він відплив далі від місця бою, туди, де вода була чиста, і тут забив ще одного спрута, що виплив з кривавої імли.

Бій тривав з перервами кілька годин.

Коли нарешті останнього спрута було забито і вода стала чистою, Іхтіандр побачив, що дно вкрите мертвими тілами спрутів і обрубаними щупальцями, які ще ворушилися. Іхтіандр ввійшов у грот. Тут лишалося ще кілька маленьких спрутів — з кулак завбільшки і з щупальцями не товстішими за палець. Іхтіандр хотів їх убити, але потім йому стало шкода малих. "Треба спробувати приручити їх. Непогано мати таких сторожів".

Звільнивши печеру від великих спрутів, Іхтіандр вирішив прикрасити свою підводну оселю меблями. Він приніс із дому стіл на залізних ніжках з мармуровою дошкою і дві китайські вази, а у вази насипав землі і посадив морські квіти. Землю розмивала вода, і вона деякий час курилася над вазами, неначе дим, але потім вода стала чистою. Лише квіти, які коливала легка хвиля, тихо похитувалися, як від подуву вітру.

У стіні грота був виступ, немов природна кам'яна лава. Новий господар печери задоволено розлігся па цій лаві. Хоч вона була кам'яна, однак тіло, підтримуване водою, майже не відчувало її.

Дивний вигляд мала ця підводна кімната з китайськими вазами на столі. Цікаві рибки зграями припливали подивитися на дивовижне новосілля. Вони сновигали між ніжками стола, підпливали до квітів у вазах, ніби нюхаючи їх, шастали під головою Іхтіандра, що опиралась на руку. Мармуровий бичок зазирнув у грот, злякано крутнув хвостом і поплив собі геть. На білому піску виповз великий краб, підняв і опустив клешню, ніби вітаючи господаря, і розташувався під столом.

Іхтіандра тішила ця витівка. "Чим би ще прикрасити мою оселю? — подумав він. — Я понасаджую біля входу дуже гарних підводних рослин, підлогу посиплю перлами, а попід стінами, з країв, покладу черепашки. От якби цю підводну кімнату побачила Гуттієре... Але вона обдурює мене. А може, й не обдурює. Вона ж не встигла розповісти мені про Ольсена". Іхтіандр спохмурнів. Закінчивши роботу, він знову відчув себе самотнім, не схожим на інших людей. "Чому ніхто не може жити під водою? Тільки я. Хоча б швидше приїхав батько! Я запитаю в нього..."

Йому хотілось показати свою нову підводну оселю хоч би одній живій істоті. "Лідінг!" — згадав Іхтіандр дельфіна. Іхтіандр узяв виту черепашку, виринув на поверхню і засурмив. Незабаром залунало знайоме пирхання — дельфін завжди плавав поблизу затоки.

Коли дельфін підплив, Іхтіандр ласкаво обняв його і сказав:

— Ходімо до мене, Лідінгу, я покажу тобі нову кімнату. Ти ніколи не бачив стола і китайських ваз.

І, пірнувши у воду, Іхтіандр наказав дельфінові плисти слідом за собою.

Проте дельфін, як виявилося, був дуже неспокійний гість. Великий і неповороткий, він так збурив воду у печері, що вази захиталися на столі. До того ж він умудрився наштовхнутися мордою на ніжку стола і перекинути його. Вази попадали, і якби це було на землі — вони б розбилися. Але тут усе обійшлося гаразд, якщо не зважати на смертельний переляк краба, що надзвичайно прудко якось боком побіг до скелі.

"Який ти незграбний!" — подумав Іхтіандр про свого друга, пересуваючи стіл в глиб грота і піднімаючи вази.

І, обнявши дельфіна, Іхтіандр сказав:

— Залишайся, Лідінгу, тут, зі мною!

Та незабаром дельфін почав стріпувати головою і непокоїтись. Він не міг довго лишатися під водою. Йому потрібне було повітря. І, змахнувши плавцями, дельфін виплив з грота і виринув на поверхню.

"Навіть Лідінг не може жити зі мною під водою, — журливо подумав Іхтіандр, залишившись на самоті. — Лише риби. Але ж вони дурні й полохливі..."

І він ліг на своє кам'яне ложе. Сонце зайшло. У гроті стало темно. Легеньке коливання води заколисувало Іхтіандра. Стомлений хвилюванням дня і роботою, Іхтіандр почав дрімати.

НОВИЙ ДРУГ

Ольсен сидів на великому баркасі і дивився через борт у воду. Сонце тільки-но викотилося з-за обрію і косим промінням пронизувало до самого дна прозору воду невеличкої бухти. Кілька індіанців плазували по білому піщаному дну. Час від часу вони виринали на поверхню, щоб віддихатися, і знову поринали у воду. Ольсен уважно стежив за ловцями. Хоч була рання пора, сонце вже добре припікало. "А чому б і мені трохи не освіжитися — не пірнути якийсь раз?" — подумав він, швидко роздягнувся і стрибнув у воду. Ольсен ніколи раніше не пірнав, але це йому сподобалося; він переконався, що може пробути під водою довше, ніж звиклі до цього індіанці. Ольсен приєднався до ловців і незабаром захопився цією новою для нього роботою.

Пірнувши втретє, він помітив, як двоє індіанців, що стояли навколішки на дні, несподівано скочили на ноги і виринули на поверхню так швидко, немовби їх переслідувала акула або пила-риба. Ольсен озирнувся. До нього швидко підпливала якась дивна істота, напівлюдина-напівжаба, з сріблястою лускою, величезними виряченими очима і жаб'ячими лапами. Вона по-жаб'ячому закидала лапами і дужими рухами посувалася вперед.

Перш ніж встиг Ольсен підвестися з колін, чудовисько було вже біля нього і вхопило його руку своєю жаб'ячою лапою. Переляканий Ольсен все ж помітив, що ця істота мала гарне людське обличчя, тільки вирячені, блискучі очі спотворювали його. Ця дивна істота, забувши, що вона під водою, почала гаряче про щось говорити. Слів Ольсен не міг розчути. Він бачив лише, як ворушилися губи. Дивовижна істота міцно тримала двома лапами Ольсенову руку. Сильним рухом ніг Ольсен відштовхнувся од дна і швидко виринув на поверхню, працюючи вільною рукою. Чудовисько потяглося слідом за ним, не випускаючи жертви. Виринувши на поверхню, Ольсен ухопився рукою за борт баркаса, перекинув ногу, вліз у баркас і відкинув геть од себе цю напівлюдину з жаб'ячими лапами так, що та шубовснула у воду, аж виляски пішли. Індіанці, які сиділи в баркасі, стрибнули у воду і мерщій попливли до берега. Та Іхтіандр знову підплив до баркаса і звернувся до Ольсена іспанською мовою:

— Слухайте, Ольсене, мені треба поговорити з вами про Гуттієре.

Ці слова здивували Ольсена не менше, ніж зустріч під водою Ольсен був людиною хороброю і голову мав розумну. Якщо невідома істота знає його ім'я і Гуттієре, — значить, це людина, а не потвора.

— Я вас слухаю, — відповів Ольсен.

Іхтіандр видерся на баркас, сів на носі, підібгавши під себе ноги і схрестивши на грудях лапи.

"Окуляри!" — подумав Ольсен, уважно роздивляючись блискучі, опуклі очі невідомого.

— Моє ім'я Іхтіандр. Одного разу я добув вам намисто з морського дна.

— Але ж тоді у вас були людські очі і руки.

Іхтіандр посміхнувся і потряс своїми жаб'ячими лапами.

— Їх можна знімати, — коротко відповів він.

— Я так і думав.

Індіанці з цікавістю стежили з-за прибережних скель за цією дивною розмовою, хоча слів вони і не чули.

— Ви любите Гуттієре? — запитав, помовчавши, Іхтіандр.

— Так, я люблю Гуттієре, — просто відповів Ольсен.

Іхтіандр тяжко зітхнув.

— І вона вас любить?

— І вона мене любить.

— Але ж вона любить мене.

— То вже її справа.

— Як то її справа. Вона ж ваша наречена.

На обличчі в Ольсена з'явився вираз подиву, але хлопець так само спокійно відповів:

— Ні, вона не моя наречена.

— Ви брешете! — спалахнув Іхтіандр. — Я сам чув, як смаглявий чоловік на коні казав, що вона наречена...

— Моя?

Іхтіандр зніяковів. Ні, смаглявий чоловік не казав, Що Гуттієре наречена Ольсена. Але ж не може бути молода дівчина нареченою цього смаглявого, такого старого і неприємного. Хіба так буває? Смаглявий, мабуть, її родич... Іхтіандр вирішив розпитати про все інакше.

— А що ви тут робили? Шукали перли?

— Правду кажучи, мені не до вподоби ваш допит, — похмуро відповів Ольсен. — І коли б я не знав дечого про вас від Гуттієре, я скинув би вас з баркаса, і на тому розмова скінчилася б. Не хапайтеся за вашого ножа. Я можу розбити вам голову веслом, перш ніж ви підведетеся. Та я не вважаю за потрібне приховувати від вас, що я справді шукав тут перли.

— Велику перлину, яку я кинув у море? Гуттієре сказала вам про це?

Ольсен кивнув головою.

Іхтіандр тріумфував.

— Ну, ось бачите. Я ж казав їй, що ви не відмовитесь від цієї перлини. Я пропонував їй узяти перлину і віддати вам. Вона до погодилась, а тепер ви самі шукаєте її.

— Так, бо тепер вона належить не вам а океану. І якщо я знайду її, то нікому не завдячуватиму.

— Ви так любите перли?

— Я не жінка, щоб любити витребеньки, — відповів Ольсен.

— Але перли можна... як це? Ага! Продати, — згадав Іхтіандр мало зрозуміле йому слово, — і одержати багато грошей.

Ольсен знову ствердно кивнув головою.

— Отже, ви любите гроші?

— Що вам, власне, від мене треба? — вже роздратовано запитав Ольсен.

— Я хочу знати, чому Гуттієре дарує вам перли. Ви ж хотіли одружитися з нею?

— Ні, я не збирався одружуватися з нею, — промовив Ольсен. — Та якби й збирався, то тепер уже пізно думати про це. Гуттієре стала дружиною іншого.

Іхтіандр зблід і схопив Ольсена за руку.

— Невже того смаглявого? — злякано спитав він.

— Так, вона вийшла заміж за Педро Зуріту.

— Але ж вона... Мені здається, що вона любила мене, — тихо промовив Іхтіандр.

Ольсен співчутливо глянув на нього, не поспішаючи запалив коротеньку люльку і сказав:

— Так. Мені здасться, вона любила вас. Але ж ви у неї на очах кинулись у море і втопилися, — принаймні так вона думала.

Іхтіандр здивовано глянув на Ольсена. Юнак ніколи не казав Гуттієре про те, що він може жити під водою. Йому її на думку не спадало, що його стрибок із скелі в море дівчина може зрозуміти як самогубство.

— Минулої ночі я бачив Гуттієре, — промовив Ольсен. — Ваша смерть дуже засмутила її. "Я винна у смерті Іхтіандра", — ось що сказала вона.

— Але чому ж вона так швидко одружилася з іншим? Адже вона... адже я врятував їй життя. Так, так! Мені давно здавалося, що Гуттієре схожа на дівчину, яка тонула в океані. Я виніс її на берег і заховався за камінням. А потім прийшов цей смаглявий, — я його одразу впізнав, — і запевнив її, що це він урятував її.

— Гуттієре розповідала мені про це, — сказав Ольсен. — Вона так і не довідалась, хто ж урятував її — Зуріта чи дивна істота, що майнула перед нею, коли вона отямилася. Чому ви самі не сказали, що це ви врятували її?

— Самому про це незручно говорити. До того ж я не був упевнений в тому, що врятував саме Гуттієре, доки не побачив Зуріту. Але як вона могла погодитися? — питав Іхтіандр.

— Як це сталося, — поволі промовив Ольсен, — я й сам не розумію.

— Розкажіть, що ви знаєте, — попросив Іхтіандр.

— Я працюю на ґудзиковій фабриці приймальником черепашок. Там я і познайомився з Гуттієре. Вона приносила черепашки, — батько посилав її, коли сам був зайнятий. Познайомилися, подружили. Іноді зустрічалися в порту, гуляли на березі моря. Вона розповідала мені про своє горе: за неї сватався багатий іспанець.

— Цей самий? Зуріта?

— Так, Зуріта. Батько Гуттієре, індіанець Бальтазар, дуже хотів цього шлюбу і всіляко умовляв дочку віддати руку такому показному женихові.

— Чим же він показний? Старий, гидкий, смердючий, — не міг стриматися Іхтіандр.

— Для Бальтазара Зуріта — чудовий зять. Тим більше, що Бальтазар був винен Зуріті велику суму грошей. Зуріта міг розорити Бальтазара, коли б Гуттієре відмовилась одружитися з ним. Уявіть собі, як жилося дівчині. З одного боку настирливе залицяння жениха, а з другого — вічні дорікання, вичитування, погрози батька.

— Чому ж Гуттієре не вигнала Зуріту? Чому ви, такий великий і дужий, не побили цього Зуріту?

Ольсен посміхнувся і здивувався: Іхтіандр недурний, а ставить такі запитання. Де він ріс і виховувався?

— Зробити це не так просто, як вам здається, — відповів Ольсен. — На захист Зуріти і Бальтазара стали б закон, поліція, суд. — Іхтіандр усе-таки не розумів. — Одним словом, цього не можна було зробити.

— Ну, тоді чому вона не втекла?

— Втекти було легше. І вона наважилася втекти від батька, а я обіцяв допомогти їй. Я сам давно збирався виїхати з Буенос-Айреса в Північну Америку і запропонував Гуттієре їхати зі мною.

— Ви хотіли одружитися з нею? — запитав Іхтіандр.

— Одначе який ви, — знову посміхнувшись, промовив Ольсен. — Я ж сказав вам, що ми з нею були друзі. Що могло бути далі — не знаю...

— Чому ж ви не виїхали?

— Тому, що у нас не було грошей на переїзд.

— Невже переїзд на "Горроксі" коштує так дорого?

— На "Горроксі"! На "Горроксі" можуть їздити тільки мільйонери. Та що ви, Іхтіандре, з неба впали?

Іхтіандр зніяковів, почервонів і вирішив більше не ставити запитань, які показали б Ольсенові, що він не знає найпростіших речей.

— У нас не вистачило грошей на переїзд навіть на товарно-пасажирському пароплаві. А після переїзду теж були б витрати. Робота на вулиці не валяється.

Іхтіандр знову хотів запитати Ольсена, але стримався.

— І тоді Гуттієре вирішила продати своє перлове намисто.

— Коли б я знав, — вигукнув Іхтіандр, згадавши про свої підводні скарби.

— Про що?

— Ні, так... Розповідайте, Ольсене.

— Усе вже було підготовано до втечі.

— А я... Як же так? Пробачте... Виходить, вона мала намір покинути і мене?

— Усе це почалося, коли ви ще не були знайомі. А потім, наскільки я знаю, вона хотіла попередити вас. Можливо, й запропонувати вам їхати разом з нею. Нарешті, вона могла написати вам з дороги, коли б їй не вдалося поговорити з вами про втечу.

— Але чому з вами, а не зі мною? З вами радилася, з вами збиралася їхати!

— Я з нею знайомий понад рік, а вас...

— Кажіть, кажіть, не звертайте уваги на мої слова.

— Ну, так ось. Усе було підготовлено, — розповідав Ольсен. — Але тут ви кинулись у воду на очах Гуттієре, а Зуріта випадково зустрів Гуттієре разом з вами. Рано-вранці, перед тим як іти на завод, я зайшов до Гуттієре. Я не раз робив це й раніше. Бальтазар неначебто ставився до мене прихильно. Можливо, він побоювався моїх кулаків, а може, дивився на мене як на другого жениха на випадок, якби Зуріті надокучила впертість Гуттієре. Принаймні Бальтазар не заважав нам і

тільки просив не навертатися разом на очі Зуріті. Звичайно, старий індіанець не підозрював про наші плани. Цього ранку я хотів сповістити Гуттієре, що купив квитки на пароплав і що вона повинна підготуватися на десяту годину вечора. Мене зустрів Бальтазар, він був схвильований. "Гуттієре немає вдома. І її... взагалі немає вдома, — сказав мені Бальтазар. — Півгодини тому до будинку під'їхав Зуріта в новенькому, блискучому автомобілі. От як! — вигукнув Бальтазар. — Автомобіль — рідкість на нашій вулиці, особливо якщо автомобіль під'їжджає просто до твого дому. Я і Гуттієре вибігли на вулицю. Зуріта вже стояв на землі біля розчинених дверцят автомобіля і запропонував Гуттієре довезти її до базару і назад. Він знав, що Гуттієре в цей час ходить на базар. Гуттієре подивилася на блискучу машину. Самі розумієте, яка то спокуса для молодої дівчини. Але Гуттієре хитра і недовірлива. Вона ввічливо відмовилася. Чи бачили ви таких упертих дівчат! — з гнівом вигукнув Бальтазар та й зареготав. — Однак Зуріта не розгубився. "Я бачу, ви соромитесь, — сказав він, — тоді дозвольте, я допоможу вам". Схопив її, посадив в автомобіль, Гуттієре встигла тільки крикнути: "Батьку!" — їх і сліду нема.

Я думаю, вони більше не повернуться. Повіз її до себе Зуріта", — закінчив свою розповідь Бальтазар, і було видно, що він дуже задоволений тим, що сталося.

"У вас на очах вкрали дочку, і ви так спокійно, навіть радісно розповідаєте про це!" — обурено сказав я Бальтазарові.

"А чого мені турбуватися? — здивувався Бальтазар. — Коли б це був хтось інший, тоді інша справа, а Зуріту я давно знаю. Вже коли він, скнара, на автомобіль грошей не пошкодував, то, значить, Гуттієре йому дуже подобається. Повіз — так ожениться. А їй — наука: не будь упертою. Багаті люди на дорозі не валяються. Плакати їй нема за чим. У Зуріти є гасієнда "Долорес" недалеко від міста Парани. Там живе його мати. Туди, напевне, і повіз він мою Гуттієре".

— І ви не побили Бальтазара? — спитав Іхтіандр.

— Послухати вас, то я тільки те й повинен робити, що битися, — відповів Ольсен. — Правду кажучи, спочатку я хотів відлупцювати Бальтазара Але потім подумав, що тільки зіпсую справу. Я гадав, що не все ще втрачено... Не розповідатиму вам про подробиці. Як я вже казав, мені пощастило побачитися з Гуттієре.

— В гасієнді "Доіорес"?

— Атож.

— І ви не вбили цього негідника Зуріту і не визволили Гуттієре?

— Знову бити, та ще й вбивати. Хто б міг подумати, що ви такий кровожерливий?

— Я не кровожерливий, — з сльозами на очах вигукнув Іхтіандр. — Але ж це обурливо!

Ольсенові стало шкода Іхтіандра.

— Ви маєте рацію, Іхтіандре, — сказав Ольсен. — Зуріта і Бальтазар — негідні люди, вони заслуговують на гнів і презирство. їх варто було б побити. Але життя складніше, ніж ви, мабуть, уявляєте собі. Гуттієре сама відмовилась тікати від Зуріти.

— Сама? — не повірив Іхтіандр.

— Так, сама.

— Чому?

— По-перше, вона певна, що ви покінчили з собою — втопилися через неї. Ваша смерть гнітить її. Вона, бідолашна, мабуть, дуже любила

вас. "Тепер моє життя закінчене, Ольсене, — сказала вона мені. — Тепер мені нічого не треба. Я байдужа до всього. Я не стямилася, коли священик, якого запросив Зуріта, обвінчав нас. "Ніщо не робиться без волі божої, — так сказав священик, надіваючи мені на палець обручку. — А те, що з'єднав бог, людина хай не розлучає". Я буду нещасна із Зурітою, але боюся накликати на себе гнів божий і тому не покину його".

— Але ж усе це дурниці! Який бог? Батько каже, що бог — це казка для маленьких дітей! — гаряче вигукнув Іхтіандр. — Невже ви не могли переконати її?

— На жаль, Гуттієре вірить у цю казку. Місіонери встигли зробити з неї ревну католичку; я давно пробував, але не зміг порушити її віри. Вона навіть погрожувала розірвати нашу дружбу, якщо я говоритиму з нею про церкву та бога. Доводилось чекати. А в гасієнді у мене й часу не було довго переконувати її. Мені пощастило обмінятися з нею лише кількома словами. Ага, ось що вона ще сказала. Обвінчавшись з Гуттієре, Зуріта сміючись вигукнув: "Ну, одну справу зроблено. Пташку спіймали і посадили в клітку, тепер лишається рибку питати!" Він пояснив Гуттієре, а вона мені, про яку рибку йде мова. Зуріта їде до Буенос-Айреса, щоб спіймати морського диявола, і тоді Гуттієре буде мільйонершею. Це часом не ви? Ви можете бути під водою без будь-якої шкоди для себе, лякаєте ловців перлин...

Обережність стримувала Іхтіандра відкрити Ольсенові свою таємницю. Пояснити її він однаково не зміг би. І, не відповідаючи на запитання, він сам запитав:

— А навіщо Зуріті морський диявол?

— Педро хоче примусити диявола ловити перли. Отже, якщо ви морський диявол — стережіться!

— Дякую за попередження, — відповів юнак.

Іхтіандр навіть гадки не мав, що про його витівки знали всі на березі і що про нього багато писали в газетах та журналах.

— Я не можу, — раптом заговорив Іхтіандр, — я мушу побачити її. Побачитись з нею хоч би востаннє. Місто Парана? Так, знаю. Шлях туди лежить уверх по річці Парані. Але як дійти від міста Парани до гасієнди "Долорес"?

Ольсен пояснив.

Іхтіандр міцно потиснув Ольсенові руку.

— Пробачте мені. Я вважав вас ворогом, але несподівано знайшов друга. Прощавайте! Я йду шукати Гуттієре.

— Зараз? — запитав усміхаючись Ольсен.

— Так, цієї ж миті, — відповів Іхтіандр, стрибаючи у воду, і поплив до берега. Ольсен тільки похитав головою.

ЧАСТИНА ДРУГА

У ДОРОЗІ

Іхтіандр швидко зібрався в дорогу. Він дістав сховані на березі костюм і черевики, прив'язав їх на спині ремінцем, на якому висів ніж, надів окуляри та рукавиці і вирушив у путь.

У затоці Ріо-де-Ла-Плата стояло багато океанських пароплавів і кораблів, шхун і баркасів. Між ними сновигали невеличкі парові каботажні катери. З-під води їхні днища скидалися на водяних жуків, що рухалися на поверхні в усі боки. Якірні ланцюги й троси здіймалися з дна, немов тонкі стовбури підводного лісу. Дно затоки було вкрите

різними покидьками, залізними уламками, купами розсипаного кам'яного вугілля і викинутого шлаку, обривками старих шлангів, клоччям вітрил, бідонами, цеглою, битими пляшками, банками з-під консервів, а ближче до берега — трупами собак та котів.

Тонкий шар нафти вкривав поверхню. Сонце ще не зайшло, але тут стояли зеленаво-сірі сутінки. Річка Парана несла в затоку пісок і мул, що скаламучували воду затоки.

Іхтіандр міг би заблукати серед цього лабіринту суден, але йому за компас правила легка течія річки, що вливалася в затоку. "Дивно, які неохайні люди", — думав юнак, з огидою роздивляючись дно, що нагадувало смітник. Він плив серединою затоки, нижче кільової частини кораблів. У забрудненій воді затоки йому важко було дихати, як людині в задушливій кімнаті.

У кількох місцях на дні йому траплялися трупи людей, кістяки тварин. В одного трупа був розкраяний череп, а на шиї виднілася мотузка з прив'язаною каменюкою. Тут був похований чийсь злочин. Іхтіандр поспішив швидше виплисти з цього страшного місця.

Але чим вище піднімався він затокою, тим дужче відчував зустрічну течію. Плисти було трудно. В океані теж були течії, але там вони допомагали йому: юнак добре знав їх. Він користувався ними, як моряк попутним вітром. Тут була лише одна — зустрічна течія. Іхтіандр був досвідченим плавцем, але його дратувало, що він так поволі посувається вперед.

Раптом щось пролетіло зовсім близько, трохи не зачепивши його. Це кинули якір з якогось судна. "Одначе тут плавати небезпечно", — подумав Іхтіандр і озирнувся. Він побачив, що його наздоганяє великий пароплав.

Іхтіандр поринув ще нижче, і коли дно корабля проходило над ним, ухопився за кіль. Поліпи обліпили залізо шорсткою масою, за яку можна було триматися. Щоправда, лежати під водою в такому положенні не дуже зручно, але зате тепер він був у захистку і швидко плив разом з пароплавом.

Дельта скінчилася, і пароплав поплив рікою Параною. Річкова вода несла в собі дуже багато мулу. У цій прісній воді Іхтіандр дихав важко. Руки його заніміли, однак він не хотів покидати пароплав. "Дуже шкода, що я не міг вирушити в що мандрівку з Лідінгом", — згадав він про дельфіна. Але дельфіна могли забити у річці. Лідінг не міг весь час плисти під водою, а Іхтіандр побоювався виринати на поверхню річки, де був надто великий рух.

Руки Іхтіандра втомлювалися все більше. До того ж його мучив страшенний голод, бо Іхтіандр цілий день нічого не їв. Довелось зупинитися. Випустивши кіль пароплава, Іхтіандр поринув на дно.

Сутінки густішали. Іхтіандр оглянув мулке дно. Проте він не знайшов ні розплатаних камбал, ні устричних черепашок. Біля нього шастали прісноводні риби, проте він не знав їхніх звичок, і йому здавалося, що вони хитріші за морських. Піймати їх було важко. Тільки коли настала ніч і риби поснули, Іхтіандрові пощастило спіймати велику щуку. М'ясо її було тверде і відгонило мулом, та зголоднілий юнак пожадливо їв його, ковтаючи цілі шматки з кістками.

Тепер треба спочити. У цій річці принаймні можна було спокійно спати, не побоюючись ні акул, ні спрутів. Але слід було подбати про те, щоб течія не знесла його сонного вниз. Іхтіандр знайшов на дні кілька каменів, присунув їх один до одного і вмостився на нічліг, ухопившись за один камінь рукою.

Проте спав він недовго. Незабаром відчув, що наближається якийсь пароплав. Іхтіандр розплющив очі і побачив сигнальні ліхтарі. Пароплав

ішов знизу. Юнак похапцем підвівся і приготувавсь ухопитися за пароплав. Але це був моторний човен із зовсім рівним дном. Даремно намагаючись ухопитися за дно, Іхтіандр мало не попав під гвинт.

Кілька пароплавів пропливли вниз за течією, поки нарешті Іхтіандрові пощастило причепитися до пасажирського пароплава, що йшов річкою вгору.

Так Іхтіандр дістався до міста Парани. Перша частина його мандрівки скінчилась. Та лишалася ще найтяжча — наземна.

Рано-вранці Іхтіандр відплив від гомінливої гавані міста у безлюдну місцевість, обережно озирнувся і виліз на берег. Він зняв окуляри й рукавиці, закопав їх у прибережному піску, висушив на сонці свій костюм і одягнувся. Пожмаканий костюм надавав йому вигляду волоцюги. Та він мало про це думав.

Іхтіандр попрямував уздовж правого берега, як радив йому Ольсен, розпитуючи зустрічних рибалок, чи не знають вони, де тут гасієнда "Долорес" Педро Зуріти.

Рибалки підозріливо оглядали його і заперечливо хитали головами.

Одна по одній минали години, спека ставала дедалі нестерпнішою, а розшуки все були марні. На землі Іхтіандр зовсім не вмів орієнтуватися в незнайомих місцях. Спека стомлювала його, у нього наморочилося в голові, і думки його плуталися.

Щоб трохи освіжитись, Іхтіандр кілька разів роздягався і поринав у воду.

Нарешті, близько четвертої години дня йому пощастило зустріти старого селянина, з вигляду наймита. Вислухавши Іхтіандра, старий кивнув головою і сказав:

— Іди ось так, увесь час цією дорогою, полем. Дійдеш до великого ставка, перейдеш міст, зійдеш на невеличкий пагорок, там тобі й буде вусата донна Долорес.

— Чому вусата? "Долорес" — це ж гасієнда.

— Так, гасієнда. Але стару господиню гасієнди звуть також Долорес. Долорес — мати Педро Зуріти. Гладка вусата баба. Тільки коли ти думаєш наймatися до неї на роботу, то краще не йди. Живцем з'їсть. Справжня відьма. Кажуть, Зуріта молоду дружину привіз. Не буде їй життя через свекруху, — розповідав балакучий селянин.

"Це про Гуттієре", — подумав Іхтіандр.

— А далеко це?

— Надвечір будеш там, — відповів старий, глянувши на сонце.

Подякувавши старому, Іхтіандр швидко пішов дорогою повз лани пшениці й кукурудзи. Швидка хода почала втомлювати його. Дорога тягнулась безкраєю білою стьожкою. Після пшеничних ланів потяглися вигони з високою густою травою, на вигонах паслися отари овець.

Іхтіандр знемагав, різкий біль у боках ставав дедалі сильніший. Його мучила спрага. Навколо — ні краплини води. "Хоч би ставок швидше!" — думав Іхтіандр. Щоки і очі його позападали, він важко дихав. Хотілося їсти. Але чим тут пообідаєш? Далеко на лузі паслась отара баранів, її охороняли пастух і собаки. З-за муру звисали гілки персикових і апельсинових дерев, а на них — достиглі плоди. Тут не те, що в океані. Тут усе чуже, усе поділене, розмежоване, усе охороняється. Лише вільні птахи нічиї, літають уздовж дороги, кричать. Але їх не спіймаєш. Та й чи можна ловити цих птахів? Може, вони теж комусь належать. Серед цих водоймищ, садів і отар легко померти з голоду й спраги.

Назустріч Іхтіандрові, заклавши за спину руки, ішов товстий чоловік у білому кітелі з блискучими ґудзиками, у білому кашкеті і з кобурою на поясі.

— Скажіть, чи далеко до гасієнди "Долорес"? — спитав Іхтіандр.

Товстий чоловік підозріливо оглянув Іхтіандра.

— А тобі що там треба? Звідки йдеш?

— Із Буенос-Айреса...

Людина в кітелі насторожилася.

— Мені треба там декого побачити, — додав Іхтіандр.

— Простягни руки, — звелів товстий чоловік.

Цей наказ здивував Іхтіандра, але, не підозрюючи нічого лихого, він простягнув руки. Товстун витяг з кишені "браслети" (наручні кайдани) і швидко замкнув їх на Іхтіандрових руках.

— От і попався, — пробурмотів чоловік з блискучими ґудзиками і, штовхнувши Іхтіандра в бік, крикнув: — Іди. Я проведу тебе до "Долорес".

— Але навіщо ви скували мені руки? — нічого не розуміючи, спитав Іхтіандр, піднявши руки і розглядаючи "браслети".

— Нічого патякати! — суворо крикнув товстун. — Ну, йди!

Схиливши голову, Іхтіандр поплентав дорогою. Добре, що його хоч не примусили йти назад. Він не міг зрозуміти, що з ним сталося. Юнак

не знав, що минулої ночі на сусідній фермі вчинено вбивство й грабіж, і тепер поліція шукає злочинців. Не здогадувався Іхтіандр і про те, що в своєму пожмаканому костюмі він мав досить підозрілий вигляд. Його заплутана відповідь про мету подорожування остаточно вирішила його долю.

Поліцейський арештував Іхтіандра і тепер вів його до найближчого селища, щоб відпровадити до Парани, в тюрму.

Іхтіандр зрозумів тільки, що його позбавили волі і що в його подорожуванні трапилася прикра затримка. Він поклав будь-що повернути собі волю при першій же нагоді.

Товстий поліцейський, задоволений удачею, запалив довгу сигару. Він ішов позаду Іхтіандра, пускаючи на нього клуби диму. Іхтіандр задихався.

— Чи не можна не пускати на мене диму — мені важко дихати! — обернувшись, сказав він до свого конвоїра.

— Що-о? Просять не курити? Ха-ха-ха! — Поліцейський так зареготався, що все обличчя його взялося зморшками. — Чи ти ба, які ніжності! — І, випустивши юнакові в обличчя хмару диму, крикнув: — Іди!

Юнак скорився.

Нарешті Іхтіандр побачив ставок з перекинутим через нього вузьким містком і мимоволі прискорив ходу.

— Не поспішай до своєї Долорес! — гукнув товстун. Вони зійшли на місток. Посеред мосту Іхтіандр раптом перехилився через поручні і стрибнув у воду.

Поліцейський не сподівався цього від людини із скутими руками.

Проте й Іхтіандр не сподівався від товстуна того, що зробив він тієї ж таки миті. Поліцейський стрибнув у воду слідом за Іхтіандром — він боявся, що злочинець може втопитися. Поліцейський хотів приставити його живим: арештований, що втопився з наручниками, може завдати багато клопоту. Поліцейський так швидко плигнув за Іхтіандром, що встиг схопити його за волосся і не випускав. Тоді Іхтіандр, рискуючи позбутися волосся, потяг поліцейського на дно. Незабаром Іхтіандр відчув, що поліцейський розняв свою руку і випустив волосся. Юнак відплив на кілька метрів убік і трохи виринув з води, щоб побачити, чи виплив уже поліцейський. Той уже борсався на поверхні і, побачивши Іхтіандрову голову, закричав:

— Втопишся, падлюко! Пливи до мене!

"А це непогана думка!" — майнуло в голові Іхтіандра, і він раптово зарепетував:

— Рятуйте! Потопаю!.. — і пірнув на дію.

З-під води він стежив за поліцейським, як той пірнав, шукаючи його. Нарешті, втративши, певно, надію, поліцейський виліз на берег.

"Зараз піде", — подумав Іхтіандр.

Та поліцейський не йшов. Він вирішив залишитись біля трупа, поки не прибудуть слідчі органи. Те, що утоплений лежить на дні ставка, не міняло справи.

У цей час через міст проїжджав селянин верхи на мулі, нав'юченому мішками. Поліцейський наказав селянинові скинути мішки і їхати із запискою в найближчий поліцейський участок. Справи обертались для Іхтіандра погано. До того ж у ставку водилися п'явки. Вони впиналися в

Іхтіандра, і він не встигав відривати їх од тіла. Та й робити це треба було обережно, щоб не схвилювати стоячої води і цим не привернути уваги поліцейського.

За півгодини повернувся селянин на мулі, показав рукою на дорогу, уклав свої мішки на спину мула і притьмом поїхав. Хвилин через п'ять до берега підійшли трос поліцейських. Двоє з них несли на голові легкий човен, третій — багор і весло.

Човен спустили на воду, почали шукати утопленого. Іхтіандрові були не страшні ці розшуки. Для нього це була майже гра — він тільки переходив з місця на місце. Все дно ставка біля мосту старанно обшукали багром, але трупа не знайшли.

Поліцейський, що арештував Іхтіандра, здивовано розводив руками. Іхтіандра це навіть тішило. Проте незабаром йому стало скрутно. Поліцейські підняли багром з дна ставка хмари мулу. Вода закаламутилась. Тепер Іхтіандр не міг нічого розгледіти на відстані простягнутої руки, а це вже було небезпечно. Та головне — йому важко було дихати зябрами в цій воді, бідній на кисень. А тут іще оці хмари мулу.

Іхтіандр задихався, у зябрах дедалі дужче пекло. Біль ставав нестерпним. Іхтіандр мимоволі застогнав, кілька бульбашок вилетіло з його рота. Що робити? Вийти з ставка — іншого виходу нема. Треба вийти, хоч би чим це загрожувало. Його, звичайно, відразу ж схоплять, — можливо, поб'ють, запроторять у тюрму. Але байдуже. Іхтіандр, хитаючись, побрів до мілководдя і висунув голову з води.

— А-а-а-а! — не своїм голосом закричав поліцейський, кидаючись через борт човна у воду, щоб швидше доплисти до берега.

— Ісус Марія! О-о!.. — вигукнув другий, падаючи на дно човна.

Два поліцейські, що лишилися на березі, шепотіли молитви. Бліді, вони тремтіли від страху, намагаючись заховатись один за одного.

Іхтіандр не чекав цього і не відразу зрозумів, чому вони так перелякались. Потім він згадав, що іспанці дуже релігійні і марновірні. Певно, поліцейським здалося, що вони бачать перед собою вихідця з того світу. Іхтіандр вирішив налякати їх ще дужче: він вишкірив зуби, закотив очі, завив страшним голосом, повільно простуючи до берега; він піднявся на дорогу навмисно повільно і розміреною ходою пішов геть.

Жоден поліцейський не поворухнувся, не затримав Іхтіандра. Забобонний жах, страх перед привидом перешкодили їм виконати службовий обов'язок.

ЦЕ "МОРСЬКИЙ ДИЯВОЛ"!

Мати Педро Зуріти, Долорес, була опасистою, пухкою старою бабою із закарлюченим носом і випнутим підборіддям. Густі вуса надавали її обличчю чудного і непривабливого вигляду. За цю незвичайну для жінки прикрасу її прозивали в окрузі Вусатою Долорес.

Коли син з'явився до неї з молодою дружиною, стара безцеремонно оглянула Гуттієре. Долорес насамперед шукала в людях вади. Врода Гуттієре вразила стару, але вона цього взнаки не подала. Такою вже була Вусата Долорес: поміркувавши собі на кухні, вона вирішила, що врода Гуттієре — вада.

Залишившись удвох із сином, стара невдоволено похитала головою і сказала:

— Гарна! Навіть занадто гарна! — І, зітхнувши, додала: — Матимеш клопіт з такою красунею... Авжеж. Краще б ти одружився з іспанкою. — Поміркувавши ще, вона провадила далі: — І горда. А руки м'які, ніжні — білоручка буде.

— Уговтаємо, — відповів Педро і поринув у господарські рахунки.

Долорес позіхнула і, щоб не заважати синові, вийшла у садок подихати вечірньою прохолодою. Вона любила помріяти при місяці.

Мімози напоювали садок приємним ароматом. Білі лілеї блищали у місячному сяйві. Ледь помітно ворушилось листя лаврів і фікусів.

Долорес умостилася на лаві серед мирт і почала мріяти, ось вона купить сусідську землю, розведе тонкорунних овець, збудує нові кошари.

— О, щоб вас! — сердито крикнула стара, ляскаючи себе по щоці. — Ці москіти й посидіти спокійно не дадуть людині.

Непомітно хмари заволокли небо, і весь садок поринув у сутінки. На обрії яскравіше вималювалась ясно-блакитна смуга — відблиск вогнів міста Парани.

І раптом над низьким муром вона побачила людську голову. Хтось підняв руки, окуті кайданами, і обережно перескочив через мур.

Стара перелякалася. "У сад заліз каторжник", — подумала вона. Хотіла крикнути і не могла, спробувала підвестись і побігти додому, але ноги не слухалися її. Сидячи на лаві, вона стежила за незнайомцем.

А чоловік у кайданах, обережно пробираючись між кущами, підступав до будинку, зазираючи у вікна.

І раптом — чи то їй почулося — каторжник тихо покликав:

— Гуттієре!

"Так ось вона, красуня наша! Ось із ким водиться! Чого доброго, ця красуня вб'є мене з сином, пограбує гасієнду і втече з каторжником", — подумала Долорес.

Стару раптом охопило почуття глибокої ненависті до невістки і гіркої зловтіхи. Це додало їй сили. Вона зірвалася з лави і побігла до будинку.

— Швидше! — зашепотіла Долорес синові. — До садка вдерся каторжник. Він кликав Гуттієре.

Педро так притьмом вискочив надвір, наче будинок охопило полум'я, схопив заступ, що лежав на стежці, і побіг поза будинком.

Біля стіни стояв невідомий у брудному, пожмаканому костюмі, із скутими руками і дивився у вікно.

— Прокляття! — пробурмотів Зуріта і вдарив заступом юнака по голові.

Навіть не зойкнувши, юнак повалився на землю.

— Готовий!.. — тихо промовив Зуріта.

— Готовий, — підтвердила Долорес, яка прибігла слідом за ним. Вона вимовила це таким тоном, немовби її син роздушив отруйного скорпіона.

Зуріта запитливо глянув на матір.

— Куди його?

— У ставок, — засичала стара. — Ставок глибокий.

— Спливе.

— Прив'яжемо каменюку. Я зараз...

Долорес побігла додому і квапливо почала шукати мішок, у який можна було б покласти труп забитого. Але ще вранці всі мішки з пшеницею одвезли до млина. Тоді вона дістала пошивку і довгий мотузок.

— Мішків немає, — сказала синові. — Ось, наклади в пошивку каміння і прив'яжи мотузком до кайданів...

Зуріта кивнув головою, узяв труп на плечі і потаскав його в кінець саду, до невеличкого ставка.

— Не забруднися, — шепотіла Долорес, шкутильгаючи за сином з пошивкою і мотузком.

— Змиєш, — відповів Педро, звішуючи, проте, голову юнака нижче, щоб кров збігала на землю.

Коло ставка Зуріта похапцем наклав у пошивку каміння, міцно прив'язав її до юнакових рук і кинув тіло у ставок.

— Тепер треба переодягтися. — Педро глянув на небо. — Збирається на дощ. Він змиє до ранку сліди крові на землі.

— У ставку... вода не порожевіє від крові? — спитала Вусата Долорес.

— Не порожевіє. Ставок протічний... У-у, прокляття! — прохрипів Зуріта, прямуючи до будинку, і погрозив кулаком одному вікну.

— От тобі й врода! — сичала стара, йдучи за сином.

Гуттієре відвели кімнату в мезоніні. Цієї ночі вона не могла заснути. Було душно, дошкуляли москіти. Невеселі думки снували в голові Гуттієре.

Вона не могла забути Іхтіандра, його смерті. Чоловіка вона не любила, свекруха викликала у неї почуття огиди. І з оцією вусатою бабою Гуттієре повинна була жити...

У цю ніч Гуттієре почувся Іхтіандрів голос. Він кликав її на ім'я. Якийсь шум, чиїсь приглушені голоси долинали із садка. Гуттієре подумала, що їй так і не пощастить заснути цієї ночі. Вона вийшла у сад.

Сонце ще не зійшло. Садок оповивали сріблясто-рожеві сутінки вранішньої зорі. Хмари розвіяло. На траві і на деревах виблискувала рясна роса. У легкому вбранні, босоніж ступала Гуттієре по траві. Раптом вона зупинилася і почала уважно приглядатися до чогось на землі. На стежці, напроти її вікна, на піску була кров. Тут же валявся закривавлений заступ.

Уночі тут учинено якийсь злочин. Бо звідки взялися б оці сліди крові?

Гуттієре мимоволі пішла по слідах, і вони привели її до ставка.

"Чи не в цьому ставку заховано останні сліди злочину?" — подумала вона, з острахом вдивляючись у зеленкувату поверхню.

Із зеленкуватої води ставка на неї дивилося обличчя Іхтіандра. Шкіра на його скроні була розкраяна. На обличчі відбивалося страждання і водночас радість.

Гуттієре дивилася, не зводячи очей, на обличчя Іхтіандра, що втопився в океані. Невже вона збожеволіла?

Гуттієре хотіла тікати, але не могла зрушити з місця, не могла одвести від нього очей.

А обличчя Іхтіандра поволі виринало з води. Ось воно вже з'явилося над поверхнею, схвилювавши тихі води. Іхтіандр простягнув до Гуттієре скуті руки і промовив з блідою усмішкою, вперше звертаючись до неї на "ти":

— Гуттієре! Люба моя! Нарешті, Гуттієре, я... — але він не скінчив.

Гуттієре схопилася за голову і закричала з переляку:

— Згинь! Пропади, нещасна примаро! Я ж знаю, що ти мертвий. Навіщо ти являєшся мені?..

— Ні, ні, Гуттієре, я не мертвий, — поспішно відповіла примара. — Я не втопився. Пробач мені... я затаїв від тебе... Я не знаю, навіщо зробив це... Не йди, вислухай мене! Я живий, — ось доторкнись до моїх рук...

І він простягнув до неї скуті руки. Гуттієре все дивилася на нього.

— Не бійся, адже я живий... Я можу жити під водою. Я не такий, як усі люди. Я один можу жити під водою. Я не втопився тоді, кинувшись у море. Я стрибнув у воду тому, що мені важко було дихати на повітрі.

Іхтіандр похитнувся і говорив далі так само квапливо й безладно.

— Я шукав тебе, Гуттієре. Цієї ночі твій чоловік ударив мене по голові, коли я підійшов до твого вікна, і вкинув мене у ставок. У воді я опритомнів. Мені пощастило скинути мішок з камінням, але ось цього, — Іхтіандр показав на наручники, — я не зміг скинути...

Гуттієре починала вірити, що перед нею не примара, а жива людина.

— Але чому у вас скуті руки? — спитала вона.

— Я потім розповім тобі про це... Тікаймо зі мною, Гуттієре. Ми сховаємося у мого батька, там нас ніхто не знайде... І ми будемо жити з тобою... Ну, візьми-бо мої руки, Гуттієре... Ольсен сказав, що мене звуть "морським дияволом", але ж я людина! Чого ж ти боїшся мене?

Іхтіандр вийшов із ставка весь у мулі. Знесилений, опустився він на траву.

Гуттієре схилилася над ним і нарешті взяла його за руку.

— Бідний мій хлопчику, — промовила вона.

— Яка приємна зустріч! — раптом почувся глузливий голос.

Вони озирнулися і побачили Зуріту, що стояв недалечко в кущах.

Так само як і Гуттієре, Зуріта не спав цієї ночі. Він вибіг у сад на крик Гуттієре і чув усю розмову. Коли Педро довідався, що перед ним "морський диявол", на якого він так довго й даремно полював, одразу ж вирішив відвезти Іхтіандра на "Медузу". Але обміркувавши, все, надумав діяти інакше.

— Вам не пощастить, Іхтіандре, повезти Гуттієре до лікаря Сальватора, тому що Гуттієре — моя дружина. Та навряд чи й самі ви повернетесь до свого батька. На вас чекає поліція.

— Але ж я ні в чому не винен! — вигукнув юнак.

— Без провини поліція не нагороджує людей такими браслетами. І коли вже ви потрапили до моїх рук, мій обов'язок — передати вас поліції.

— Невже ви це зробите? — з обуренням запитала чоловіка Гуттієре.

— Я зобов'язаний це зробити, — відповів Педро, знизуючи плечима.

— Добре б він зробив, якби пустив на всі чотири вітри каторжника! — раптом вступила в розмову Долорес, виходячи з кущів. — За що? Чи не за те, що цей кайданник заглядає до чужих вікон і збирається викрадати чужих жінок?

Гуттієре підійшла до чоловіка, взяла його за руки і ласкаво сказала:

— Пустіть його. Благаю вас... Я нічим не завинила перед вами...

Долорес, злякавшись, що її син поступиться дружині, замахала руками і закричала:

— Не слухай її, Педро!

— Перед проханням жінки я безвладний, — люб'язно сказав Зуріта. — Я згоден!

— Не встиг одружитись, як опинився під жінчиним черевиком! — сичала стара.

— Стривай-но, мамо. Ми розпиляємо ваші кайдани, юначе, переодягнемо вас у пристойніше вбрання і припровадимо на "Медузу". В Ріо-де-Ла-Плата ви зможете стрибнути з борту і плисти куди вам заманеться. Але я відпускаю вас з одною умовою: ви повинні забути про Гуттієре. А тебе, Гуттієре, я візьму з собою. Так буде безпечніше.

— Ви кращий, ніж я про вас думала, — щиро сказала Гуттієре.

Зуріта самовдоволено покрутив вуса і вклонився дружині.

Долорес добре знала свого сина, — вона одразу догадалась, що він замишляє якусь хитрість. Проте, щоб підтримати його гру, вона для годиться роздратовано пробурчала:

— Зачарувала! Сиди тепер під п'ятою!

ПОВНИЙ ХІД!

— Завтра приїздить Сальватор. Пропасниця затримала мене, а нам з тобою треба багато дечого обміркувати, — сказав Крісто, звертаючись до Бальтазара. Вони сиділи у Бальтазаровій крамниці. — Слухай, брате, слухай уважно і не перебивай мене, щоб я не забув, про що треба говорити.

Крісто помовчав, збираючись з думками, і провадив далі:

— Ми багато попрацювали з тобою на Зуріту. Він багатший за нас з тобою, але він хоче бути багатшим за самого себе. Він хоче заволодіти морським дияволом...

Бальтазар поворухнувся.

— Мовчи, брате, мовчи, бо я забуду, що хотів сказати. Зуріта хоче, щоб морський диявол був його рабом. А чи знаєш ти, що таке морський диявол? Це скарб! Це невичерпне багатство! Морський диявол може збирати па дні морськім перлини — багато прекрасних перлин. Та й не тільки перлини може добувати морський диявол з морського дна. На дні моря багато затонулих кораблів з незліченними скарбами. Він може добути їх для нас. Я кажу для нас, а не для Зуріти. Чи знаєш ти, брате, що Іхтіандр кохає Гуттієре?

Бальтазар хотів щось сказати, але Крісто не дав йому говорити.

— Мовчи і слухай. Я не можу розповідати, коли мене перебивають. Так, Іхтіандр кохає Гуттієре. Від мене нічого не приховаєш. Довідавшись про це, я сказав: "Добре. Нехай Іхтіандр ще дужче покохає Гуттієре. Він буде кращим чоловіком і зятем, ніж цей Зуріта". І Гуттієре кохає Іхтіандра. Я стежив за ними, не заважаючи Іхтіандрові. Нехай зустрічаються.

Бальтазар зітхнув, але не перебивав оповідача.

— І це ще не все, брате. Слухай далі. Я хочу нагадати тобі про те, що було багато років тому. Я супроводив твою дружину — тому вже буде років з двадцять — коли вона поверталась від рідних. Пам'ятаєш, вона їздила в гори ховати свою матір? У дорозі твоя дружина вмерла від пологів. Померла й дитина. Тоді я не розповів тобі всього, я не хотів засмучувати тебе. Тепер скажу. Дружина твоя померла в дорозі, але дитина була ще жива, хоч і дуже квола. Сталося це в індіанському селі. Одна бабуся сказала мені, що недалеко від них живе великий чудотворець, бог Сальватор...

Бальтазар насторожився.

— І вона порадила мені віднести дитину до Сальватора, щоб він урятував її від смерті. Я послухався доброї поради і одніс дитину Сальваторові. "Врятуйте його", — сказав я. Сальватор узяв хлопчика, похитав головою і сказав: "Важко його врятувати". І поніс. Я чекав до вечора. Увечері вийшов негр і сказав: "Дитина померла". Тоді я пішов.

Так ось, — оповідав далі Крісто. — Сальватор переказав через свого негра, що дитина померла. У народженої дитини — твого сина — я примітив родимку. Я добре пам'ятаю, якої форми вона була. — Крісто помовчав і провадив далі: — Нещодавно хтось поранив Іхтіандра вшию. Перев'язуючи його, я відкотив комір його луски і побачив родимку точно такої форми, як у твого сина.

Бальтазар подивився на Крісто широко розплющеними очима і схвильовано запитав:

— Ти думаєш, що Іхтіандр — мій син?

— Мовчи, брате, мовчи і слухай. Так, я це думаю. Я думаю, що Сальватор сказав неправду. Твій син не вмер, і Сальватор зробив з нього морського диявола.

— О-о! — в нестямі закричав Бальтазар. — Як він смів! Я вб'ю Сальватора своїми власними руками!

— Мовчи! Сальватор дужчий за тебе. І потім, можливо, я помилився. Двадцять років минуло. Родимка на шиї може бути і в іншої людини. Іхтіандр — твій син, а може, — і не син. Тут треба бути обережним. Ти підеш до Сальватора і скажеш, що Іхтіандр — твій син. Я буду тобі за свідка. І ти зажадаєш, щоб він віддав тобі сина. А коли не віддасть, ти скажеш, що поскаржишся на нього в суд за те, що він калічить дітей. Цього він злякається. Якщо це не допоможе, ти підеш у суд. Коли ж у суді нам не пощастить довести, що Іхтіандр твій син, то він одружиться з Гуттієре; адже Гуттієре — твоя приймачка. Ти тужив тоді за дружиною й сином, і я знайшов тобі цю сироту Гуттієре...

Бальтазар схопився з стільця. Він тепер ходив, широко ступаючи по крамниці, чіпляючись за крабів і черепашки.

— Сину мій! Сину мій! О, яке нещастя!

— Чому нещастя? — здивувався Крісто.

— Я не перебивав і уважно слухав тебе, вислухай тепер і ти мене. Доки ти хворів на пропасницю, Гуттієре вийшла заміж за Педро Зуріту.

Ця новина вразила Крісто.

— А Іхтіандр... бідний син мій... — Бальтазар понурив голову. — Іхтіандр у руках Зуріти!

— Не може бути! — заперечив Крісто.

— Так, так. Іхтіандр на "Медузі". Сьогодні вранці Зуріта приходив до мене. Він глузував з нас, знущався і лаяв нас. Він говорив, що ми обдурювали його. Подумай тільки, він сам, без нас, піймав Іхтіандра! І тепер він нам нічого не заплатить. Та я й сам не візьму в нього грошей. Хіба можна продати власного сина?

Бальтазар був у розпачі. Крісто несхвально дивився на брата. Тепер треба було вживати рішучих заходів. Але Бальтазар міг швидше нашкодити, ніж допомогти справі. Сам Крісто не дуже-то вірив, що Іхтіандр з Бальтазаром були ріднею. Щоправда, Крісто бачив у новонародженої дитини родимку. Але хіба це незаперечний доказ? Побачивши родимку на шиї Іхтіандра, Крісто вирішив використати цю схожість, щоб поживитись. Але чи міг він передбачити, що Бальтазар так поставиться до його розповіді? Зате новини, які сповістив Бальтазар, злякали Крісто.

— Тепер не час журитися. Треба діяти. Сальватор приїздить завтра рано-вранці. Будь мужнім. Чекай мене до схід сонця на молу. Треба врятувати Іхтіандра. Але дивись не кажи Сальваторові, що ти батько Іхтіандра. Куди поплив Зуріта?

— Він не сказав, але думаю, що на північ. Зуріта давно вже збирався до берегів Панами.

Крісто кивнув головою.

— Пам'ятай же, завтра вранці, до схід сонця, ти мусиш бути на березі. Сиди, не йди, навіть коли б тобі довелося ждати мене до вечора.

Крісто поспішився додому. Цілу ніч він думав про майбутню зустріч із Сальватором. Треба було виправдати себе в його очах.

Сальватор приїхав удосвіта. Крісто, на обличчі якого був вираз зажуреності й відданості, привітався з лікарем і сказав:

— У нас трапилося лихо... Не раз попереджав я Іхтіандра, щоб він не плавав у затоці...

— Що з ним? — нетерпляче спитав Сальватор.

— Його викрали і повезли на шхуні... Я...

Сальватор міцно стиснув плече Крісто і пильно подивився йому в очі. Це тривало одну мить, але Крісто мимоволі змінився на обличчі під цим допитливим поглядом. Сальватор насупився, пробурмотів щось і, випустивши плече Крісто, швидко промовив:

— Про це ти докладно розповий мені потім.

Сальватор покликав негра, сказав йому кілька слів незрозумілою для Крісто мовою і, звернувшись до індіанця, владно крикнув:

— Ступай за мною!

Не спочиваючи, не переодягаючись з дороги, Сальва-тор вийшов з дому і швидко пішов у сад. Крісто ледве встигав за ним. Біля третього муру їх наздогнали двоє негрів.

— Я стеріг Іхтіандра, як вірний пес, — запевняв Крісто, захекавшись від швидкої ходи, — я не відходив од нього...

Та Сальватор не слухав. Лікар уже стояв біля басейну і нетерпляче стукав ногою, поки у відчинені шлюзи басейну збігала вода.

— Ступай за мною! — знову наказав Сальватор, спускаючись по підземних сходах. Крісто і два негри йшли за Сальватором у цілковитій темряві. Сальватор перестрибував через кілька східців, як людина, що добре знає підземний лабіринт.

Спустившись на нижню площадку, Сальватор не повернув вимикача, як то було першого разу, а, помацавши в пітьмі рукою, відчинив двері у стіні праворуч і рушив темним коридором. Тут не було східців, і Сальватор ішов ще швидше, не запалюючи світла.

"А що коли я провалюсь в якусь пастку і втоплюся в колодязі?" — думав Крісто, намагаючись не відставати од Сальватора. Вони довго йшли, і нарешті Крісто відчув, що підлога похило спускається вниз. Часом Крісто здавалося, що він чує тихе хлюпання води. Та ось їхня подорож закінчилася. Сальватор, що йшов попереду, зупинивсь і ввімкнув світло. Крісто побачив, що він у великому, залитому водою, довгому гроті з овальним склепінням. Це склепіння, що тяглося кудись у далечінь, поступово знижувалось до води. На воді, біля самого краю кам'яної підлоги, на якій вони стояли, Крісто побачив невеличкий підводний човен. Сальватор, Крісто і два негри увійшли в нього. Сальватор запалив у каюті світло, один негр зачинив верхній люк, другий уже порався біля мотора. Крісто відчув, як човен здригнувся, поволі обернувсь, поринув униз і так само поволі рушив уперед. Минуло не більше двох хвилин, і вони спливли на поверхню. Сальватор і Крісто зійшли на місток. Крісто ніколи не доводилось плавати на підводних човнах. Однак цей човен, що легко мчав по хвилях океану, міг би здивувати навіть кораблебудівника. Він був незвичайної конструкції і, певно, мав мотор величезної потужності. Ще не пущений на повний хід, човен швидко мчав уперед.

— Куди вирушили злодії, що викрали Іхтіандра?

— Уздовж берега на північ, — відповів Крісто. — Я б насмілився запропонувати вам узяти з собою мого брата. Я попередив його, і він чекає на березі.

— Навіщо?

— Іхтіандра викрав ловець перлин Зуріта.

— Звідки це ти знаєш? — підозріливо запитав Сальватор.

— Я описав братові шхуну, що захопила Іхтіандра у затоці, і брат пізнав у ній "Медузу" Педро Зуріти. Зуріта, мабуть, викрав Іхтіандра для ловлі перлин. А мій брат, Бальтазар, добре знає місця лову. Він може стати нам у пригоді.

Сальватор замислився.

— Гаразд! Візьмемо твого брата.

Бальтазар чекав брата на молу. Човен повернув до берега. Бальтазар похмуро дивився з берега на Сальва-тора, що відібрав, спотворив його сина. Проте індіанець ввічливо вклонився Сальваторові і вплав дістався до човна.

— Повний хід! — віддав Сальватор наказ.

Сальватор стояв на капітанському містку і пильно вдивлявся в гладінь океану.

НЕЗВИЧАЙНИЙ ПОЛОНЕНИЙ

Зуріта розпиляв кайдани, якими було скуто Іхтіандрові руки, дав йому нове вбрання і дозволив узяти з собою заховані в піску рукавиці й

окуляри. Та як тільки юнак піднявся на палубу "Медузи", його за наказом Зуріти схопили індіанці й кинули в трюм. У Буенос-Айресі Зуріта ненадовго спинивсь, щоб запастися харчами. Він побачився з Бальтазаром, похвалився своєю удачею і поплив далі вздовж берега, у напрямі до Ріо-де-Жанейро. Він мав намір обігнути східний берег Південної Америки і почати пошуки перлин у Карібському морі.

Гуттієре він влаштував у капітанській каюті. Зуріта запевнив її, що відпустив Іхтіандра на волю в затоці Ріо-де-Ла-Плата. Проте ця брехня незабаром викрилась. Увечері Гуттієре почула крик і стогін, що долинали з трюму. Вона пізнала Іхтіандрів голос. Зуріта в той час був на верхній палубі. Гуттієре спробувала вийти з каюти, але двері були замкнені. Гуттієре почала грюкати кулаками, — ніхто не озивався.

Зуріта, почувши крик Іхтіандра, брутально вилаявся, зійшов з капітанського містка і в супроводі індіанця-матроса пішов у трюм. У трюмі було дуже задушливо й темно.

— Чого ти репетуєш? — грубо запитав Зуріта.

— Я... я задихаюсь, — почув він голос Іхтіандра. — Я не можу жити без води... Тут така задуха. Відпустіть мене в море. Я не проживу й ночі...

Зуріта грюкнув люком трюму і вийшов на палубу.

"Коли б і справді він не задихнувся", — заклопотано подумав він. Смерть Іхтіандра була йому зовсім невигідною.

За наказом Зуріти до трюму принесли діжку, і матроси налили в неї води.

— Ось тобі ванна, — промовив Зуріта, звертаючись до Іхтіандра. — Плавай! А завтра вранці я відпущу тебе в море.

Іхтіандр похапцем занурився в діжку. Індіанці-матроси, що стояли на дверях, вражено дивилися на це купання. Вони ще не знали, що в'язнем "Медузи" був сам "морський диявол".

— Геть на палубу! — гримнув на них Зуріта.

У діжці не можна було не те що плавати, але й випростатися на весь зріст. Іхтіандрові довелося скоцюрбитися, щоб зануритись у воду. У цій діжці був перед тим запас солонини. Вода швидко просякла цим запахом, і тому Іхтіандр почував себе не набагато краще, ніж у задушливому трюмі.

Над морем у цей час віяв свіжий південно-східний вітер, що гнав шхуну все далі на північ.

Зуріта довго стояв на капітанському містку і тільки вдосвіта зайшов до каюти. Він гадав, що дружина його вже давно спить. Проте вона сиділа на стільці біля вузенького столика, поклавши голову на руки. Коли він увійшов, Гуттієре підвелася, і при тьмяному, згасаючому світлі причепленої до стелі лампи Зуріта побачив її бліде, розгніване обличчя.

— Ви обдурили мене, — глухо промовила вона.

Під гнівним поглядом дружини Зуріта почував себе не дуже добре і, щоб приховати своє мимовільне замішання, тримався невимушено, підкрутив вуса і жартівливо відповів:

— Іхтіандр хоче залишитися на "Медузі", щоб бути ближче до вас.

— Ви брешете! Ви підла, бридка людина! Я ненавиджу вас! — Гуттієре зненацька схопила великий ніж, що висів на стіні, і замахнулась на Зуріту.

— Ого! — вигукнув Зуріта. Він швидко схопив Гуттієре за руку і стиснув так сильно, що вона випустила ножа.

Зуріта ногою викинув ніж з каюти, випустив руку дружини і сказав:

— Ось так куди краще! Ви дуже схвильовані. Випийте склянку води.

І він вийшов з каюти, клацнувши ключем, і піднявся на верхню палубу.

На сході вже рожевіло, а легенькі хмари, освітлені сонцем, яке ще ховалося за обрієм, видавались огненними язиками. Вранішній вітер, солоний і свіжий, надимав вітрила. Над морем літали чайки, зірко видивляючись рибу, що вигравала на поверхні. Вже зійшло сонце. Зуріта й досі ходив по палубі, заклавши руки за спину.

— Нічого, уговтаю якось! — промовив він, думаючи про Гуттієре.

Звернувшись до матросів, він голосно скомандував згорнути вітрила. "Медуза", гойдаючись на хвилях, стояла на якорі.

— Принесіть мені ланцюг і приведіть людину з трюму, — звелів Зуріта. Він хотів щонайшвидше випробувати Іхтіандра як ловця перлин.

"До речі, він освіжиться в морі", — подумав Зуріта.

Незабаром з'явився Іхтіандр у супроводі двох конвоїрів-індіанців. У нього був стомлений вигляд. Іхтіандр озирнувся на всі боки. Він стояв коло бізань-щогли. Лише кілька кроків відділяли його від борту. Раптом юнак рвонувся вперед, добіг до борту і вже намірився стрибнути. Та в цю мить важкий Зурітин кулак ударив його по голові. Юнак упав на палубу непритомний.

— Не треба поспішати, — повчально сказав Зуріта.

Залунав брязкіт заліза, матрос подав Зуріті довгий, тонкий ланцюг із залізним обручем на кінці.

Зуріта оперезав цим обручем непритомного юнака, замкнув пояс на замок і, звернувшись до матросів, звелів:

— Тепер лийте йому воду на голову.

Незабаром юнак опритомнів і здивовано глянув на ланцюг, до якого він був прикутий.

— Ось так ти не втечеш від мене, — пояснив йому Зуріта. — Я спущу тебе в море. Ти шукатимеш мені перлові черепашки. Чим більше перлин ти знайдеш, тим довше хлюпатимешся в морі. Коли ж ти не будеш добувати мені перлові черепашки, то я замкну тебе в трюм, і ти сидітимеш у діжці. Зрозумів? Згоден?

Іхтіандр кивнув головою.

Він ладен був добувати для Зуріти всі скарби моря, аби тільки швидше поринути в чисту морську воду.

Зуріта, Іхтіандр на ланцюгу і матроси підійшли до борту шхуни. Каюта Гуттієре була на другому боці шхуни: Зуріта не хотів, щоб Гуттієре бачила Іхтіандра прикутим до ланцюга.

Іхтіандра спустили на ланцюгу в море. Якби можна було розірвати цей ланцюг! Та він був дуже міцний. Іхтіандр скорився своїй долі. Він почав збирати перлові черепашки і складати їх у причеплену збоку велику торбину. Залізний обруч стискав груди, дихати було важко. І все ж юнак почував себе майже щасливим після задушливого трюму і смердючої діжки.

Матроси вражено дивилися з борту шхуни на незвичайне видовище. Хвилина по хвилині линув час, а спущена на морське дно людина і не думала виринати. Спочатку на поверхню спливали бульбашки повітря, та незабаром зникли й вони.

— Хай мене з'їсть акула, якщо в його грудях залишилася бодай часточка повітря. Певно, він почуває себе, як риба у воді, — здивовано казав старий ловець, вдивляючись у воду.

На морському дні виразно було видно юнака, що лазив навколішки.

— Може, це сам морський диявол? — стиха промовив матрос

— Хто б то не був, капітан Зуріта зробив собі гарне придбання, — обізвався штурман. — Один такий ловець може замінити десятьох.

Сонце було вже близько до полудня, коли Іхтіандр смикнув ланцюг, щоб його витягли. Торбина його була повна черепашок. Треба було спорожнити її, щоб знову взятися до лову.

Матроси швидко витягли на палубу незвичайного ловця. Усім кортіло швидше побачити, який улов.

Звичайно перлові черепашки залишають на кілька днів, щоб молюски позгнивали — тоді легше виймати перлини, — але тепер матросів і самого Зуріту пойняла така нетерплячка, що всі вони відразу ж почали ножами розтинати черепашки.

Скінчивши роботу, матроси всі разом голосно загомоніли. На палубі запанувало незвичайне збентеження. Можливо, Іхтіандрові пощастило натрапити на гарне місце. Але те, що він добув за один улов, перевершувало всі сподівання. Серед цих перлин було не менше двох десятків дуже важких, чудової форми і надзвичайно ніжних кольорів. Уже перший улов приніс Зуріті ціле багатство. За одну велику перлину

можна було купити нову чудову шхуну. Зуріта був на шляху до багатства. Мрії його здійснилися.

Зуріта бачив, як пожадливо дивляться матроси на перли. Це йому не сподобалося. Він поспішно пересипав перли в свій солом'яний капелюх і сказав:

— Час уже снідати! А ти, Іхтіандре, гарний ловець. У мене є одна вільна каюта. Я віддам її тобі. Там тобі не буде так задушливо. І я замовлю для тебе великий цинковий бак. Хоч, може, він тобі й не буде потрібен, бо ти щодня плаватимеш у морі. Щоправда, на ланцюгу, але що вдієш. Інакше ти пірнеш до своїх крабів і не повернешся.

Іхтіандрові не хотілося розмовляти з Зурітою. Але коли вже він попав у полон до цієї жадібної людини, то треба було подумати про більш-менш пристойне житло.

— Бак — це краще, ніж вонюча діжка, — сказав він Зуріті. — Але щоб я не задихався, вам доведеться часто міняти в ньому воду.

— Як часто? — спитав Зуріта.

— Щопівгодини, — відповів Іхтіандр. — Ще краще, коли була б весь час протічна вода.

— Е, та ти, бачу, вже загордився. Тебе похвалиш, і ти вже починаєш вимагати, капризувати.

— Це не капризи, — образився юнак. — У мене... зрозумійте ж, якщо ви покладете велику рибину у відро, вона скоро засне. Риба дихає киснем, що є у воді, а я... я ж дуже велика риба, — посміхаючись додав Іхтіандр.

— Щодо кисню, то я не знаю, а що риби дохнуть, коли не міняти воду, це я добре знаю. Мабуть, ти маєш рацію. Але ж якщо приставити людей, які постійно накачуватимуть помпою воду в твій бак, то це вийде надто дорого, дорожче за твої перли. Це так ти і розориш мене! Іхтіандр не знав ціни перлам, не знав і того, що Зуріта платить ловцям і матросам копійки. Юнак повірив словам Зуріти і вигукнув:

— Якщо вам невигідно тримати мене, то відпустіть мене в море! — І Іхтіандр подивився на океан.

— Бач, який! — зареготав Зуріта.

— Будь ласка! Я добровільно приноситиму перли. Я давно зібрав отаку купу, — і Іхтіандр показав рукою від палуби до колін, — рівні, гладенькі, зернятко до зернятка, і кожна завбільшки з біб... Я всі віддам вам, тільки відпустіть мене.

У Зуріти захопило подих.

— Базікаєш! — заперечив він, намагаючись говорити спокійно.

— Я ще ніколи нікому не брехав, — розсердився Іхтіандр.

— Де ж ти заховав свій скарб? — спитав Зуріта, вже не криючи свого хвилювання.

— В підводній печері. Ніхто, крім Лідінга, не знає, де вона.

— Лідінг? Хто це?

— Мій дельфін.

— Ось воно що! "Справді, мара якась, — подумав Зуріта. — Якщо це правда, — а він напевно не бреше, — то це ж перевершує всі мої мрії. Я стану казково багатий. Ротшільди й Рокфеллери будуть бідняками порівняно зі мною. А юнакові, здається, можна повірити. Чи не відпустити його справді, на слово честі?"

Але Зуріта був діловою людиною. Він не звик вірити па слово нікому. Він почав обмірковувати, як краще заволодіти тим скарбом Іхтіандра. "Якщо тільки Гуттієре попросить Іхтіандра принести цей скарб, він не відмовиться".

— Може, я й випущу тебе, — сказав Зуріта. — Однак деякий час тобі доведеться побути у мене. Атож. У мене є на це причини. Думаю, ти сам не пошкодуєш, що залишився. А поки ти мій, хоч і невільний, гість, я хочу зробити так, щоб тобі було зручно. Можливо, замість бака, який надто дорого коштуватиме, тебе краще помістити у великій залізній клітці. Клітка захищатиме тебе від акул, — і в цій клітці тебе спускатимуть за борт у воду.

— Так, але мені треба бувати і на повітрі,

— Ну що ж, ми іноді підніматимемо тебе. Це обійдеться дешевше, ніж накачувати воду в бак. Словом, усе влаштуємо, ти будеш задоволений.

Зуріта був у чудовому настрої. Нечувана річ: він наказав видати матросам до сніданку по склянці горілки.

Іхтіандра знову запроторили в трюм: клітка ще була не готова. Зуріта не без хвилювання відчинив двері капітанської каюти і, стоячи на дверях, показав Гуттієре капелюх, повний перлів.

— Я пам'ятаю свої обіцянки, — почав він усміхаючись, — дружина любить перли, любить подарунки. Щоб добути багато перлів, треба

мати доброго ловця. Ось чому я полонив Іхтіандра. Поглянь — це здобич одного ранку!

Гуттієре мигцем глянула на перли. Вона насилу стримала мимовільний вигук подиву. Та Зуріта помітив це і задоволено зареготався:

— Ти будеш найбагатшою жінкою Аргентіни, а можливо, й усієї Америки. У тебе буде все. Я збудую тобі палац, якому позаздрять королі. А зараз як запоруку майбутнього візьми від мене половину цих перлів.

— Ні! Жодної з цих перлин, добутих злочином, я не візьму від вас, — різко відповіла Гуттієре. — І, будь ласка, дайте мені спокій.

Зуріта зніяковів і розсердився: він не сподівався, що його так зустрінуть.

— Ще тільки два слова. Чи не хочете ви, — задля поважності він перейшов на "ви", — щоб я відпустив Іхтіандра?

Гуттієре недовірливо поглянула на Зуріту, намагаючись вгадати, яку нову хитрість він замишляє.

— Що ж далі? — холодно спитала вона.

— Доля Іхтіандра у ваших руках. Накажіть Іхтіандрові принести на "Медузу" перли, які він ховає десь під водою, і я відпущу його на всі чотири вітри.

— Запам'ятайте добре, що я скажу. Я не вірю жодному вашому слову. Ви заберете перли і знову посадите Іхтіандра на ланцюг. Це так само напевно, як те, що я дружина найбрехливішої і найпідступнішої людини. Запам'ятайте це добре і ніколи не намагайтесь уплутати мене у ваші темні справи. І ще раз, будь ласка, дайте мені спокій.

Більше не було про що говорити, і Зуріта вийшов. У своїй каюті він пересипав перли в мішок, дбайливо поклав його в скриню, замкнув її і вийшов на палубу. Сварка з дружиною не зіпсувала йому веселого настрою. Він бачив себе багатим, оточеним шанобою.

Він піднявся на капітанський місток, запалив сигару. Думки про майбутнє багатство приємно хвилювали його. Завжди пильний, він цього разу не помітив, що матроси, зібравшись купками, стиха про щось говорили.

ПОКИНУТА "МЕДУЗА"

Зуріта стояв біля борту, навпроти фок-щогли. Штурман подав знак, і кілька матросів одразу накинулися на Педро. Вони не мали зброї, але їх було багато. Проте подолати Зуріту було не так-то легко. Ззаду в спину Зуріти вчепилися два матроси. Зуріта видерся з юрби і, пробігши кілька кроків, щосили перекинувся назад, на край борту.

Матроси, зойкнувши, випустили свою жертву і попадали на палубу. Зуріта випростався і почав відбиватися кулаками од нових ворогів, які насідали на нього. Він ніколи не розлучався з револьвером, та напад був такий несподіваний, що Зуріта не встиг вихопити револьвера з кобури. Він поволі відступав до фок-щогли і зненацька спритно, як мавпа, почав видиратися по вантах.

Матрос ухопив його за ногу, але Зуріта вдарив його вільною ногою по голові, і той, приголомшений ударом, упав на палубу. Зуріта піднявся до марса і сів на ньому, несамовито лаючись. Тут він міг почувати себе до певної міри безпечно. Він витяг револьвер і крикнув:

— Першому, хто насмілиться лізти до мене, я розтрощу голову.

Матроси гомоніли внизу, обмірковуючи, що робити далі.

— У капітанській каюті є рушниці! — вигукнув штурман. — Ходімо туди, виламаємо двері!..

Частина матросів кинулася до люка.

"Кінець! — подумав Зуріта. — Підстрелять!"

Він глянув на море, ніби шукаючи несподіваної допомоги. І раптом, не вірячи своїм очам, Зуріта побачив, як до "Медузи", розтинаючи гладінь океану, з нечуваною швидкістю наближається підводний човен.

"Тільки б він не поринув у воду! — думав Зуріта. — На містку стоять люди. Невже вони не помітять мене і пропливуть мимо?"

— Рятуйте! Мерщій! Убивають!.. — щосили закричав Зуріта.

На підводному човні, певно, помітили його. Човен, не стишуючи ходи, плив просто на "Медузу".

А з люка шхуни вже вибігали озброєні матроси. Вони висипали на палубу і тепер нерішуче зупинилися. До "Медузи" мчав озброєний підводний човен, — мабуть, військовий. Не можна ж було вбивати Зуріту на очах цих непроханих свідків.

Зуріта святкував перемогу. Та радість його тривала недовго. На містку підводного човна стояли Бальтазар і Крісто, а поряд з ними — високий чоловік з хижим носом і орлиними очима. Він голосно гукнув з палуби човна:

— Педро Зуріта! Ви мусите негайно віддати викраденого Іхтіандра! Даю вам п'ять хвилин, інакше я пущу вашу шхуну на дно.

"Зрадники! — подумав Зуріта, з ненавистю позираючи на Крісто й Бальтазара. — Але краще втратити Іхтіандра, ніж власну голову".

— Зараз я приведу його, — сказав Зуріта, злізаючи по вантах.

Матроси вже зрозуміли, що треба рятуватись. Вони похапцем спускали шлюпки, кидались у воду і пливли до берега. Кожен з них дбав тільки про себе.

Зуріта збіг трапом до себе в каюту, поспіхом витяг торбинку з перлами, поклав її собі за пазуху, узяв ремінці й хустку. Наступної хвилини він відчинив двері каюти Гуттієре, схопив її на руки і виніс на палубу.

— Іхтіандр не зовсім добре почуває себе. Ви знайдете його в каюті, — сказав Зуріта, не випускаючи з рук Гуттієре. Підбігши до краю шхуни, він посадив її в шлюпку, спустив шлюпку на воду і вскочив у неї сам.

Тепер підводний човен не міг переслідувати шлюпку: було дуже мілко. Але Гуттієре вже побачила Бальтазара на палубі підводного човна.

— Тату, рятуй Іхтіандра! Він у... — Та вона не скінчила, Зуріта заткнув їй рота хусткою і притьмом скрутив ременем руки.

— Пустіть жінку! — крикнув Сальватор, побачивши це насильство.

— Ця жінка — моя дружина, і ніхто не має права втручатися в мої сімейні справи! — гукнув у відповідь Зуріта, налягаючи на весла.

— Ніхто не має права так поводитися з жінкою! — роздратовано крикнув Сальватор. — Зупиніться, або ж я стрілятиму.

Та Зуріта продовжував гребти.

Сальватор вистрілив з револьвера. Куля вдарилась у борт шлюпки.

Зуріта підняв Гуттієре і, затуляючись нею, крикнув:

— Стріляйте!

Гуттієре пручалася в його руках.

— Небачений мерзотник! — промовив Сальватор, опустивши револьвер.

Бальтазар стрибнув з містка підводного човна і намагався вплав наздогнати шлюпку. Але Зуріта був уже біля берега. Він наліг на весла, і незабаром хвиля викинула шлюпку на піщаний берег. Педро схопив Гуттієре і зник за прибережними скелями.

Побачивши, що йому не наздогнати Зуріти, Бальтазар поплив до шхуни і виліз по якірному ланцюгу на палубу. Він зійшов трапом і почав усюди шукати Іхтіандра. Бальтазар обійшов усю шхуну аж до трюму. На шхуні нікого не лишилось...

— Іхтіандра на шхуні немає! — крикнув Бальтазар Сальваторові.

— Але ж він живий і повинен бути десь тут! Гуттієре сказала: "Він у..." Коли б цей розбійник не заткнув їй рота, ми б знали, де його шукати, — промовив Кріcто.

Оглядаючи поверхню моря, Кріcто помітив, що з води стирчать шпилі щогл. Мабуть, тут недавно затонув корабель. Може, Іхтіандр на цьому затонулому кораблі?

— Може, Зуріта поласився на скарби і послав Іхтіандра на затонулий корабель? — сказав Крісто.

Бальтазар підняв ланцюг, що лежав на палубі, з обручем на кінці.

— Зуріта, певно, спускав Іхтіандра на цьому ланцюгу. Без ланцюга Іхтіандр утік би. Ні, він не може бути на затонулому кораблі.

— Так, — замислено промовив Сальватор. — Ми перемогли Зуріту, але Іхтіандра ми не знайшли.

ЗАТОНУЛИЙ КОРАБЕЛЬ

Переслідувачі Зуріти не знали про події, що відбулися того ранку на "Медузі".

Матроси цілу ніч змовлялися, а на ранок вирішили при першій же слушній нагоді напасти на Зуріту, вбити його і заволодіти Іхтіандром та шхуною.

Рано-вранці Зуріта стояв на капітанському містку. Вітер ущух, і "Медуза" поволі посувалася вперед з швидкістю не більше як три вузли на годину.

Зуріта придивлявся до якоїсь цятки в океані. У бінокль він побачив радіощогли затонулого корабля.

Незабаром Зуріта помітив на поверхні рятувальний круг.

Зуріта наказав спустити шлюпку і виловити круг.

Коли круг витягли, Зуріта прочитав на ньому: "Мафальду".

"Мафальду" затонув!" — здивувався Зуріта. Він знав цей великий американський поштово-пасажирський пароплав. На такому пароплаві мало бути чимало скарбів. "Що якби Іхтіандр добув із затонулого пароплава ці скарби? Та чи вистачить довжини ланцюга? Навряд. А коли ж пустити Іхтіандра без ланцюга, він не повернеться..."

Зуріта замислився. Пожадливість і побоювання втратити Іхтіандра боролися в ньому.

"Медуза" повільно наближалася до щогл, що стирчали з води.

Матроси з'юрмилися біля борту. Вітер зовсім ущух. "Медуза" спинилась.

— Я служив деякий час на "Мафальду", — сказав один матрос. — Великий, гарний пароплав. Ціле тобі місто. А пасажири — багаті американці.

"Очевидно, "Мафальду" затонув, не встигнувши повідомити по радіо про свою загибель, — міркував Зуріта. — Може, радіостанція була пошкоджена. Інакше з усіх навколишніх портів уже помчали б швидкохідні катери, глісери, яхти, а на них представники влади, кореспонденти, фотографи, кінооператори, журналісти, підводники. Гаяти часу не можна. Доведеться рискнути і відпустити Іхтіандра без ланцюга. Іншого виходу нема. Але як примусити його повернутися назад? І якщо рискувати, то чи не краще послати Іхтіандра по викуп — перловий скарб? Але чи такий уже цінний той перловий скарб? Чи не перебільшує Іхтіандр?"

Звичайно, треба добути і скарб, і багатство, поховане на "Мафальду". Перловий скарб не втече, його ніхто не знайде без Іхтіандра, аби тільки сам Іхтіандр лишився в руках Зуріти. А через кілька днів, а може, й через кілька годин, скарби "Мафальду" стануть уже недосяжними.

"Отже, спочатку "Мафальду", — вирішив Зуріта. Він наказав кинути якір. Потім зійшов у каюту, написав якусь записку і з цим аркушем паперу пройшов до Іхтіандрової каюти.

— Ти вмієш читати, Іхтіандре? Гуттієре передала тобі записку.

Іхтіандр швидко взяв записку і прочитав.

"Іхтіандре! Виконай моє прохання. Поряд з "Медузою" лежить затонулий пароплав. Спустися в море і принеси з цього корабля все, що знайдеш цінного. Зуріта відпустить тебе без ланцюга, але ти мусиш повернутися на "Медузу". Зроби це, Іхтіандре, заради мене, і незабаром ти будеш на волі. Гуттієре".

Іхтіандр ніколи не одержував листів від Гуттієре і не знав її почерку. Він дуже зрадів, одержавши цього листа, але одразу ж замислився. А що коли це хитрощі Зуріти?

— Чому Гуттієре сама цього не скаже мені? — спитав Іхтіандр, показуючи на записку.

— Вона не зовсім здорова, — відповів Зуріта. — Але ти побачиш її, як тільки повернешся.

— Навіщо Гуттієре цінності? — все ще недовірливо спитав Іхтіандр.

— Якби ти був справжньою людиною, ти не ставив би таких запитань. Яка жінка не хоче гарно вбратися, носити коштовні прикраси? А для цього потрібні гроші. Багато грошей лежить у затонулому пароплаві. Вони тепер нічиї, — чому б тобі не добути їх для Гуттієре? Головне — треба розшукати золоті монети. Там повинні бути поштові шкіряні мішки. Крім того, золоті речі, персні могли бути у пасажирів...

— Чи не думаєте ви, що я ще обшукуватиму трупи? — обурено спитав Іхтіандр. — І взагалі я не вірю вам. Гуттієре не жадібна, вона не могла послати мене на таку справу.

— Прокляття, — вигукнув Зуріта. Він бачив, що його задум зірветься, якщо він зараз же не переконає Іхтіандра.

Тоді Зуріта опанував собою, добродушно засміявся і сказав:

— Я бачу, тебе не обдуриш. Доводиться бути з тобою відвертим. Ну, так слухай. Не Гуттієре потрібне золото з "Мафальду", а мені. Цьому ти повіриш?

Іхтіандр мимоволі посміхнувся.

— Цілком!

— Ну й чудово! Ось ти вже починаєш мені вірити — отже, ми домовилися. Так, золото потрібне мені. І коли виявиться, що його на "Мафальду" стільки, скільки вартий твій перловий скарб, то я негайно відпущу тебе в океан, як тільки ти принесеш мені золото. Та ось у чому біда: ти не зовсім віриш мені, а я тобі. Я боюсь, що відпущу тебе у воду без ланцюга, а ти пірнеш і...

— Якщо я дам слово повернутися, я додержу його.

— Я ще не мав нагоди пересвідчитися в цьому. Ти не любиш мене, і я не здивуюсь, якщо не додержиш свого слова. Але ти любиш Гуттієре, і ти виконаєш те, про що вона попросить тебе. Правда? От я й домовився з нею. Вона, звичайно, хоче, щоб я відпустив тебе. Тому вона написала листа і дала його мені, щоб полегшити тобі шлях на волю. Тепер тобі все зрозуміло?

Все, що говорив Зуріта, здавалось Іхтіандрові переконливим і ймовірним. Проте Іхтіандр не завважив, що Зуріта обіцяє відпустити його на волю лише тоді, коли побачить, що на "Мафальду" стільки золота, скільки вартий його перловий скарб.

"Адже щоб порівняти їх, — міркував собі Зуріта, — Іхтіандр муситиме — я вимагатиму цього від нього — принести свої перли. А тоді в моїх руках будуть золото "Мафальду", перловий скарб і Іхтіандр".

Але Іхтіандр не міг знати, про що думав Зуріта. Відвертість Зуріти переконала його, і юнак, повагавшись, згодився.

Зуріта зітхнув з полегшенням.

"Цей не обдурить", — подумав він.

— Ходімо швидше!

Іхтіандр хутко піднявся на палубу і стрибнув у море.

Матроси побачили, що Іхтіандр кинувся в море без ланцюга. Вони одразу ж зрозуміли, що він поплив добувати затонулі скарби "Мафальду". Невже Зуріта один заволодіє всіма багатствами? Гаяти часу не можна було, і вони кинулись на Зуріту.

В той час коли команда переслідувала Зуріту, Іхтіандр почав оглядати затонулий корабель.

Крізь величезний люк верхньої палуби юнак проплив униз понад трапом, що нагадував східці великого будинку, і опинився у великому коридорі. Тут було майже темно. Тільки тьмяне світло сіялося крізь розчинені двері.

Іхтіандр заплив у одні з цих розчинених дверей і втрапив у салон. Великі круглі ілюмінатори ледь освітлювали величезний салон, що міг вмістити не одну сотню людей. Іхтіандр сів на розкішній люстрі і поглянув навколо. Це було дивне видовище. Дерев'яні стільці і столики спливли вгору і погойдувались під стелею. На невеликій естраді стояв рояль з відкритою кришкою. Підлога була встелена м'якими килимами. Лакована обшивка стін з червоного дерева місцями пожолобилася. Коло однієї стіни стояли пальми.

Іхтіандр відштовхнувся від люстри і поплив до пальм. Раптом він спинився вражений. Назустріч йому пливла якась людина, повторюючи його рухи. "Дзеркало", — догадався Іхтіандр. Це величезне дзеркало займало цілу стіну, невиразно відбиваючи у воді всю розкіш салону.

Тут даремно було шукати скарбів. Іхтіандр виплив у коридор, спустився на одну палубу нижче і заплив до такого ж розкішного і величезного, як і салон, приміщення, де, мабуть, був ресторан. На буфетних полицях і стойках, біля стойок на підлозі валялися пляшки з вином, банки з консервами, коробки. Тиском води деякі пробки були загнані всередину пляшок, а бляшані коробки — пом'яті. На столі ще була сервіровка, але частина посуду, срібні виделки й ножі лежали розкидані на підлозі.

Іхтіандр почав пробиратися в каюти. Він побував уже в кількох каютах, опоряджених за останнім словом американського комфорту, проте не помітив жодного трупа.

Лише в одній каюті третьої палуби він побачив роздуте тіло, що гойдалося під стелею.

"Мабуть, пасажири врятувалися на шлюпках", — подумав Іхтіандр.

Та, спустившись ще нижче на палубу, де містилися пасажири третього класу, юнак побачив жахливу картину: в каютах тут було

багато трупів чоловіків, жінок і дітей — білих, китайців, негрів та індіанців.

Команда пароплава намагалася врятувати насамперед багатих пасажирів першого класу, покинувши бідноту напризволяще. В деякі каюти Іхтіандр не міг добутися, бо двері були щільно забиті трупами. У паніці люди душили одне одного, захаращували своїми тілами вихід, позбавляючи себе останньої можливості врятуватися.

У довгому коридорі повільно гойдалися трупи. Вода вливалася у відкриті ілюмінатори і розгойдувала розпухлі трупи. Іхтіандрові стало моторошно, і він поспішив виплисти з цього підводного кладовища.

"Невже Гуттієре не знала, куди посилає мене?" — думав Іхтіандр. Невже вона могла вимагати, щоб він, Іхтіандр, вивертав кишені у мерців і нишпорив у їхніх чемоданах? Ні, цього вона не могла зробити! Очевидно, він знову опинився у пастці Зуріти. "Я випливу на поверхню, — вирішив Іхтіандр, — і вимагатиму, щоб Гуттієре вийшла на палубу і сама підтвердила своє прохання".

Мов риба, плив юнак нескінченними переходами від палуби до палуби і незабаром виринув на поверхню.

Він швидко наближався до "Медузи".

— Зуріта! — гукнув він. — Гуттієре!

Але йому ніхто не відповідав. Мовчазна "Медуза" похитувалась на хвилях.

"Куди вони всі поділися? — подумав юнак. — Що це, нова пастка Зуріти?" Іхтіандр обережно підплив до шхуни і видерся на палубу.

— Гуттієре! — гукнув він ще раз.

— Ми тут! — почув юнак голос Зуріти, що ледве долинав з берега.

Іхтіандр озирнувся і побачив Зуріту, який обережно визирав з прибережних кущів.

— Гуттієре захворіла! Пливи сюди, Іхтіандре! — кричав Зуріта.

Гуттієре хвора! Він зараз побачить її. Іхтіандр плигнув у воду і швидко поплив до берега.

Юнак уже вийшов з води, коли почув приглушений голос Гуттієре:

— Зуріта бреше! Рятуйся, Іхтіандре!

Юнак прожогом завернув назад і поплив під водою. Лише відпливши далеко від берега, він виринув на поверхню й оглянувся. Йому здалося, ніби на березі майнуло щось біле.

Може, то Гуттієре вітала його визволення. Чи ж побачиться коли він з нею?..

Іхтіандр швидко поплив у відкрите море. Вдалині він побачив якесь невеличке судно. Оточене піною, воно прямувало на південь, збиваючи воду гострим носом.

"Далі від людей!"— подумав Іхтіандр і, глибоко пірнувши, зник під водою.

ЧАСТИНА ТРЕТЯ

НОВОЯВЯЕНИЙ БАТЬКО

Бальтазар, повернувшись з невдалої подорожі на підводному човні, був у похмурому настрої. Іхтіандра не знайшли, Зуріта десь зник разом з Гуттієре.

— Прокляті білі! — бурмотів старий, самотньо сидячи у своїй крамниці. — Вони зігнали нас з нашої землі і перетворили на своїх рабів. Вони калічать наших дітей і викрадають наших дочок. Вони хочуть знищити нас усіх, до останнього...

— Здрастуй, брате! — почув Бальтазар голос Кріcто. — Новина! Велика новина! Іхтіандр знайшовся.

— Що? — Бальтазар зірвався на ноги. — Кажи швидше!

— Скажу, тільки ти не перебивай мене, бо я забуду, що хотів сказати. Іхтіандр знайшовся. Я вірно тоді казав: він був на затонулому кораблі. Ми відпливли далі, а він виринув і поплив додому.

— Де ж він? У Сальватора?

— Так, у Сальватора.

— Я піду до нього, до Сальватора, і зажадаю, щоб він повернув мені мого сина...

— Не віддасть! — заперечив Кріcто. — Сальватор забороняє Іхтіандрові плавати в океані. Інколи я нишком відпускаю його...

— Віддасть! А якщо не віддасть, я вб'ю Сальватора! Ходімо зараз же.

Кріcто злякано замахав руками.

— Почекай хоча б до завтра. Я ледве відпросився у Сальватора провідати свою "онучку". Сальватор став такий підозріливий. Дивиться в очі — немов ножем крає. Благаю тебе, почекай до завтра.

— Гаразд. Я піду до Сальватора завтра. А зараз поспішусь туди, до затоки. Може, хоч здалеку побачу в морі свого сина...

Усю ніч просидів Бальтазар на скелі над затокою, вдивляючись у хвилі. Море було бурхливе. Холодний південний вітер налітав шквалами, рвав піну з верхівок хвиль і розкидав її по узбережних скелях. Прибій гуркотів на березі. Місяць, поринаючи у хмарах, що швидко мчали по небу, то освітлював хвилі, то знову ховався. Хоч як пильно придивлявся Бальтазар, він нічого не міг розглядіти в запіненому океані. Вже настав світанок, а Бальтазар усе ще сидів нерухомо на прибережній скелі. Океан з темного став сірий, але був так само пустельний і безлюдний...

І раптом Бальтазар стрепенувся. Його гострі очі помітили якусь темну річ, що гойдалася на хвилях. Людина! Може, то втоплений? Ні, він спокійно лежить на спині, заклавши руки за голову. Невже він?

Бальтазар не помилився. Це був Іхтіандр.

Бальтазар підвівся і, притискаючи руки до грудей, закричав:

— Іхтіандре! Сину мій! — І старий, піднявши руки, кинувся в море.

Падаючи із скелі, він глибоко пірнув. А коли виплив, на поверхні вже нікого не було. Одчайдушно борючись з хвилями, Бальтазар пірнув ще раз, але величезна хвиля підхопила його, перевернула, викинула на берег і з глухим бурчанням відкотилася назад.

Увесь мокрий, Бальтазар підвівся, подивився на хвилі і тяжко зітхнув.

— Невже мені привиділось?

Коли вітер і сонце висушили Бальтазарів одяг, старий попрямував до муру, що оберігав володіння Сальватора, і постукав у залізні ворота.

— Хто там? — запитав негр, зазираючи у відтулене вічко.

— Я до лікаря, у важливій справі.

— Лікар нікого не приймає, — відповів негр, і вічко затулилося.

Бальтазар почав грюкати, кричати, але йому ніхто не відчиняв воріт. З-за муру долинав тільки погрозливий гавкіт собак.

— Ну стривай, проклятий іспанцю! — погрозив Бальтазар і подався до міста.

Недалеко від будинку, де містився суд, стояла присадкувата старовинна біла будівля з товстими кам'яними стінами — пулькерія "Пальма". Перед входом була споруджена невеличка веранда, крита смугастим тентом, заставлена столиками, кактусами в синіх емальованих вазонах. Веранда оживала тільки ввечері. Удень публіка віддавала перевагу прохолодним вузеньким кімнатам. Пулькерія була немовби відділенням суду. Сюди під час судових засідань сходились позивачі, відповідачі, свідки, обвинувачені, ще не взяті під варту.

Тут, попиваючи вино і пульке, вони охоче коротали нудні години, чекаючи своєї черги. Меткий хлопчина, який весь час снував між будинком суду і "Пальмою", повідомляв про те, що робиться в суді. Це було зручно. Сюди ж таки стікалися темні ходатаї в справах і лжесвідки, які відверто пропонували свої послуги.

Багато разів бував Бальтазар у "Пальмі" в справах своєї крамниці. Він знав, що тут можна зустріти потрібну людину, написати прохання. Тому Бальтазар попрямував сюди.

Він швидко минув веранду, увійшов у прохолодний вестибюль, задоволено вдихнув холодок, обтер піт з лоба і спитав у хлопчака, що крутився біля нього:

— Ларра прийшов?

— Дон Флорес-де-Ларра прийшли, сидять на своєму місці, — жваво відповів хлопчик.

Той, кого звали гучним іменем дон Флорес-де-Ларра, був колись дрібним судовим службовцем — його вигнали за хабарі. Тепер у нього було багато клієнтів: усі, в кого були сумнівні справи, охоче зверталися до цього великого крутія. Мав з ним справу і Бальтазар.

Ларра сидів за столиком біля готичного вікна з широким підвіконням. На столі перед ходатаєм стояв кухоль вина і лежав товстелезний рудий портфель. Завжди готове до роботи вічне перо було прикріплене до кишені потертого костюма оливкового кольору.

Ларра був опасистий, лисий, червонощокий, бритий і самозадоволений. Вітерець, що залітав у вікно, здіймав залишки сивого волосся. Сам голова суду не зміг би приймати своїх клієнтів з більшою величчю.

Побачивши Бальтазара, Ларра недбало кивнув головою, жестом вказав на плетене крісло напроти себе і сказав:

— Прошу вас, сідайте. З чим завітали? Може, хочете вина? Пульке?

Звичайно замовляв він, а платив клієнт.

Бальтазар, здавалося, не чув.

— Велика справа. Важлива справа, Ларра.

— Дон Флорес-де-Ларра, — виправив ходатай, надпиваючи з кухля.

Проте Бальтазар не звернув уваги на цю поправку.

— В чому полягає ваша справа?

— Ти знаєш, Ларра...

— Дон Флорес-де...

— Залиш ці фокуси для новачків! — сердито кинув Бальтазар. — Тут справа серйозна.

— Ну, так кажи швидше, абощо, — вже іншим тоном відповів Ларра.

— Ти знаєш морського диявола?

— Не мав честі бути особисто знайомим, але чув багато, — знову за звичкою поважно відповів Ларра.

— Так от що! Той, кого звуть морським дияволом, — мій син Іхтіандр.

— Бути цього не може! — вигукнув Ларра. — Ти випив зайве, Бальтазаре.

Індіанець грюкнув кулаком по столу.

— У мене з учорашнього дня нічого в роті не було, крім кількох ковтків морської води.

— Виходить, становище ще гірше...

— Збожеволів? Ні, я в повному розумі. Мовчи і слухай.

І Бальтазар розповів Ларрі всю історію. Ларра слухав індіанця, не зронивши жодного слова. Його сиві брови піднімались усе вище. Нарешті він не витримав, забув про свою олімпійську велич, ляснув жирною долонею по столу і крикнув:

— Мільйон чортів!

Підбіг хлопчик у білому фартусі і з брудною серветкою.

— Чого зволите?

— Дві пляшки сотерну з льодом! — І, повернувшись до Бальтазара, Ларра вигукнув: — Чудово! Прекрасне дільце! Невже ти сам усе придумав? Хоча, відверто кажучи, найслабше місце в усьому цьому — твоє батьківство.

— Ти сумніваєшся? — Бальтазар навіть почервонів од гніву.

— Ну, ну, не сердься, старий. Я ж говорю тільки як юрист, з точки зору переконливості судових доказів: вони слабуваті. Але й цю справу можна уладнати. Авжеж. І нажити великі гроші.

— Мені потрібен син, а не гроші, — відповів Бальтазар.

— Гроші потрібні всім, а особливо тим, у кого збільшується родина, як у тебе, — повчально сказав Ларра і, хитро примруживши, додав: — Найцінніше і найнадійніше в усій справі Сальватора це те, що нам вдалося дізнатись, якими дослідами і операціями він займався. Тут

можна такі міни підвести, що із цього золотого мішка — Сальватора — пезети посиплються, як перезрілі апельсини у велику бурю.

Бальтазар ледве доторкнувся до склянки вина, що налив Ларра, і сказав:

— Я хочу забрати свого сина. Ти повинен написати про це заяву до суду.

— Ні-ні! Ні в якому разі! — майже злякано заперечив Ларра. — З цього почати — значить зіпсувати всю справу. Цим тільки кінчати треба.

— Що ж ти порадиш? — спитав Бальтазар.

— По-перше, — Ларра загнув товстого пальця. — Ми надішлемо Сальваторові листа, складеного в найвишуканіших виразах. Ми сповістимо, що знаємо про всі його незаконні операції й досліди. І якщо він хоче, щоб ми не розголосили цю справу, то мусить виплатити нам кругленьку суму. Сто тисяч. Атож, сто тисяч — це щонайменше. — Ларра запитливо глянув на Бальтазара.

Той хмурився і мовчав.

— По-друге, — вів далі Ларра. — Коли одержимо зазначену суму, — а ми її одержимо, — то надішлемо професорові Сальваторові другого листа, складеного в ще більш вишуканих виразах. Ми повідомимо, що знайшовся справжній батько Іхтіандра і що у нас є незаперечні докази. Ми напишемо йому, що батько бажає повернути собі сина і не зупиниться перед судовим позовом, на якому може розкритись, як Сальватор спотворив Іхтіандра. Але якщо Сальватор хоче запобігти позову і лишити в себе дитину, нехай сплатить указаним особам у визначеному місці і в зазначений час мільйон доларів.

Однак Бальтазар не слухав. Він схопив пляшку і хотів пошпурити її в голову ходатая. Ларра ніколи ще не бачив Бальтазара таким розгніваним.

— Не сердься. Облиш, я пожартував. Постав же пляшку! — вигукнув Ларра, затуляючи рукою лискучий череп.

— Ти!.. Ти!.. — кричав розлючений Бальтазар. — Ти пропонуєш мені продати рідного сина, відмовитись від Іхтіандра. Чи в тебе немає серця? Чи ти не людина, а скорпіон, тарантул, чи тобі зовсім чужі батьківські почуття!

— П'ять! П'ять! П'ять! — загорлав Ларра, в свою чергу розсердившись. — П'ять батьківських почуттів! П'ятеро синів маю! П'ятеро чортенят різних розмірів! П'ятеро ротів! Знаю, розумію, відчуваю! Не втече і твій від тебе. Наберись тільки терпіння і дослухай до кінця.

Бальтазар заспокоївся. Він поставив пляшку на стіл, схилив голову і подивився на Ларру.

— Ну, кажи!

— Ото ж бо! Сальватор виплатить нам мільйон. Це буде посаг твоєму Іхтіандрові. Ну, і мені дещо перепаде. За турботи і авторське право на винахід — яка-небудь сотня тисяч. Ми з тобою порозуміємося. Сальватор мільйон заплатить. Ручусь головою. А як тільки заплатить...

— Ми подамо до суду...

— Ще трохи терпіння. Ми запропонуємо видавцям і редакторам найкрупнішого газетного концерну заплатити нам, ну, скажімо, тисяч двадцять-тридцять — згодиться на дрібні витрати — за наше повідомлення про найсенсаційніший злочин. Можливо, нам перепаде

дещо і з секретних сум таємної поліції. Адже на такій справі агенти поліції кар'єру собі можуть зробити. А коли ми вичавимо із справи Сальватора все, що тільки можна, тоді, будь ласка, йди до суду, кричи там про свої батьківські почуття, і хай допоможе тобі сама Феміда довести твої права і прийняти в батьківські обійми твого коханого сина.

Ларра вихилив склянку вина, стукнув келихом по столу, переможно глянув на Бальтазара.

— Що скажеш?

— Я не їм, не сплю ночами. А ти пропонуєш без кінця зволікати справу, — почав Бальтазар.

— Але ж заради чого?.. — перервав його палко Ларра. — Заради чого? Заради мільйонів! Міль-йо-нів! Невже ти з глузду з'їхав? Прожив же ти двадцять років без Іхтіандра.

— Жив. А тепер... Словом, пиши заяву до суду.

— Він справді спав з розуму! — вигукнув Ларра. — Опам'ятайся, схаменись, отямся, Бальтазаре! Зрозумій же! Мільйони! Гроші! Золото! Можна купити все на світі. Найкращий тютюн, автомобіль, двадцять шхун, ось цю пулькерію...

— Пиши прохання до суду, або я звернусь до іншого ходатая, — рішуче заявив Бальтазар.

Ларра зрозумів, що далі заперечувати марно. Він похитав головою, зітхнув, вийняв з рудого портфеля папір, зірвав з бокової кишені вічне перо.

За кілька хвилин скаргу до суду на Сальватора, що незаконно привласнив і спотворив Бальтазарового сина, було написано.

— Востаннє кажу: одумайся, — умовляв Ларра.

— Давай, — простягнувши руку по скаргу, сказав індіанець.

— Подай головному прокуророві. Знаєш? — напучував клієнта Ларра і пробурчав собі під ніс: — Щоб тобі на сходах спіткнутись і ногу зламати!

Виходячи від прокурора, Бальтазар зустрів на широких білих східцях Зуріту.

— Ти чого сюди ходиш? — запитав Зуріта, окинувши індіанця підозріливим поглядом. — Чи не на мене вже скаржився?

— На всіх вас треба скаржитися, — відповів Бальтазар, маючи на увазі іспанців, — та нікому. Де ти ховаєш мою дочку?

— Як смієш ти звертатися до мене на "ти"? — спалахнув Зуріта. — Якби ти не був батьком моєї дружини, то скуштував би кия.

Зуріта, грубо відштовхнувши рукою Бальтазара, піднявся по сходах і зник за великими дубовими дверима.

ЮРИДИЧНИЙ КАЗУС

До прокурора Буенос-Айреса завітав незвичайний гість — настоятель місцевого кафедрального собору єпископ Хуан-де-Гарсілассо.

Прокурор, опецькуватий, маленький, жвавий чоловік з очима, що запливли жиром, з коротко підстриженим волоссям і підфарбованими вусами, підвівся з свого крісла, вітаючи єпископа. Хазяїн дбайливо

посадив дорогого гостя у важке шкіряне крісло біля свого письмового столу.

Єпископ і прокурор мало були схожі один на одного. Прокуророве обличчя було м'ясисте й червоне, з товстими губами і широким, схожим на грушу носом. Пальці рук нагадували товсті, короткі обрубки, а ґудзики на округлому череві, здавалось, ось-ось відірвуться, не маючи сили стримати рухливу стихію жиру.

Обличчя єпископа вражало своєю худорлявістю і блідістю. Сухий, горбоватий ніс, гостре підборіддя і тонкі, майже сині губи надавали йому типового вигляду єзуїта. Єпископ ніколи не дивився співбесідникові у вічі, а проте пильно стежив за ним. Вплив його був величезний, і єпископ охоче відривався від духовних справ, щоб керувати складною політичною грою. Привітавшись із господарем, єпископ, не гаючи часу, перейшов до мети свого візиту.

— Я хотів би довідатись, — тихо спитав він, — у якому стані справа професора Сальватора?

— А, і ви, ваше преосвященство, зацікавилися цією справою! — люб'язно вигукнув прокурор. — Так, це винятковий процес! — Взявши зі столу товсту папку і перегортаючи сторінки справи, прокурор провадив далі: — За скаргою громадянина Педро Зуріти ми зробили обшук у професора Сальватора. Заява Зуріти про те, що Сальва-тор робив тваринам незвичайні операції, підтвердилась цілком. У садах Сальватора була справжня фабрика тварин-потвор. Це щось дивовижне! Сальватор, наприклад...

— Про наслідки обшуку я знаю з газет, — ввічливо перебив єпископ. — Яких заходів ви вжили щодо самою Сальватора? Його арештували?

— Так, його арештували. Крім того, ми перевезли до міста як речовий доказ і як свідка обвинувачення юнака, на ймення Іхтіандр —

він же морський диявол. Хто б міг подумати, що знаменитий морський диявол, який так довго морочив нас, одна з потвор звіринця Сальватора. Зараз експерти — професори університету — працюють над вивченням усіх цих чудовиськ. Ми не могли, звичайно, перевезти весь звіринець, усі ці живі речові докази до міста. Але Іхтіандра привезли, і він сидить у підвальному приміщенні суду. Уявіть собі, для нього довелося спорудити великий бак, бо він не може жити без води. І справді, він почуває себе дуже погано. Сальватор, очевидно, зробив у його організмі якісь незвичайні зміни, що перетворили юнака на людину-амфібію. Наші вчені з'ясовують це питання.

— Мене більше цікавить доля самого Сальватора, — так само тихо промовив єпископ. — За якою статтею він підлягає відповідальності? І яка ваша думка: чи засудять його?

— Справа Сальватора — це незвичайний юридичний казус, — відповів прокурор. — Я, признатися, ще не вирішив, до якої статті віднести цей злочин. Найпростіше, звичайно, було б звинуватити Сальватора в беззаконних вівісекціях і в каліцтві, яке він заподіяв цьому юнакові...

Єпископ насупився.

— Ви вважаєте, що в усіх цих вчинках Сальватора немає складу злочину?

— Є або ж буде, але який? — провадив далі прокурор. — Мені подали ще одну заяву — від якогось індіанця Бальтазара. Він твердить, що Іхтіандр — його син. Докази слабенькі, але ми, певно, зуміємо використати цього індіанця як свідка обвинувачення, якщо експерти встановлять, що Іхтіандр справді його син.

— Отже, Сальватора щонайбільше обвинуватять в порушенні медичного статуту і судитимуть його лише за операцію над дитиною без батьківського дозволу?

— І, можливо, за заподіяння каліцтва. Це вже серйозніше. Проте в цій справі є ще одна обставина, що все ускладнює. Експерти, — правда, це не остаточна їхня думка, — схиляються до того, що в нормальної людини не могла навіть виникнути думка так калічити тварин і робити такі незвичайні операції. Експерти можуть визнати Сальватора неосудним як душевнохворого.

Єпископ сидів мовчки, стиснувши свої тонкі губи і втупивши очі в ріжок стола. Потім він промовив зовсім тихо:

— Я не сподівався цього від вас!

— Чого, ваше преосвященство? — спитав збитий з пантелику прокурор.

— Навіть ви, охоронець правосуддя, немовби виправдуєте вчинки Сальватора, вважаючи, що його операції не позбавлені доцільності...

— Але що ж тут поганого?

— І вам трудно визначити склад злочину. Суд церкви — небесний суд — дивиться на вчинки Сальватора інакше. Дозвольте ж допомогти вам і дати пораду.

— Прошу вас, — зніяковівши, промовив прокурор.

Єпископ заговорив тихо, поступово підвищуючи голос, як проповідник, як обвинувач.

— Ви кажете, що вчинки Сальватора не позбавлені доцільності? Ви вважаєте, що спотворені ним тварини і людина мають навіть деякі переваги, яких раніше у них не було. Що це означає? Невже бог створив людей недосконало? Невже потрібне якесь втручання професора Сальватора, щоб надати людському тілу досконалого вигляду?

Прокурор сидів похнюпившись, боячись поворухнутись. Перед лицем церкви він сам опинився в стані обвинуваченого. Він ніяк не сподівався цього...

— Хіба ви забули, що сказано в святому письмі, у книзі "Буття", глава перша, стих двадцять шостий: "І сказав бог: створімо людину за образом нашим, за подобою нашою"; і далі стих двадцять сьомий: "І створив бог людину за образом своїм". А Сальватор осмілюється спотворювати цей образ і подобу, і ви — навіть ви! — вважаєте це доцільним!

— Пробачте, святий отче... — тільки і міг вимовити прокурор.

— Хіба бог не вважав своє творіння прекрасним, — натхненно говорив єпископ, — викінченим? Ви добре пам'ятаєте статті законів людських, але забуваєте статті законів божих. Згадайте ж стих тридцять перший того ж розділу першого книги "Буття": "І побачив бог усе, що він створив, і от добре вельми". А ваш Сальватор гадає, що треба щось виправляти, переробляти, спотворювати, що люди повинні бути земноводними істотами, — ви теж вважаєте все це дотепним і доцільним? Хіба це не огуда бога? Не святотатство? Не блюзнірство? Чи, може, громадські закони в нас уже не карають за релігійні злочини? Що буде, коли слідом за вами всі почнуть повторювати: "Так, людина погано створена богом. Треба віддати людину на переробку лікареві Сальваторові"? Хіба це не жахливий підрив релігії?.. Бог вважав усе, що створив, гарним — усі свої творіння. А Сальватор починає переставляти тваринам голови, міняти шкури, створювати воістину богопротивні чудовиська, ніби знущаючись над творцем. І вам важко знайти в діях Сальватора склад злочину!

Єпископ спинився. Він був задоволений з того враження, яке справила на прокурора його промова, помовчав і знову заговорив тихо, поступово підвищуючи голос:

— Я сказав, що мене більше цікавить доля Сальватора. Але хіба я можу байдуже поставитись до долі Іхтіандра? Адже ця істота не має навіть християнського імені, бо Іхтіандр по-грецьки означає не що інше, як "людина-риба". Навіть якщо Іхтіандр сам не винен, якщо він тільки жертва, то він усе-таки є богопротивним, блюзнірським створінням. Уже тільки своїм існуванням він може бентежити думки, викликати грішні міркування, спокушати єдиних від малих сих, похитнути слабо-вірних. Іхтіандр не повинен існувати! Було б найкраще, якби господь покликав його до себе, якби цей нещасний юнак умер від недосконалості своєї спотвореної природи. — Єпископ багатозначно поглянув на прокурора. — В усякому разі він повинен бути звинувачений, вилучений, позбавлений волі. Адже за ним також водилися деякі злочини: він викрадав у рибалок рибу, псував їхні сіті і, нарешті, так налякав їх, що, пам'ятаєте, рибалки припинили лов, і місто залишилося без риби. Безвірник Сальватор і огидне дітище його рук — Іхтіандр — зухвалий виклик церкві, богові, небу! І церква не складе зброї, доки вони не будуть знищені.

Єпископ продовжував свою викривальну промову. Прокурор сидів перед ним пригнічений, втягнувши голову в плечі, навіть не намагаючись перервати цей потік грізних слів.

Коли нарешті єпископ скінчив, прокурор підвівся, підійшов до нього і промовив глухим голосом:

— Як християнин, я принесу гріх свій у сповідальню, щоб ви відпустили його. А як урядова особа, я складаю вам подяку за ту допомогу, яку я дістав від вас. Тепер мені ясно, в чому полягає злочин Сальватора. Його обвинуватять і покарають. Іхтіандра теж не мине меч правосуддя.

ГЕНІАЛЬНИЙ БЕЗУМЕЦЬ

Судовий процес не зламав лікаря Сальватора. У тюрмі він був, як і завжди, спокійний, тримався самовпевнено, із слідчими та експертами говорив, з погордливою поблажливістю, немов дорослий з дітьми.

Його вдача не терпіла бездіяльності. Він багато писав, зробив кілька блискучих операцій у тюремній лікарні. Серед його тюремних пацієнтів була дружина наглядача тюрми. Злоякісна пухлина загрожувала їй смертю. Сальватор урятував їй життя в той самий момент, коли запрошені на консультацію лікарі відмовились їй допомогти, заявивши, що тут медицина безсила.

Настав день суду.

Величезна судова зала не могла вмістити всіх охочих бути присутніми на суді. Публіка юрмилася в коридорах, запрудила площу перед приміщенням суду, зазирала в розчинені вікна. Багато цікавих повидиралися па дерева, що росли коло будинку, де відбувався суд.

Сальватор спокійно сів на своє місце на лаві підсудних. Він тримався з такою гідністю, що стороннім могло видатися, ніби він не обвинувачений, а суддя. Запросити оборонця Сальватор відмовився.

Сотні очей пожадливо дивилися на нього. Однак мало хто міг витримати пильний погляд Сальватора.

Іхтіандр викликав не менше зацікавлення, але його не було в залі. Останніми днями Іхтіандр почував себе дуже погано і майже весь час сидів у баку з водою, ховаючись від докучливих цікавих очей. У Сальваторовому процесі Іхтіандр був лише свідком обвинувачення — скоріше одним з речових доказів, як називав його прокурор.

Справу обвинувачення самого Іхтіандра в злочинній діяльності мали розглядати окремо, після процесу Сальватора.

Прокуророві довелося так зробити тому, що єпископ квапив із справою Сальватора, а підготовка доказів проти Іхтіандра потребувала часу. Агенти прокурора активно, але обережно вербували в пулькерії "Пальма" свідків майбутнього процесу, в якому Іхтіандр мав виступити як звинувачений. Проте єпископ не раз натякав прокуророві, що було б найкраще, якби господь прибрав нещасливця Іхтіандра. Така смерть була б чудовим доказом того, що людська рука здатна тільки псувати божий витвір.

Три вчених експерти, професори університету, прочитали свій висновок. З величезною увагою, намагаючись не пропустити жодного слова, слухала аудиторія суду думку вчених.

— На вимогу суду, — почав свою промову головний експерт, уже немолодий професор Шейн, — ми оглянули юнака Іхтіандра і тварин, яких оперував професор Сальватор у своїх лабораторіях. Ми дослідили його невеличкі, але дуже вміло обладнані лабораторії і операційні. Професор Сальватор у своїх операціях користувався не тільки останніми удосконаленнями хірургічної техніки, на зразок електричних ножів, знезаражуючого ультрафіолетового проміння тощо, але й такими інструментами, які ще невідомі хірургам. їх виготовили, очевидно, за його вказівками. Я не зупинятимуся довго на дослідах професора Сальватора над тваринами. Ці досліди в основному зводилися до надзвичайно сміливих за своїм задумом і блискучих за виконанням операцій: до пересадки тканин і цілих органів, зшивання двох тварин, до перетворення дводихаючих на однодихаючих і навпаки, перетворення самок на самців, до нових методів омолодження. У садах Сальватора ми побачили дітей та підлітків віком від кількох місяців до чотирнадцяти років, що належать до різних індіанських племен.

— В якому стані ви побачили дітей? — спитав прокурор.

— Усі діти здорові й життєрадісні. Багатьох з них Сальватор врятував від смерті. Індіанці вірили йому і приводили до нього дітей з найвіддаленіших куточків — від Аляски до Вогняної Землі: ескімоси, ягани, апачі, тауліпанги, еанапани, ботокуди, пано, арауканці.

У залі почулося чиєсь зітхання.

— Люди всіх цих племен несли своїх дітей до Сальватора.

Прокурор починав турбуватися. Після розмови з єпископом, яка дала належний напрям його думкам, він уже не міг спокійно слухати цю похвалу Сальваторові і спитав у експерта:

— Чи не гадаєте ви, що операції Сальватора були корисні й доцільні?

Та голова суду, сивий дід із суворим обличчям, побоюючись, що експерт дасть ствердну відповідь, поквапився втрутитись:

— Суд не цікавиться особистими поглядами експерта на наукові питання. Прошу, розповідайте далі. Що дав огляд юнака Іхтіандра з арауканського племені?

— Тіло його вкрите штучною лускою, — оповідав експерт, — з якоїсь невідомої гнучкої, але надзвичайно міцної речовини. Аналіз цієї речовини ще не закінчено. У воді Іхтіандр користувався інколи окулярами з особливого скла, виготовленого з важкого флінтгласу, показник заломлення якого дорівнює майже двом. Це давало йому змогу добре бачити під водою. Коли ми скинули з Іхтіандра його луску, то побачили під обома лопатками округлі отвори діаметром десять сантиметрів, затягнуті п'ятьма тоненькими смужками шкіри, схожими на зябра акули.

У залі пролунав приглушений вигук подиву.

— Так, — сказав експерт, — це здається неймовірним, але Іхтіандр має людські легені і разом з тим зябра акули. Тому він може жити на землі і під водою.

— Людина-амфібія? — глузливо запитав прокурор.

— Так, до деякої міри людина-амфібія — дводихаюче земноводне.

— Але звідки в Іхтіандра могли взятися зябра акули? — запитав голова.

Експерт широко розвів руками і відповів:

— Це таємниця, яку, можливо, виявить бажання з'ясувати нам сам професор Сальватор. Наша думка така: за біологічним законом Геккеля, кожна жива істота в своєму розвитку повторює всі ті форми, через які пройшов даний вид живої істоти протягом вікового життя цього виду на землі. Можна з певністю сказати, що людина походить від предків, які в свій час дихали зябрами.

Прокурор підвівся зі свого стільця, але голова жестом спинив його.

— На двадцятий день розвитку у людського зародка визначаються чотири зяброві дуги, що лежать одна за одною. Але згодом зябровий апарат людини змінюється: перша зяброва дуга перетворюється на слуховий прохід із слуховими кісточками і на євстахієву трубу; нижня частина зябрової дуги розвивається в нижню щелепу; друга дуга перетворюється на паростки і тіло під'язикової кістки; третя дуга — на щитовидний хрящ гортані. Ми не думаємо, що професорові Сальваторові вдалося затримати розвиток Іхтіандра в його зародковій стадії. Щоправда, наука знає випадки, коли навіть у цілком дорослої людини залишається на шиї під щелепою незаросли зябровий отвір. Це так звані шийні фістули. Але з такими рештками зябер, звичайно, не можна жити під водою. При ненормальному розвитку зародка повинно було

статися одно з двох: або зябра розвивалися б далі, але за рахунок розвитку органів слуху й інших анатомічних змін — тоді Іхтіандр перетворився б на потвору з недорозвиненою головою напівриби-напівлюдини; або ж переміг би нормальний розвиток людини, але за рахунок знищення зябер. Проте Іхтіандр цілком нормально розвинена людина, з хорошим слухом, добре розвиненою нижньою щелепою і нормальними легенями, і водночас він має цілком сформовані зябра. Як саме функціонують зябра і легені, в якому взаємозв'язку перебувають вони, проходить вода в зябра через рот і легені чи проникає через невеликий отвір, який ми виявили на тілі Іхтіандра трохи вище круглого зябрового отвору, — ми не знаємо. Ми могли б відповісти на ці питання, якби зробили анатомічний розтин. Це, повторюю, лишилося загадкою, відповідь на яку мусить дати сам професор Сальватор. Професор Сальватор повинен пояснити нам, як з'явилися собаки, схожі на ягуарів, дивні, незвичайні тварини, і земноводні мавпи — цей двійник Іхтіандра.

— Який же ваш загальний висновок? — запитав голова експерта.

Професор Шейн, що сам користувався великою популярністю як вчений і хірург, відповів одверто:

— Мушу визнати, що в цій справі я нічого не розумію. Я можу лише сказати, що тільки генієві під силу те, що робив професор Сальватор. Сальватор, очевидно, вирішив, що в своєму мистецтві хірурга дійшов до такої досконалості, яка дає йому змогу розкладати, складати і пристосовувати тіло тварини й людини за своїм бажанням. І хоч він блискуче здійснював це на ділі, та, проте, його відвага й широчінь задуму межують з... безумством.

Сальватор зневажливо посміхнувся.

Він не знав, що експерти вирішили полегшити його долю і підняти питання про його неосудність, щоб мати можливість замінити тюремний режим на режим лікарні.

— Я не стверджую, що він божевільний, — провадив далі експерт, помітивши усмішку Сальватора, — але в усякому разі, на нашу думку, підсудного треба перевести в санаторій для психічнохворих під довгочасний нагляд лікарів-психіатрів.

— Суд не ставив питання про неосудність обвинуваченого. Суд обміркує цю нову обставину, — сказав голова. — Професоре Сальватор, чи бажаєте ви дати пояснення з приводу деяких питань експертів і прокурора?

— Так, — відповів Сальватор. — Я дам пояснення. Але хай разом з тим це буде і останнім моїм словом.

СЛОВО ПІДСУДНОГО

Сальватор спокійно підвівся і оглянув судову залу, немовби когось шукав. Серед глядачів Сальватор помітив Бальтазара. Кріcто і Зуріту. У першому ряду сидів спис-коп. Сальватор трохи затримав на ньому свій погляд. На обличчі Сальватора з'явилася ледве помітна усмішка. Потім Сальватор знову почав шукати когось поглядом, уважно озираючи залу.

— Я не бачу в цій залі скривдженого, — нарешті промовив він.

— Я скривджений! — крикнув раптом Бальтазар, зірвавшись на ноги. Та Кріcто смикнув брата за рукав і посадив на місце.

— Про якого скривдженого ви кажете? — запитав голова. — Якщо ви маєте на увазі спотворених вами тварин, то суд не вважав за потрібне показувати їх тут. А Іхтіандр, людина-амфібія, перебуває в приміщенні суду.

— Я маю на увазі господа бога, — спокійно і серйозно відповів Сальватор.

Почувши таку відповідь, голова суду розгублено відкинувся на спинку крісла. "Невже Сальватор збожеволів? Чи він вирішив удавати божевільного, щоб уникнути в'язниці?"

— Що ви хочете цим сказати? — запитав голова.

— Я думаю, суду це має бути ясно, — відповів Сальватор. — Хто той головний і єдиний, кого скривджено в цій справі? Очевидно, тільки господь бог. Це ж його авторитет, на думку суду, я підриваю своїми вчинками, вторгаючись у його сферу. Він був задоволений своїми творіннями, і раптом з'являється якийсь лікар і заявляє: "Це зроблено погано. Це потребує переробки". І починає перекроювати боже творіння по-своєму...

— Це блюзнірство! Я вимагаю занести слова обвинуваченого в протокол, — сказав прокурор, удаючи ображеного в своїх найсвятіших почуттях.

Сальватор знизав плечима.

— Я переказую тільки суть акту обвинувачення. Хіба не до цього зводиться все обвинувачення? Я читав справу. Спочатку мені закидали обвинувачення тільки в тому, що я нібито робив вівісекції і заподіяв каліцтво. Тепер проти мене висунули ще одне обвинувачення — блюзнірство. Звідки повіяв цей вітер? Чи не з боку кафедрального собору?

І професор Сальватор подивився на єпископа.

— Ви самі створили процес, в якому незримо присутні на боці обвинувачення господь бог як скривджений, а на лаві підсудних разом зі мною Чарлз Дарвін як підсудний. Можливо, мої слова ще раз завдадуть прикрощів декому з присутніх, але я продовжую обстоювати думку, Що організм тварин і навіть людини недосконалий і потребує виправлень. Я

сподіваюсь, що присутній у цій залі настоятель кафедрального собору єпископ Хуан-де-Гарсілассо підтвердить ці слова.

Хвиля здивування прокотилася залою.

— У п'ятнадцятому році, незадовго перед моїм від'їздом на фронт, — сказав Сальватор, — мені довелося внести маленьку поправку в організм шановного єпископа — вирізати йому апендикс, цей непотрібний і шкідливий додаток сліпої кишки. Лежачи на операційному столі, мій духовний пацієнт, наскільки я пам'ятаю, не заперечував проти того порушення образу і подоби божої, яке я зробив своїм ножем, вирізаючи частку єпископового тіла. Хіба цього не було? — спитав Сальватор, дивлячись у вічі єпископові.

Хуан-де-Гарсілассо сидів нерухомо. Тільки бліді щоки його ледь-ледь порожевіли та злегка тремтіли тонкі пальці.

— І чи не було другого випадку тоді, коли я ще займався приватною практикою і робив операції омолодження? Чи не звернувся до мене з проханням омолодити його шановний прокурор сеньйор Аугусто де...

Почувши це, прокурор спробував запротестувати, але його слова заглушив сміх публіки.

— Я прошу вас не відхилятися, — суворо сказав голова.

— Це прохання було б далеко доречнішим по відношенню до суду, — відповів Сальватор. — Не я, а суд надав такий напрям процесу. Хіба декого тут не злякала думка, що всі присутні тут — учорашні мавпи або навіть риби, які мають можливість розмовляти й слухати тільки тому, що їхні зяброві дуги перетворилися на органи мови й слуху? Ну, якщо не мавпи, не риби, то їхні нащадки. — І, звертаючись до прокурора, який виявляв ознаки нетерпіння, Сальватор сказав: — Заспокойтесь! Я не збираюся тут з ким-небудь сперечатись або читати лекції з теорії

еволюції. — І трохи помовчавши, вів далі: — Біда не в тому, що людина походить від тварини, а в тому, що вона не перестала бути твариною... Грубою, злою, нерозумною. Мій учений колега даремно лякав вас. Він міг би не говорити про еволюцію зародка. Я не вдавався ні до впливу на зародок, ні до схрещування тварин. Я — хірург. Моїм єдиним знаряддям був ніж. І, як хірургові, мені доводилось допомагати людям, лікувати їх. Оперуючи хворих, я мусив часто робити пересадку тканин, органів, залоз. Щоб удосконалити цей метод, я зайнявся дослідами пересадки тканин у тварин.

Подовгу спостерігав я оперованих тварин у своїй лабораторії, намагаючись з'ясувати, вивчити, що відбувається з органами, перенесеними на нове, інколи навіть незвичайне місце. Коли мої спостереження закінчувались, тварину переселяли в сад. Так створився у мене цей сад-музей. Особливо захопила мене проблема пересадки — обміну тканин між тваринами, дуже віддаленими за своєю природою: наприклад, між рибами й ссавцями і навпаки. І тут мені пощастило досягти того, що вчені вважають взагалі немислимим. Що ж тут незвичайного? Те, що сьогодні зробив я, завтра робитимуть звичайні хірурги. Професор Шейн повинен знати про останні операції німецького хірурга Зауербруха. Йому пощастило замінити хворе стегно гомілкою.

— А Іхтіандр? — спитав експерт.

— Так, Іхтіандр — це моя гордість. Під час оперування Іхтіандра труднощі полягали не тільки в техніці. Я повинен був цілком змінити роботу людського організму. Шість мавп загинуло на підготовчих дослідах, доки я досягнув своєї мети і міг оперувати дитину, не побоюючись за її життя.

— В чому полягала ця операція? — запитав голова.

— Я пересадив дитині зябра молодої акули, і відтоді дитина могла жити на землі і під водою.

Серед публіки залунали вигуки подиву. Присутні у залі кореспонденти побігли до телефонів, кваплячись сповістити редакції про цю новину.

— Згодом мені вдалося досягти ще більшого успіху. Моя остання робота — земноводна мавпа, яку ви бачили, може жити без шкоди для здоров'я протягом невизначено довгого часу як на землі, так і під водою. А Іхтіандр може прожити без води не більше як три-чотири доби. Довге перебування на землі без води для нього шкідливе: легені перевтомлюються, а зябра підсихають, і Іхтіандр починає відчувати гострий біль у боках. На жаль, під час моєї відсутності Іхтіандр порушував встановлений мною режим. Він занадто довго залишався па повітрі, перевтомив свої легені, і в нього розвинулась небезпечна хвороба. Рівновага в його організмі порушена, і він повинен більшу частину часу бути у воді. З людини-амфібії він перетворюється на людину-рибу...

— Дозвольте поставити підсудному запитання, — сказав прокурор, звертаючись до голови. — Звідки виникла у Сальватора думка створити людину-амфібію і з якою метою він це зробив?

— Думка та ж сама — людина недосконала. Здобувши в процесі еволюційного розвитку багато переваг порівняно з своїми тваринними предками, людина разом з тим втратила багато з того, що мала на нижчих стадіях тваринного розвитку. Так, життя у воді дало б людині величезні переваги. Чому б не повернути людині цю можливість? З історії розвитку тварин ми знаємо, що всі земні тварини й птахи походять від водних — вийшли з океану. Ми знаємо, що деякі наземні тварини знову повернулись у воду. Дельфін був рибою, вийшов на сушу, став ссавцем, але потім повернувся у воду, хоч і лишився, як і кит, ссавцем. І кит, і дельфін дихають легенями. Можна було дельфінові допомогти стати дводихаючою амфібією. Іхтіандр просив мене про це: тоді його друг — дельфін Лідінг — міг би довго лишатися з ним під водою. Я збирався зробити дельфінові таку операцію. Перша риба серед людей і перша людина серед риб, Іхтіандр, не могла не почувати

самотності. Але якби вслід за ним й інші люди проникли в океан, життя стало б зовсім іншим. Тоді люди легко перемогли б могутню стихію — воду. Ви знаєте, що це за стихія, яка це сила? Ви знаєте, що площа океану дорівнює трьомстам шістдесяти одному мільйону п'ятдесяти тисячам квадратних кілометрів. Більш як сім десятих земної поверхні становить простір водної пустелі. Але ця пустеля з її невичерпними запасами їжі та промислової сировини могла б вмістити мільйони, мільярди чоловік. Більше ніж триста шістдесят один мільйон квадратних кілометрів — це тільки площа, поверхня. Але ж люди могли б розміститися на кількох підводних поверхнях. Мільярди людей без тісноти і давки могли б розміститися в океані.

А його потужність! Ви знаєте, що води океану поглинають енергію сонячного тепла, що дорівнює потужності сімдесяти дев'яти мільярдів кінських сил? Якби не віддача тепла повітрю та інші тепловтрати, океан давно закипів би. Практично безмежний запас енергії. Як він використовується сухопутним людством? Майже ніяк.

А потужність морських течій! Один Гольфстрім разом з Флорідською течією рухають дев'яносто один мільярд тонн води за годину. Це тисячі в три більше, ніж несе велика річка. І це лише одна морська течія! Як вони використовуються сухопутним людством? Майже ніяк.

А потужність хвиль і припливів! Ви знаєте, що сила ударів хвиль часом дорівнює тридцяти восьми тисячам кілограмів — тридцяти восьми тоннам на квадратний метр поверхні, висота зльотів хвиль досягає сорока трьох метрів, і при цьому хвиля може підняти близько мільйона кілограмів — наприклад, уламків скель, — а припливи досягають висоти понад шістнадцять метрів — висоти чотириповерхового будинку. Як людство використовує ці сили? Майже ніяк.

На суші живі істоти не можуть піднятися високо над поверхнею і не проникають далеко в глиб її. В океані життя всюди — від екватора до полюсів, від поверхні до глибини майже десять кілометрів.

Як же ми використовуємо безмежні багатства океанів? Ловимо рибу, а я б сказав, знімаємо улов тільки з самої верхньої плівки океану, лишаючи зовсім невикористаними глибини. Збираємо губки, корали, перли, водорості — і тільки.

Ми здійснюємо під водою деякі роботи: встановлюємо опори мостів і гребель, піднімаємо затонулі кораблі — і тільки. Але й це робимо з великими труднощами, з великим риском, нерідко з людськими жертвами. Нещасна земна людина, яка на другій хвилині вже гине під водою! Які вже тут роботи?

Інша справа, коли б людина без скафандра, без кисневих приладів могла жити і працювати під водою.

Скільки скарбів знайшла б вона! Ось Іхтіандр. Він казав мені... але я боюсь дратувати демона людської пожадливості. Іхтіандр приносив мені з дна моря зразка рідкісних металів і порід. О, не хвилюйтесь, він приносив мені зовсім невеличкі зразки, але їх поклади в океані можуть бути величезними.

А затонулі скарби?

Згадайте хоча б океанський пароплав "Лузітанія". Весною 1916 року його потопили німці біля берегів Ірландії. Крім коштовностей, що їх мали півтори тисячі загиблих пасажирів, на "Лузітанії" були золоті монети на сто п'ятдесят мільйонів доларів і золоті злитки на п'ятдесят мільйонів доларів (в залі почулися вигуки). Крім того, на "Лузітанії" зберігалося дві шкатулки з діамантами, які належало доставити в Амстердам. Серед діамантів був один з найкращих у світі — "Каліф" — вартий багатьох мільйонів. Звичайно, навіть така людина, як Іхтіандр, не змогла б спуститись на велику глибину, — для цього довелося б створити людину (обурений вигук прокурора), яка змогла б переносити високий тиск, як глибоководні риби. А втім, я в цьому також не вбачаю нічого абсолютно неможливого. Однак не все зразу.

— Ви, здається, приписуєте собі властивості всемогутнього божества? — зауважив прокурор.

Сальватор не звернув уваги на це зауваження і провадив далі:

— Якби людина могла жити у воді, то освоєння океану, освоєння його глибин пішло б гігантськими кроками. Море перестало б бути для нас грізною стихією, яка потребує людських жертв. Нам не довелося б більше оплакувати утоплених.

Усі присутні в залі, здавалося, бачили вже завойований людством підводний світ. Які вигоди обіцяло підкорення океану! Навіть голова не міг утриматися і запитав:

— Але чому ж тоді ви не опублікували наслідків своїх дослідів?

— Я не квапився попасти на лаву підсудних, — відповів усміхаючись Сальватор. — І потім я побоювався, що в умовах нашого суспільного ладу мій винахід завдасть більше шкоди, ніж принесе користі. Навколо Іхтіандра вже зав'язалася боротьба. Хто поскаржився на мене через помсту? Ось цей Зуріта, що викрав у мене Іхтіандра. А від Зуріти Іхтіандра відібрали б, чого доброго, генерали та адмірали, щоб примусити людину-амфібію топити військові кораблі. Ні, я не міг зробити Іхтіандра і іхтіандрів суспільним надбанням країни, де боротьба і зажерливість обертають найвищі винаходи на лихо, побільшуючи людське страждання. Я думав про...

Сальватор замовк і, різко змінивши тон, промовив:

— А втім, я не спинятимуся на цьому. Інакше мене вважатимуть за божевільного. — І Сальватор усміхаючись глянув на експерта. — Ні, я зрікаюся честі бути божевільним, хоч би навіть і геніальним. Я не божевільний, не маніяк. Хіба я не здійснив того, що хотів? Усі мої роботи

ви бачили на власні очі. Коли ви вважаєте мої вчинки за злочинні, судіть з усією суворістю закону. Я не прошу поблажливості.

У ТЮРМІ

Експерти, що оглядали Іхтіандра, повинні були звернути увагу не тільки на фізичні властивості юнака, але й на стан його розумових здібностей.

— Який у нас рік? Який місяць? Число? День тижня? — питали експерти.

Але Іхтіандр відповідав:

— Не знаю.

Йому важко було відповісти на звичайнісінькі запитання. Проте ненормальним його не можна було назвати. Він багато чого не знав через своєрідні умови його життя й виховання. Він лишався немовби великою дитиною. І експерти дійшли висновку: "Іхтіандр недієздатний". Це звільняло його від судової відповідальності. Суд припинив справу по обвинуваченню Іхтіандра і призначив йому опікуна. Дві людини висловили бажання бути опікуном Іхтіандра: Зуріта і Бальтазар.

Сальватор не помилявся, заявляючи, що Зуріта доніс на нього з помсти. Однак Зуріта не тільки мстився на Сальваторові за втрату Іхтіандра. Зуріта поставив собі ще й іншу мету: він хотів знову заволодіти Іхтіандром і тому прагнув стати його опікуном. Зуріта не пожалкував десятка коштовних перлин, щоб підкупити членів суду й опікунської ради. Тепер Зуріта був уже недалеко від своєї мети.

Бальтазар зажадав, посилаючись на своє батьківство, щоб опікунські права надали йому. Проте йому не щастило. Незважаючи на всі старання Ларри, експерти заявили, що вони не можуть довести

тотожності Іхтіандра з народженим двадцять років тому сином Бальтазара на підставі свідчень тільки єдиного свідка — Кріcто; до того ж свідок цей доводився Бальтазарові братом і тому не викликав у експертів цілковитого довір'я.

Ларра не знав, що в цю справу втрутились прокурор і єпископ. Бальтазар, як скривджений, як батько, у якого вкрали і спотворили сина, потрібен був суду лише під час процесу. Але визнати батьківство Бальтазара, віддати йому Іхтіандра — це не входило до планів суду й церкви: треба було зовсім позбутися Іхтіандра.

Кріcто, що оселився у брата, почав непокоїтись. Бальтазар то сидів у глибокій задумі цілими годинами, забуваючи про сон і їжу, то раптом ним опановувало страшенне хвилювання, він метався по крамниці і кричав: "Сину мій, сину мій!" У такі хвилини він починав лаяти іспанців найбрутальнішими словами, які тільки знаходив у своєму різномовному лексиконі.

Якось після такого припадку Бальтазар несподівано заявив Кріcто:

— Ось що, брате, піду я в тюрму. Віддам вартовим найкращі свої перлини, щоб вони дозволили мені побачитися з Іхтіандром. Я поговорю з ним. Він сам визнає мене батьком. Не може бути, щоб син не визнав батька. В ньому повинна заговорити моя кров.

Даремно Кріcто намагався відрадити брата, ніщо не допомогло. Бальтазар був непохитний.

Він пішов у тюрму. Упрошуючи вартових, Бальтазар плакав, падав їм до ніг, благав їх і, посипавши перлинами шлях од воріт до внутрішнього приміщення в'язниці, добився нарешті до камери Іхтіандра.

У цій невеличкій камері, убого освітленій вузьким заґратованим вікном, було задушливо і смерділо; тюремні вартові рідко коли

змінювали воду в баку і не завдавали собі клопоту прибирати з підлоги гнилу рибу, якою годували незвичайного в'язня.

Біля стіни, напроти вікна, стояв залізний бак.

Бальтазар підійшов до бака і подивився на темну поверхню води, під якою був Іхтіандр.

— Іхтіандре! — стиха вимовив Бальтазар. — Іхтіандре!.. — ще раз покликав він.

Поверхня води взялася брижами, та юнак не виринав.

Почекавши ще трохи, Бальтазар простяг тремтливу руку і занурив її в теплу воду. Рука торкнулася плеча.

З бака раптом висунулася мокра голова Іхтіандра. Юнак виринув з води по плечі і запитав:

— Хто це? Чого вам треба?

Бальтазар впав навколішки і, простягаючи руки, швидко заговорив:

— Іхтіандре! До тебе прийшов твій батько! Твій справжній батько! Сальватор — не батько. Сальватор — лиха людина. Він спотворив тебе... Іхтіандре! Іхтіандре! Ну глянь-бо на мене уважніше, Невже ти не пізнаєш свого батька?

Вода поволі збігала з густого волосся юнака на бліде обличчя і капала з підборіддя. Сумний, трохи здивований, дивився він на старого індіанця.

— Я вас не знаю, — відповів юнак.

— Іхтіандре! — закричав Бальтазар. — Придивись до мене краще! — І старий індіанець схопив раптом голову юнака, притулив до себе і почав вкривати її поцілунками, проливаючи гарячі сльози.

Іхтіандр, обороняючись від цієї несподіваної ласки, захлюпався у баку, розливаючи воду через вінця на кам'яну підлогу.

Чиясь рука міцно вхопила Бальтазара за комір, підняла в повітря і відкинула в куток. Бальтазар гепнувся на підлогу, боляче вдарившись головою об кам'яну стіну.

Розплющивши очі, Бальтазар побачив, що над ним стоїть Зуріта. Міцно стиснувши кулак правої руки, Зуріта тримав у лівій руці якогось папірця і урочисто розмахував ним.

— Бачиш? Наказ про призначення мене опікуном Іхтіандра. Тобі доведеться пошукати багатого синка в іншому місці. А цього юнака завтра вранці я одвезу до себе. Зрозумів?

Бальтазар, лежачи на землі, глухо і загрозливо забурмотів.

Проте наступної миті Бальтазар скочив на ноги і, дико ревучи, кинувся на свого ворога, збивши його з ніг. Індіанець вихопив з рук Зуріти папірець, запхнув його собі до рота і знову почав бити іспанця. Почалася люта боротьба.

Тюремний вартовий, що стояв біля дверей з ключами у руках, вважав за свій обов'язок дотримуватись найсуворішого нейтралітету. Він дістав добрі хабарі від обох супротивників і не хотів їм заважати. Лише тоді, коли Зуріта почав душити старого, вартовий занепокоївся.

— Не задушіть його!

Проте розлютований Зуріта не звернув уваги на застереження вартового, і лихо було б Бальтазарові, коли б у камері не з'явилася нова особа.

— Чудово! Пан опікун тренується у виконанні своїх опікунських прав! — залунав голос Сальватора. — Чого ж ви дивитесь? Хіба ви не знаєте своїх обов'язків? — гримнув Сальватор на вартового таким тоном, ніби він був начальником тюрми.

Владний голос Сальватора вплинув на вартового. Він кинувся розборонять ворогів.

На гамір прибігли ще кілька вартових, і незабаром Зуріту й Бальтазара розняли.

Зуріта міг вважати себе переможцем у боротьбі. Але переможений Сальватор був усе-таки дужчий за своїх противників. Навіть тут, у цій камері, будучи арештантом, Сальватор не переставав керувати подіями й людьми.

— Виведіть з камери забіяк, — наказав Сальватор, звертаючись до вартових. — Мені треба залишитися з Іхтіандром сам на сам.

І вартові скорилися. Незважаючи на протести і лайку, Зуріту й Бальтазара випровадили. Двері камери, хряпнувши, зачинилися.

Коли в коридорі стихли далекі голоси, Сальватор підійшов до басейну і сказав Іхтіандрові, який визирнув з води:

— Встань, Іхтіандре! Вийди на середину камери, мені треба оглянути тебе.

Юнак скорився.

— Ось так, — говорив далі Сальватор, — ближче до світла. Дихай. Глибше. Ще. Не дихай. Так...

Сальватор вистукував груди Іхтіандра і вислухував переривчасте дихання юнака.

— Задихаєшся?

— Так, батьку, — відповів Іхтіандр.

— Сам винен, — промовив Сальватор, — тобі не можна було так довго лишатися на повітрі.

Іхтіандр похилив голову і замислився. Потім раптом підвів голову і, глянувши Сальваторові просто в очі, запитав:

— Але чому ж не можна, батьку? Чому всім можна, а мені не можна?

Витримати цей погляд, повний глибокого, прихованого докору, Сальваторові було далеко важче, ніж відповідати перед судом. Однак Сальватор витримав:

— Тому, що ти маєш те, чого не має жодна людина: здатність жити під водою... Коли б тобі, Іхтіандре, довелося вибирати: бути таким, як усі, і жити на землі чи жити тільки під водою, що б ти вибрав?

— Не знаю... — відповів, поміркувавши, юнак.

Йому однаково любі були і підводний світ, і земля, і Гуттієре. Але Гуттієре він втратив назавжди...

— Тепер я віддав би перевагу океану, — промовив юнак.

— Ти, Іхтіандре, ще раніше зробив вибір, коли не послухався мене і порушив рівновагу свого організму. Тепер ти зможеш жити тільки під водою.

— Але не в цій жахливій, брудній воді, батьку. Я загину тут. Я хочу на простір океану!

Сальватор затамував зітхання.

— Я зроблю все, Іхтіандре, щоб швидше вирвати тебе з цієї тюрми. Тримайся! — І, підбадьорливо поплескавши юнака по плечу, Сальватор залишив Іхтіандра і пішов у свою камеру.

Сівши на табуретці біля вузького стола, Сальватор глибоко замислився.

Як і кожен хірург, він знав невдачі. Чимало людей загинуло під його ножем через його власні помилки, перш ніж він досягнув досконалості. Проте він ніколи не думав про ці жертви. Загинули десятки, врятовано тисячі. Ця арифметика цілком задовольняла його.

Але за долю Іхтіандра він вважав себе відповідальним. Іхтіандр був його гордістю. Він любив юнака як найкращу свою роботу. А крім того, він прив'язався до Іхтіандра і полюбив його, як сина. І тепер хвороба Іхтіандра та його подальша доля дуже непокоїли Сальватора.

У двері камери хтось постукав.

— Увійдіть! — сказав Сальватор,

— Я не потурбую вас, пане професор? — тихо запитав наглядач тюрми.

— Анітрохи, — відповів Сальватор, підводячись. — Як почувають себе дружина і дитина?

— Дякую, чудово... Я вирядив їх до тещі, далеко звідси, в Анди...

— Так, гірський клімат буде для них корисним, — відповів Сальватор.

Доглядач не йшов. Озираючись на двері, він підійшов до Сальватора і тихо звернувся до нього:

— Професоре! Я завдячую вам життям за врятування дружини. Я люблю її, як...

— Не дякуйте мені, це мій обов'язок.

— Я не можу залишатися в боргу, — відповів наглядач. — Та й не тільки це. Я людина малоосвічена. Але я читаю газети і знаю, що значить професор Сальватор. Не можна терпіти, щоб таку людину тримали у тюрмі разом з волоцюгами й розбійниками.

— Мої вчені друзі, — посміхаючись промовив Сальватор, — здається, вже добилися того, щоб мене як божевільного перевели в санаторій.

— Тюремний санаторій — та сама тюрма, — заперечив наглядач, — навіть гірше: замість злодіїв вас оточуватимуть божевільні. Сальватор серед божевільних! Ні, ні, цього не повинно бути!

Притишуючи голос до шепоту, наглядач говорив далі:

— Я все обміркував. Я недаремно вирядив родину в гори. Я влаштую вам втечу і сам втечу. Злидні загнали мене сюди, але я ненавиджу цю роботу. Мене не знайдуть, а ви... ви виїдете з цієї проклятої країни, де верховодять попи й гендлярі. І ось що я хотів ще сказати, — промовив

він, трохи повагавшись. — Я виказую службову таємницю, державну таємницю...

— Можете не виказувати її, — перебив Сальватор.

— Так, але... я сам не можу... насамперед не можу виконати жахливий наказ, який я дістав. Сумління все життя мучило б мене. А якщо я викажу цю таємницю, сумління не буде мучити мене. Ви так багато зробили для мене, а вони... Я нічим не зобов'язаний начальству, яке до того ж штовхає мене на злочин.

— Навіть? — коротко спитав Сальватор.

— Атож. Я дізнався, що Іхтіандра не віддадуть ні Бальтазарові, ні опікунові Зуріті, хоч Зуріта вже має папірця. Але й Зуріта, хоч дав щедрі хабарі, не одержить його, тому що... Іхтіандра надумали вбити.

Сальватор зробив легкий рух.

— Он як? Розповідай далі!

— Так, убити Іхтіандра — на цьому найбільше наполягав єпископ, хоча він жодного разу не промовив слова "вбити". Мені дали отруту, здається ціаністого калію. Сьогодні вночі я повинен підмішати отруту до води в баку Іхтіандра. Тюремного лікаря підкуплено. Він установить, що Іхтіандра погубила операція, яку ви зробили і яка перетворила його на амфібію. Якщо я не виконаю наказу, зі мною розправляться дуже жорстоко. А в мене ж сім'я... Я цілком в їхніх руках. У мене в минулому злочин... невеликий... майже випадковий... Я однаково вирішив тікати і все вже підготував до втечі. Однак я не можу, не хочу вбивати Іхтіандра. Врятувати обох — вас і Іхтіандра — в такий короткий строк важко, майже неможливо. Але врятувати вас одного я можу. Я все обміркував. Мені шкода Іхтіандра, та ваше життя потрібніше. Ви

зможете створити своїм мистецтвом другого Іхтіандра, але ніхто в світі не створить другого такого Сальватора.

Сальватор підійшов до наглядача, потиснув йому руку і сказав:

— Дякую вам, однак для себе не можу прийняти цієї жертви. Вас можуть піймати і будуть судити.

— Ніякої жертви! Я все обміркував.

— Почекайте. Я не можу прийняти для себе цієї жертви. Та якщо ви врятуєте Іхтіандра, ви зробите для мене більше, ніж коли б звільнили мене. Я здоровий, сильний і всюди знайду друзів, які допоможуть мені вирватися на волю. А Іхтіандра треба звільнити негайно.

— Я приймаю це як ваш наказ, — сказав наглядач.

Коли він вийшов, Сальватор усміхнувся і промовив:

— Так краще. Нехай же яблуко розбрату не дістанеться нікому.

Сальватор пройшовся по кімнаті, тихо прошепотів: "Бідний хлопчик!" — підійшов до столу, щось написав, потім підійшов до дверей і постукав.

— Покличте до мене наглядача тюрми.

Коли наглядач прийшов, Сальватор сказав йому:

— Ще одне прохання. Чи не можете ви влаштувати мені побачення з Іхтіандром — останнє побачення?

— Це дуже легко! З начальства нікого немає, вся тюрма у нашому розпорядженні.

— Чудово. І ще одне прохання.

— Весь до ваших послуг.

— Звільнивши Іхтіандра, ви зробите для мене дуже багато.

— Але ви, професоре, зробили мені таку послугу...

— Припустімо, що ми квити, — перебив його Сальватор. — Проте я можу і хочу допомогти вашій сім'ї. Ось записка. Тут тільки адреса і одна літера: "С" — Сальватор. Зверніться за адресою. Це вірна людина. Якщо вам треба буде тимчасово переховатись, буде потреба в грошах...

— Але...

— Ніяких "але". Ведіть мене швидше до Іхтіандра.

Іхтіандр здивувався, коли в камері з'явився Сальватор. Іхтіандр ніколи не бачив його таким сумним і ніжним, як цього разу.

— Іхтіандре, сину мій, — мовив Сальватор. — Нам доведеться розлучитися з тобою скоріше, ніж я гадав, і, можливо, надовго. Твоя доля непокоїла мене. Тебе оточують тисячі небезпек... Якщо ти залишишся тут, то можеш загинути, в кращому випадку — опинитися в попоні у Зуріти чи іншого такого самого хижака.

— А ти, батьку?

— Суд, звичайно, засудить мене і запроторить у тюрму, де мені доведеться просидіти, напевне, років зо два, а може, й більше. Цей час, поки я сидітиму у тюрмі, ти повинен перебути в безпечному місці і якнайдалі звідси. Таке місце є, але воно дуже далеко звідси, по той бік Південної Америки, на захід від неї, у великому океані, на одному з

островів Туамоту, або інакше Низинних островів. Дістатись туди тобі буде нелегко, та всі небезпеки подорожі не можна порівняти з тим, які чекають на тебе тут, дома, у затоці Ла-Плата. Легше дістатись і знайти ті острови, ніж уникнути тут тенет та пасток підступного ворога.

Який шлях тобі накреслити? Ти можеш прямувати туди, на захід, обігнувши Південну Америку з півночі чи з півдня. Обидва шляхи мають свої переваги й вади. Північний шлях трохи довший. Крім того, обравши цей шлях, тобі довелося б плисти з Атлантичного в Тихий океан через Панамський канал, а це небезпечно: тебе можуть піймати, особливо на шлюзах, або ж — в разі найменшої твоєї необережності — тебе може розчавити корабель. Канал не дуже широкий і не глибокий: найбільша ширина — дев'яносто один метр, глибина — дванадцять з половиною метрів. Найновіші океанські пароплави, що глибоко сидять у воді, мало не торкаються дна своїм кілем.

Зате ти весь час плив би в теплих водах. До того ж від Панамського каналу йдуть на захід три великих океанських шляхи: два — до Нової Зеландії, один — до островів Фіджі і далі. Обравши середній шлях і стежачи за пароплавами, а може, й причепившись до якогось із них, ти дістався б майже до місця. В усякому разі обидва шляхи до Нової Зеландії захоплюють зону архіпелагу Туамоту. Тобі довелося б тільки піднятись трохи на північ.

Шлях через південний край ближчий, але зате там тобі доведеться плисти в холодних південних водах, біля межі плавучої криги, особливо якщо ти обігнеш мис Горн на Вогняній Землі — найбільш південний край Південної Америки. А Магелланова протока дуже бурхлива. Для тебе вона, звичайно, не така небезпечна, як для кораблів та пароплавів, проте все-таки небезпечна. Для вітрильних кораблів вона була справжнім кладовищем. На сході вона широка, на заході — вузька і всіяна скелями, острівцями. Надзвичайно сильні західні вітри женуть воду на схід, — отже, тобі назустріч. У цьому виру ти можеш розбитися навіть під водою.

Тому я раджу тобі краще подовжити шлях і обігнути мис Горн, ніж плисти через Магелланову протоку. Вода океану холоднішає поступово, і сподіваюсь, що ти з часом звикнеш до неї і лишишся здоровим. Про запаси їжі тобі нічого турбуватися — вона завжди під руками, так само, як і вода. Ти з дитинства звик пити морську воду без будь-якої шкоди для здоров'я.

Відшукати шлях від мису Горн до островів Туамоту тобі буде трохи важче, ніж від Панамського каналу. Від мису Горн на північ немає широких океанських шляхів з великим пароплавним рухом. Я вкажу тобі точно довготу й широту; ти визначиш їх за допомогою спеціальних інструментів, зроблених для тебе на моє замовлення. Але ці інструменти трохи завантажать тебе і зв'яжуть свободу руху...

— Я візьму з собою Лідінга. Він нестиме на собі вантаж. Хіба я можу розлучитися з Лідінгом? Він, напевне, й так знудьгувався за мною.

— Невідомо, хто за ким більше, — знову усміхнувся Сальватор. — Отже, Лідінг. Чудово. До островів Туамоту ти добудешся. Тобі лишатиметься знайти відлюдний кораловий острів. Ось прикмета: на ньому височить щогла, а на щоглі на зразок флюгера — велика риба. Неважко запам'ятати. Можливо, ти згаєш на розшуки цього острова місяць, і два, і три — не біда: вода там тепла, устриць досить.

Сальватор привчив Іхтіандра. терпляче слухати, не перебиваючи, та коли Сальватор дійшов до цього місця своїх пояснень, Іхтіандр не втримався:

— І що ж я знайду на острові з флюгером-рибою?

— Друзів. Вірних друзів, їх піклування і ласку, — відповів Сальватор. — Там живе мій давній друг — учений Арман Вільбуа, француз, відомий океанограф. Я познайомився і потоваришував з ним, коли був у Європі багато років тому. Арман Вільбуа — дуже цікава людина, але зараз у

мене немає часу, щоб розповісти тобі про нього. Сподіваюсь, ти сам дізнаєшся про нього і про ту історію, що привела його на самотній кораловий острів у Тихому океані. Та він не одинокий. З ним живе його дружина, мила, добра жінка, син і дочка — вона народилася уже на острові, їй зараз має бути років сімнадцять, а синові років двадцять п'ять.

Вони знають тебе з моїх листів і, певен, приймуть тебе в свою сім'ю як рідного... — Сальватор затнувся. — Звичайно, тобі доведеться тепер більше часу проводити у воді. Проте для дружніх побачень і розмов ти зможеш виходити щодня на кілька годин на берег. Можливо, ти одужаєш і зможеш, як і раніше, лишатися на повітрі так само довго, як і у воді.

В особі Армана Вільбуа ти знайдеш другого батька. А ти будеш йому незамінним помічником в його наукових роботах з океанографії. Того, що ти вже знаєш про океан та його мешканців, вистачило б на десяток професорів. — Сальватор усміхнувся. — Диваки експерти питали тебе на суді за шаблоном, який сьогодні день, місяць, число, і ти не міг відповісти просто тому, що все це ніколи не цікавило тебе. Якби вони спитали хоча б про підводні течії, про температури і солоність води у Ла-Платській затоці та її околицях, — з твоїх відповідей можна було б скласти цілий науковий том. Наскільки ж більше ти можеш пізнати, — і потім віддати свої знання людям, — якщо твоїми підводними екскурсіями керуватиме така досвідчена людина і блискучий учений, як Арман Вільбуа. Ви обидва, я певен цього, створите таку працю з океанографії, яка становитиме епоху в розвитку цієї науки, прогримить на весь світ. І твоє ім'я стоятиме поряд з іменем Армана Вільбуа, — я знаю його, він сам наполягатиме на цьому. Ти служитимеш науці і тим самим усьому людству.

Але якщо ти залишишся тут, тебе примусять служити негідним інтересам неуків, корисливих людей. Я певен, у чистих прозорих водах атола і в сім'ї Армана Вільбуа ти знайдеш тихе пристановище і будеш щасливим.

Ще одна порада. Як тільки ти опинишся в океані, — а це може статися навіть сьогодні вночі, — пливи негайно додому через підводний тунель (дома зараз тільки вірний Джім), візьми навігаційні інструменти, ніж та інше, знайди Лідінга і вирушай у дорогу до схід сонця.

Прощавай, Іхтіандре! Ні, до побачення.

Сальватор уперше в житті пригорнув, міцно поцілував Іхтіандра. Потім він усміхнувся, поплескав юнака по плечу і сказав:

— Такий молодець ніде не пропаде! — і швидко вийшов із кімнати.

ВТЕЧА

Ольсен щойно повернувся з ґудзикової фабрики і сів обідати. Хтось постукав у двері.

— Хто там? — гукнув Ольсен, незадоволений тим, що йому перебили обід.

Двері розчинилися, і в кімнату ввійшла Гуттієре.

— Гуттієре! Ти? Звідки? — вигукнув здивований і зраділий Ольсен, підводячись із стільця.

— Добридень, Ольсене, — мовила Гуттієре. — Обідай. — І, притулившись до дверей, Гуттієре сказала: — Я не можу далі жити з чоловіком та його матір'ю. Зуріта... він насмілився ударити мене. І я від нього пішла. Назавжди пішла, Ольсене.

Ця новина примусила Ольсена облишити обід.

— Оце несподіванка! — вигукнув він. — Сідай! Ти ледве тримаєшся на ногах. А як же? Адже ти твердила: "Що бог з'єднав, людина хай не розлучає"? Геть? Тим краще. Радію. Ти повернулася до батька?

— Батько нічого не знає. Зуріта знайшов би мене в батька і забрав би до себе. Я зупинилась у подруги.

— І... і що ти робитимеш далі?

— Поступлю на завод. Я прийшла просити тебе, Ольсене, допомогти мені знайти роботу на заводі... байдуже яку.

Ольсен скрушно похитав головою.

— Зараз це дуже важко. Хоч я, звичайно, спробую. — І, подумавши, Ольсен спитав: — А як чоловік поставиться до цього?

— Я знати його не хочу.

— Зате чоловік захоче знати, де його дружина, — сказав усміхаючись Ольсен. — Не забувай, що ти в Аргентіні. Зуріта знайде тебе, і тоді... Ти сама знаєш, що він не дасть тобі спокою. Закон і громадська думка на його боці.

Гуттієре замислилась і потім рішуче промовила:

— Ну що ж! Тоді я виїду в Канаду, Аляску...

— Гренландію, на Північний полюс! — І вже серйозніше Ольсен сказав: — Ми обміркуємо це. Тут лишатися тобі небезпечно. Я й сам давно вже збирався вибратися звідси. Навіщо я приїхав сюди, в Латинську Америку? Тут ще занадто міцний попівський дух. Жаль, що нам не пощастило тоді втекти звідси. Зуріта встиг викрасти тебе, і наші

квитки та гроші пропали. Тепер у тебе, так само як і в мене, мабуть, немає грошей на проїзд пароплавом в Європу. Але нам необов'язково їхати прямо в Європу. Якщо ми, — я кажу "ми", бо не залишу тебе, доки ти не будеш у безпечному місці, — якщо ми дістанемося хоч би до сусіднього Парагваю, а ще краще — до Бразілії, то там Зуріті вже важче буде знайти тебе, і ми матимемо час підготуватися до переїзду в Штати або ж у Європу... Ти знаєш, лікар Сальватор у тюрмі разом з Іхтіандром?

— Іхтіандр? Він знайшовся? Чому він у тюрмі? Чи можу я побачити його? — закидала Гуттієре Ольсена запитаннями.

— Так, Іхтіандр у тюрмі, і йому знову загрожує небезпека стати рабом Зуріти. Безглуздий процес, безглузде звинувачення проти Сальватора й Іхтіандра.

— Який жах! І його не можна врятувати?

— Я весь час намагався це зробити, але марно. Проте несподівано нашим спільником став наглядач тюрми. Цієї ночі ми повинні визволити Іхтіандра. Я щойно одержав дві коротенькі записки: одну від Сальватора, а другу від наглядача тюрми.

— Я хочу бачити Іхтіандра! — сказала Гуттієре. — Чи можна мені піти разом з тобою?

Ольсен замислився.

— Думаю, що ні, — відповів він. — Та й для тебе краще не бачити Іхтіандра.

— Але чому?

— Тому, що Іхтіандр хворий. Він хворий як людина, але здоровий як риба.

— Не розумію.

— Іхтіандр не може більше дихати повітрям. Що ж буде, коли він знову побачить тебе? Для нього це буде дуже тяжко та, можливо, і для тебе. Іхтіандр захоче бачитися з тобою, а життя на повітрі остаточно занапастить його.

Гуттієре похилила голову.

— Так, можливо, ти маєш рацію... — промовила вона, подумавши.

— Між ним і всіма іншими людьми постала непереборна перепона — океан. Іхтіандр — приречений. Віднині його рідною і єдиною стихією буде вода.

— Але як же він житиме сам? Сам у безмежному океані — людина поміж риб та морських чудовиськ?

— Він був щасливий у своєму підводному світі, доки...

Обличчя Гуттієре зашарілося.

— Тепер, звичайно, він не буде такий щасливий, як колись...

— Облиш, Ольсене, — сумно промовила Гуттієре.

— Та час — найкращий лікар. Може, Іхтіандр поверне собі втрачений спокій. Так він і житиме серед риб та морських чудовиськ. І якщо його передчасно не з'їсть акула, він доживе до старості, до сивого волосся... А смерть? Смерть скрізь однакова...

Густішали сутінки, і в кімнаті стало майже темно.

— Але мені час іти, — сказав Ольсен, підводячись. Підвелась і Гуттієре.

— А можу я хоч здалеку подивитися на нього? — спитала Гуттієре.

— Звичайно, коли ти не викриєш своєї присутності.

— Так, це я обіцяю.

Було вже зовсім темно, коли Ольсен у костюмі водовоза заїхав у двір тюрми з боку Коронель Діас .

Вартовий окликнув його:

— Куди їдеш?

— Морську воду дияволові везу, — відповів Ольсен навчений наглядачем тюрми.

Усі вартові знали, що у тюрмі перебуває незвичайний в'язень — "морський диявол", який сидить у баку наповненому морською водою, бо прісної води він не переносить. Цю морську воду час від часу міняли, привозячи її у великій діжці, поставленій на дрогах.

Ольсен під'їхав до будинку тюрми, повернув за ріг. де містилася кухня і був службовий вхід у тюрму. Наглядач уже все підготував. Вартових, що стояли в коридорі та біля дверей, під різними приводами кудись послали. Іхтіандр у супроводі наглядача вільно вийшов з тюрми.

— Ну, стрибай мерщій у діжку! — сказав наглядач. Іхтіандр не забарився.

— Рушай!

Ольсен стьобнув віжками, виїхав з двору тюрми і неквапливо покотив по Авені да Альвар повз вокзал Рітеро, товарну станцію.

Слідом за ним недалеко маячила тінь жінки.

Була вже темна ніч, коли Ольсен виїхав за місто. Дорога тяглася берегом моря. Вітер дужчав. Хвилі набігали на берег і з гуркотом розбивалися об каміння.

Ольсен озирнувся навколо. На дорозі не було нікого. Тільки вдалині блищали фари автомобіля, що мчав дорогою. "Нехай проїде!"

Сигналячи і засліплюючи світлом, автомобіль промчав у напрямку міста і зник удалині.

— Час! — Ольсен обернувся і подав Гуттієре знак, щоб вона сховалася за камінням. Потім він постукав по діжці і гукнув:

— Приїхали! Вилазь!

Із діжки виткнулася голова.

Іхтіандр озирнувся, швиденько виліз і стрибнув на землю.

— Дякую, Ольсене! — промовив він, міцно стискаючи велетневі руку.

Іхтіандр дихав часто, як під час приступу астми.

— Нема за що. Прощавай! Будь обачний! Не підпливай близько до берега. Стережися людей, щоб знову не опинитися в неволі.

Навіть Ольсен не знав, який наказ дістав Іхтіандр від Сальватора.

— Так, так! — задихаючись промовив Іхтіандр. — Я попливу далеко-далеко, до тихих коралових островів, куди не припливає жоден корабель. Дякую, Ольсене! — І юнак побіг до моря.

Уже коло самих хвиль він раптом обернувся і крикнув:

— Ольсене! Ольсене! Якщо ви побачите коли-небудь Гуттієре, передайте їй привіт від мене і скажіть, що я завжди пам'ятатиму її!

Юнак кинувся в море, гукнувши:

— Прощавай, Гуттієре! — і поринув у воді.

— Прощавай, Іхтіандре!.. — тихо відповіла Гуттієре, яка стояла за камінням.

Вітер дужчав і майже валив людей з ніг. Море вирувало, шипів пісок, гуркотіло каміння. Чнясь рука стиснула руку Гуттієре.

— Ходімо, Гуттієре! — ласкаво наказав Ольсен.

Він вивів Гуттієре на дорогу.

Гуттієре ще раз озирнулася на море і, спираючись на руку Ольсена, попрямувала до міста...

Сальватор відбув свою кару, повернувся додому і знову поринув у наукову роботу. Він готується до якоїсь далекої мандрівки.

Крісто і досі служить у нього.

Зуріта роздобув собі нову шхуну і виловлює перлини в Каліфорнійській затоці. І хоч він і не найбагатша людина в Америці, та

все-таки не може поскаржитися на свою долю. Кінці його вусів, немов стрілка барометра, показують високий тиск.

Гуттієре розвелася з чоловіком і вийшла заміж за Ольсена. Вони переїхали до Нью-Йорка і працюють на консервному заводі.

На узбережжі Ла-Платської затоки ніхто не згадує про "морського диявола".

Лиш іноді, у задушливу ніч, старі рибалки, зачувши серед пічної тиші незнайомий згук, кажуть молодим:

— Ось так сурмив у черепашку морський диявол! — і починають розповідати про нього легенди.

Тільки одна людина в Буенос-Айресі не забуває Іхтіандра.

Усі міські хлопчаки знають старого, напівбожевільного жебрака-індіанця.

— Он іде батько морського диявола!

Та індіанець не звертає уваги на хлопчаків

Зустрічаючи іспанця, старий щоразу обертається, плює йому вслід і бурмоче якийсь прокльон.

Проте поліція не чіпає старого Бальтазара. Його божевілля тихе, він нікого не чіпає. Тільки коли на морі здіймається буря, старий індіанець стає надзвичайно збудженим.

Він поспішає на берег моря, хоч його можуть змити хвилі, стає на прибережне каміння і кричить, кричить день і ніч, доки не затихне буря:

— Іхтіандре! Іхтіандре! Сину мій!..

Та море зберігає свою таємницю.

© БЄЛЯЄВ О. Р. Мертва голова: Науково-фантастичні твори. — К.: Молодь, 1977. — 288 с. — (Компас).

© ВОВЧИК Л. Є., переклад з російської, 1977.